

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**VERGİ SUÇLARININ ORTAYA ÇIKMASINDA MALİ VE
SOSYOLOJİK FAKTÖRLER, TOKAT ÖRNEĞİ**

Şehnaz BODUR

Maliye Ana Bilim Dalı

Maliye Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Cuma ÇATALOLUK

TOKAT-2012

VERGİ SUÇLARININ ORTAYA ÇIKMASINDA MALİ VE
SOSYOLOJİK FAKTÖRLER, TOKAT ÖRNEĞİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 16./01./2012.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Cuma Çataloluk

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emine Barçın

Üye : Yrd. Doç. Dr. Dilek YAYAR

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
25./01./2012 tarih ve 5/111 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: ..... Prof. Dr. AHİT AKÇEL
Enstitü Müdürü

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Vergi Kaçakçılık Suçlarının Ortaya Çıkmasında Mali ve Sosyolojik Faktörler ve Etkileri, Türkiye Örneği”** isimli çalışmada bulunan bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(16.01.2012)

Şehnaz BODUR

ÖZET

Vergi; devlet tarafından vergileme yetkisi dâhilinde kamu hizmetlerinin karşılığı olarak tahsil ettiği önemli bir gelir kaynağı olmakta, mükellefler ise vergiyi yük olarak algılamaktadır. Vergi devlet gelirlerini arttırırken, mükelleflerin gelirlerinde bir azalışa sebep olmaktadır. Bu durum da mükelleflerin vergi ödemelerine karşı uyumsuzluk göstermektedirler. Mükellefler vergi ödememe konusunda birçok yola başvurmaktadırlar. Bunlar arasında; vergiden kaçınma, verginin reddi, verginin yansıtılması, vergi cennetlerine göç ve vergi kaçakçılığı yer almaktadır. Uygulamada olan yasaya uygun biçimde vergi ödemelerini ayarlayarak vergiden kaçınabilirler ya da yasalara karşı gelip vergi ödemeyerek vergi kaçırmaktalar. Bu da devlet gelirlerinde önemli bir oranda kayıplara sebep olmaktadır.

Yaptığımız çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; vergi ve vergi kaçakçılığının tanımı ve özellikleri teorik olarak incelenmektedir. İkinci bölümde; vergi kaçakçılığının oluşmasında sosyolojik ve mali faktörler, etkileri ve Türk Vergi Sisteminde uygulamada olan vergi kaçakçılık suçu ve cezası incelenerek açıklanmaktadır. Son bölümde ise bu konunun açıklanmasını kolaylaştırmak amacı ile Tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak Tokat ili ve ilçelerinde 400 vergi mükellefini kapsayan anket çalışması yapılmıştır. Çıkan sonuçlar 1. ve 2. bölümde yer alan teorik bilgilerden yararlanılarak sonuç bölümünde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Kayıp ve Kaçakçılığı, Sosyal ve Mali Faktörler

ABSTRACT

Tax has been an important source of income that is collected in return of public services by the state under the authorization of taxation while the tax-payers consider tax as a burden. As tax increases the revenue of the state, it decreases the revenue of the tax-payers. It is what causes some reluctance on the tax –payers. Tax –payers search for many ways to avoid from taxpaying. Among them are avoiding from tax-paying, refusing the tax, shifting the tax, moving towards tax heaven and tax evasion. They can fulfill this evasion by arranging their tax paying according to the present law in practice or by objecting the laws by not paying the tax. That causes great loss of income of the state revenue.

The study we have done consists of 3 parts. In the first part the description and characteristics of tax and tax evasion have been theoretically examined In the second part, social and fiscal factors and their effects in formation of tax-evasion, and crime of tax evasion and the punishment which are in practice in Turkish Taxing system have been explained. In the last part, a questionnaire (survey) has been carried out in Tokat and its districts to explain the subject better by using random sampling method that included 400 tax-payers. By using the theoretical data of the first and second parts the result has been explained in the conclusion part.

Key Words: tax, loss of tax and tax evasion, social and fiscal factors

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ VE VERGİ KAÇAKÇILIĞININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

1.1.VERGİ KAVRAMI	3
1.2. VERGİNİN FONKSİYONLARI.....	6
1.2.1. Mali Fonksiyon.....	6
1.2.2. İktisadi Fonksiyon.....	8
1.2.3. Sosyal Fonksiyon.....	9
1.2.4. Diğer Fonksiyonlar.....	9
1.3. VERGİNİN TARAFLARI.....	10
1.3.1. Verginin Alacaklısı.....	10
1.3.2. Verginin Borçlusunu.....	11
1.3.2.1. Mükellef (Yükümlü).....	11
1.3.2.2. Vergi Sorumlusu.....	11
1.4. VERGİ PSİKOLOJİSİ.....	12
1.5. VERGİYE KARŞI TEPKİLER.....	13

1.5.1. Vergiden Kaçınma.....	13
1.5.2. Vergi Reddi.....	16
1.5.3. Verginin Yansıması.....	16
1.6. VERGİ KAYIP VE KAÇAĞININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ.....	17
1.6.1. Tanımı.....	17
1.6.1.1 Özellikleri.....	18
1.6.2. Vergi Kaçakçılığı.....	18
1.6.2.1. Mali Kapsamda Vergi Kaçakçılığı.....	19
1.6.2.2. İktisadi Kapsamda Vergi Kaçakçılığı.....	20
1.6.2.3. Psikolojik Kapsamda Vergi Kaçakçılığı.....	21
1.6.2.4. Hukuki Kapsamda Vergi Kaçakçılığı.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAÇAKÇILIK SUÇLARININ ORTAYA ÇIKMASINA SEBEP OLAN MALİ VE SOSYOLOJİK FAKTÖRLER

2.1. VERGİ KAÇAKÇILIĞINI ETKİLEYEN SOSYAL FAKTÖRLER.....	26
2.1.1. Vergi Ödeme Gücü ve Bireysel Vergi Yüğü.....	26
2.1.2. Eğitim Düzeyi.....	32
2.1.3. Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci.....	34
2.1.4. Devlete Olan Bağlılık.....	41
2.1.5. Siyasal İktidara Bakış Açısı.....	44
2.1.6. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı.....	47

2.1.7. Kamu Hizmetlerinin Mükellef Tercihleriyle Örtüşmesi.....	49
2.1.8. Ailenin Gelir Düzeyi.....	52
2.1.9. Kültürel Yapı.....	55
2.1.10. Demografik Faktörler.....	58
2.1.10.1. Yaş.....	58
2.1.10.2. Cinsiyet.....	59
2.1.10.3. Irksal Özellikler.....	59
2.1.10.4. Medeni Durumu.....	60
2.1.10.5. Mükellefin Mesleği.....	60
2.1.10.6. Dini İnanç.....	63
2.2. VERGİ KAÇAKÇILIĞINI ETKİLEYEN MALİ FAKTÖRLER.....	64
2.2.1. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler.....	65
2.2.1.1. Vergi Adaleti.....	65
2.2.1.2. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı.....	67
2.2.1.3. Vergi Mevzuatının Sık Sık Değiştirilmesi.....	69
2.2.1.4. Vergi Bürokrasisinin Yavaş İlerlemesi.....	71
2.2.1.5. Vergilerin Sayısal Miktarı.....	71
2.2.1.6. Vergi Afları.....	72
2.2.1.7. Vergi Ceza Oranı Ve Denetim Olasılıkları.....	74
2.2.1.8. Önceki Denetimlerin Etkisi.....	76
2.2.1.9. Vergi Yardımcıları.....	77
2.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler.....	78

2.2.2.1	<i>Personel Sorunu</i>	80
2.2.2.1.1.	<i>Niceliksel Yetersizlik</i>	80
2.2.2.1.2.	<i>Niteliksel Yetersizlik</i>	80
2.2.2.2.	<i>Çalışma Koşulları</i>	95
2.2.2.2.1.	<i>Ücretlerin Düşüklüğü</i>	81
2.2.2.2.2.	<i>Çalışma Yeri ve Malzeme Durumu</i>	82
2.2.2.2.3.	<i>Vergi İdaresinin Yapılanması</i>	82
2.2.2.3.	<i>Halkla İlişkilerin Noksanlığı</i>	83
2.2.3.	<i>Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler</i>	84
2.2.3.1.	<i>Enflasyon</i>	84
2.2.3.2.	<i>Kayıt Dışı Ekonomi</i>	86
2.2.3.3.	<i>İstikrarsız Ekonomik Yapı</i>	90
2.2.4.	<i>Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler</i>	92
2.2.4.1.	<i>Ülkedeki İdari Sistem</i>	92
2.2.4.2.	<i>Verginin Alındığı Dönemin Özellikleri</i>	93
2.3.	VERGİ KAÇAKÇILIĞININ MALİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİ	94
2.3.1.	<i>Sosyolojik Etkileri</i>	94
2.3.2.	<i>Mali Etkileri</i>	97
2.4.	VERGİ KAÇAKÇILIK SUÇLARINDA CEZAI YAPTIRIMLAR	102
2.4.1.	<i>Ceza ve Güvenlik Tedbirleri</i>	102
2.4.2.	<i>Türk Ceza Kanunu'ndaki Cezalar</i>	103
2.4.2.1.	<i>Hapis Cezaları</i>	103

2.4.2.1.1. <i>Hapis Cezasının Ertelenmesi</i>	104
2.4.2.1.2. <i>Seçenek Yaptırımlar</i>	104
2.4.2.2. <i>Adli Para Cezaları</i>	105
2.4.3. <i>Tüzel Kişiler İçin Uygulanacak Güvenlik Tedbirleri</i>	106
2.4.4. <i>Tekerrür</i>	107
2.4.4.1. <i>Tekerrürün Uygulanmayacağı Durumlar</i>	108
2.4.4.2. <i>Tekerrürün Sonuçları</i>	108
2.4.5. <i>Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Uygulanacak Yaptırımlar</i>	109
2.4.5.1. <i>Kaçakçılık Suçlarının Özellikleri</i>	109
2.4.5.2. <i>Para Cezasına Çevrilebilen Hapis Cezasını Gerektiren Kaçakçılık Suçları</i>	110
2.4.5.3. <i>Para Cezasına Çevrilemeyen Hapis Cezasını Gerektiren Kaçakçılık Suçları</i>	111
2.4.5.4. <i>Kaçakçılık Cezasına İlave Olarak Vergi Cezasının da Uygulanması</i>	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKET SONUÇLARI ÇERÇEVESİNDE MALİ VE SOSYAL FAKTÖRLERİN VERGİ KAÇAKÇILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ: TOKAT İLİ ÖRNEĞİ

3.1.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	114
3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEK KİTLE.....	115

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	115
3.4. ANKET FORMU.....	116
3.5. VERGİ ANALİZİ VE KULLANILAN İSTATİKSEL TEKNİKLER.....	116
3.6. ÖRNEK KİTLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	116
3.6.2. Çapraz Tablo Analizi.....	130
SONUÇ.....	184
KAYNAKÇA.....	187
EK ANKET FORMU.....	200

TABLolar

Tablo 3.1: Ankete Katılan Mükelleflerin Öğrenim Durumunun Dağılımı.....	117
Tablo 3.2: Ankete Katılan Mükelleflerin Yaş Dağılımı.....	117
Tablo 3.3: Ankete Katılan Mükelleflerin Cinsiyet Dağılımı.....	117
Tablo 3.4: Ankete Katılan Mükelleflerin Kazanç Gruplarına Göre Dağılımı... 	118
Tablo 3.5: Ankete Katılan Mükelleflerin Yükümlülük Süreleri.....	118
Tablo 3.6: Mükelleflerin Ödedikleri Vergi Çeşitlerine Göre Dağılımı.....	119
Tablo 3.7: Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....	119
Tablo 3.8: Mükelleflerin Vergi Oranlarının Yüksek Olup Olmamasıyla İlgili Düşüncelerinin Dağılımı.....	120
Tablo 3.9: Vergi Oranlarının Düşürülmesi Vergi Kaçakçılığını Azaltır mı? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....	120
Tablo 3.10: Vergi Sistemi Sizce Adil midir? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....	121
Tablo 3.11: Vergi Kaçakçılığının En Önemli Nedeni Nedir? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....	121
Tablo 3.12: Mükelleflere Göre Verginin Toplanması mı Harcanması mı Daha	

Önemlidir Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....	121
Tablo 3.13: Ödenen Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılmasına İlişkin	
Mükellef Düşüncelerinin Dağılımı.....	122
Tablo 3.14: Kamu Harcamalarında Savurganlık Oluyor mu? Sorusuna Verilen	
Yanıtların Dağılımı.....	122
Tablo 3.15: Yapılan Kamu Harcamalarının Takip Edilme Olasılığının	
Dağılımı.....	123
Tablo 3.16: Vergi Kanunlarını Nasıl Takip Ediyorsunuz? Sorusuna Verilen	
Yanıtların Dağılımı.....	123
Tablo 3.17: Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Gereğinden Çok Olduğuyla	
İlgili Görüşlerin Dağılımı.....	124
Tablo 3.18: Yapılan Denetim ve Vergi Cezalarının Mükellefler Üzerindeki	
Etkisinin Dağılımı.....	124
Tablo 3.19: Ankete Katılanların Diğer Mükelleflerin Vergilerini Tam Ödemeleri	
İle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı.....	124
Tablo 3.20: Vergi Ödememenin Mükellefler Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı.....	125
Tablo 3.21: Mükelleflerin Geçirdiği Vergi İnceleme Sıklıklarının Dağılımı.....	125
Tablo 3.22: Son On Yılda Geçirilen İncelemelerde Alınan Cezaların Dağılımı.	126

Tablo 3.23: Desteklediğiniz İktidar Vergi Oranlarını Yükseltirse Desteğinizi

Çeker misiniz? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı.....126

Tablo 3.24: Mükellefler Hangi Yollarla Vergi Kaçırıyorlar? Sorusuna Verilen

Yanıtın Dağılımı.....127

Tablo 3.25: Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Karşı Bakış Açılarının Dağılımı...125

Tablo 3.26: Vergi Kaçıranlara Nasıl Bir Ceza Verilmelidir? Sorusuna Verilen

Yanıtın Dağılımı.....128

Tablo 3.27: Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı....128

Tablo 3.28: Ekonomik Krizler ve Vergi Ödemeleri Hakkında Mükellef Görüşleri

Dağılımı.....129

Tablo 3.29: Vergi Barışı Uygulamasından Yararlandınız mı? Sorusuna Verilen

Yanıtın Dağılımı.....129

Tablo 3.30: Vergi Denetimlerinin Dürüstçe Yapıldığına İnanıyor musunuz?

Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı.....129

Tablo 3.31: Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açılarının Dağılımı.....129

3.6.2.1.Öğrenim Durumuna Göre Elde Edilen Değişik Çapraz Tablolar.....131

Tablo 3.32: Öğrenim Durumuna Göre “Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz?”

Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı.....131

Tablo 3.33:Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef

Düşüncelerine Göre Dağılımı.....132

Tablo 3.34: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı.....	132
Tablo 3.35: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı.....	133
Tablo 3.36: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı.....	134
Tablo 3.37: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı.....	135
Tablo 3.38: Öğrenim Durumuna Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı.....	135
Tablo 3.39: Öğrenim Durumuna Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı.....	136
Tablo 3.40: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı.....	137
Tablo 3.41: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı.....	138
Tablo 3.42: Öğrenim Durumuna Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı.....	139
Tablo 3.43: Öğrenim Durumuna Göre Yapılan Denetimler Ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	139
Tablo 3.44: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı.....	140

Tablo 3.45: Öğrenim Durumuna Göre Bazı Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri.....	141
Tablo 3.46: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı.....	142
Tablo 3.47: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı.....	143
Tablo 3.48: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları.....	144
Tablo 3.49: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri.....	144
Tablo 3.50: Öğrenim Durumuna Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	145
Tablo 3.51: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı.....	146
Tablo 3.52: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi İdaresinin Bakış Açıları.....	146
3.6.2.2. Yaş Dağılımına Göre Elde Edilen Çapraz Tablolar.....	147
Tablo 3.53: Yaş Dağılımına Göre “Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı.....	147
Tablo 3.54: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef Düşüncelerine Göre Dağılımı	148

Tablo 3.55: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı.....	149
Tablo 3.56: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı.....	149
Tablo 3.57: Yaş Dağılımına Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı..	150
Tablo 3.58: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı.....	151
Tablo 3.59: Yaş Dağılımına Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı.....	152
Tablo 3.60: Yaş Dağılımına Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı.....	152
Tablo 3.61: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılım.....	153
Tablo 3.62: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı.....	154
Tablo 3.63: Yaş Dağılımına Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı.....	155
Tablo 3.64: Yaş Dağılımına Göre Yapılan Denetimler ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	155
Tablo 3.65: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı.....	156

Tablo 3.66: Yaş Dağılımına Göre Bazı Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri.....	157
Tablo 3.67: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı.....	158
Tablo 3.68: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı.....	158
Tablo 3.69: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları.....	159
Tablo 3.70: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri	160
Tablo 3.71: Yaş Dağılımına Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	161
Tablo 3.72: Yaş Dağılımına Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı.....	162
Tablo 3.73: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açıları..	162
3.6.2.3. Yükümlülük Sürelerine Göre Elde Edilen Çapraz Tablolar.....	163
Tablo 3.74: Yükümlülük Süresine Göre “Vergi Sözünden Ne Anhyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı.....	163
Tablo 3.75: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef Düşüncelerine Göre Dağılımı.....	164

Tablo 3.76: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı.....	165
Tablo 3.77: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı.....	166
Tablo 3.78: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı.....	167
Tablo 3.79: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı.....	168
Tablo 3.80: Yükümlülük Süresine Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı.....	169
Tablo 3.81: Yükümlülük Süresine Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı.....	170
Tablo 3.82: Yükümlülük Süresine Göre Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı.....	171
Tablo 3.83: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı.....	172
Tablo 3.84: Yükümlülük Süresine Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı.....	173
Tablo 3.85: Yükümlülük Süresine Göre Yapılan Denetimler Ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	174

Tablo 3.86: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı.....	175
Tablo 3.87: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri.....	176
Tablo 3.88: Yüklümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı.....	177
Tablo 3.89: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı.....	178
Tablo 3.90: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları.....	179
Tablo 3.91: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri.....	180
Tablo 3.92: Yüklümlülük Süresine Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki.....	181
Tablo 3.93: Yüklümlülük Süresine Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı.....	182
Tablo 3.94: Yüklümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açıları.....	183

GİRİŞ

Vergi, devletin kamu giderlerini karşılamak amacıyla, vergilendirme yetkisi dâhilinde, bireylerin sahip oldukları mal ve gelirleri üzerinden aldıkları ekonomik değerler bütünüdür. Devlet kamu harcamalarını karşılayabilmek ve kanunların verdiği diğer görevlerini yerine getirebilmek için değişik mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bunların başında da vergiler gelmektedir. Vergiler, kamu harcamalarının finansmanında önemli bir yere sahiptir.

Vergileme işleminde egemenlik hakkını kullanan devlet, vergi konusunu düzenlemede genellikle bu hakkını tek taraflı kullanmaktadır. Toplumlar için hayati önem taşıyan bu konuda, iki taraf bulunmaktadır. Taraflarda birisi, anayasa ve kanunlarda açıkça ifade edilen, kanunlara göre vergi salan devlet, diğer tarafta ise, salınan bu vergileri yine kanunlarda açıkça belirtildiği üzere, mali güçlerine göre karşılayan vergi mükellefleridir. Vergiler devlet için kolay ve gerekli bir gelir kaynağı olma özelliği taşıırken, mükelleflere göre bir yük sayılmaktadır ve vergiye karşı tepki göstermelerine sebep olmaktadır. Vergilemenin mükellef psikolojisi üzerinde olumsuz etkilerinin en önemlisi vergi kaçakçılığıdır. Mükellefler kazandıkları gelirin bir bölümünü vergi olarak devlete öderken, gelirin azalacağını düşünerek vergi ödemekten kaçınmakta veya kanunlara karşı gelerek vergi ödememe yoluna gitmektedirler. Vergi matrahını düşük göstermeleri, naylon fatura düzenlemeleri, defterde sahtecilik yapmaları ve bunun gibi daha birçok yolu denemeleri vergi kaçakçılığının konusunu oluşturmaktadır.

Vergi kaçakçılığı, vergi kanunlarına aykırı hareket etmek suretiyle gerçek vergi matrahını vergi idaresinden gizlenmesidir. Vergi kaçakçılığı, vergi gelirleri üzerinde

büyük kayıplara sebep olmakta ve verginin etkin bir mali araç olarak kullanılmasını engellemektedir.

Vergi kaçakçılığı özellikle gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsinde giderek artan bir sorun olarak ele alınmaktadır. Ağır kamu kesimi finansman sorunları yaşayan gelişmekte olan ülkeler hem bu finansman sorunlarıyla mücadelede hem de sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde doğru bir vergi yapısına ihtiyaç duymaktadır. Ortalama gelir düzeyi düşük olan ülkelerin, vergilenebilir potansiyelden bütünüyle yararlanabilmesi oldukça önemlidir. Değişik faktör sebebiyle ortaya çıkan vergi kaçakçılığı hem vergi potansiyelini erozyona uğratmakta hem de vergi sisteminin etkinlik seviyesini düşürerek vergi kaçırmayan mükelleflerinde sistemi sorgulamasına sebep olmaktadır.

Çalışmamızda birinci bölümde; vergi ve vergi kaçakçılığının niteliği, kapsamı ve özellikleri, ikinci bölümde; vergi kaçakçılığının oluşmasında mali ve sosyolojik faktörler, etkileri ve Türk Ceza Kanunu'nda cezai yaptırım, üçüncü bölümde ise; mükelleflerin vergi ve vergi kaçakçılığı hakkındaki düşüncelerine yönelik Tokat ili genelinde yapılmış anket çalışmasının analizi yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ, VERGİ KAÇAKÇILIĞININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, genel olarak vergi ve vergi kaçakçılığı kavramından bahsedilecek, vergilerin amaçları belirtilecek, vergilemenin olumsuz etkileri ve vergi kaçakçılığını etkileyen mali ve sosyolojik faktörler üzerinde durulacaktır.

1.1.VERGİ KAVRAMI

Vergi; Kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderleri ve kamu borçları nedeniyle ortaya çıkan mali yükleri karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir (Akdoğan, 2005:115). Kamu harcamalarını finanse etme aracı olarak kullanılan vergi; devletin tüzel ve gerçek kişiler üzerine yüklediği ekonomik değerleri ifade eder. Vatandaşlar tarafından devleti yönetmekle görevlendirilmiş olanlar plan ve programlarını gerçekleştirebilmek için kati ve daimi bir gelir olan vergiyi bir araç olarak kullanmaktadırlar. Vergi; Kamu harcamalarının karşılığının bulunması bakımından en demokratik finansman usulüdür(Türk, 2002:112).

Toplu halde yaşamının bir gereği olarak doğan vergileme, toplum tarihi kadar eskidir. Topluluk olmanın ya da geniş ve çağdaş tabirle devlet olmanın vazgeçilmez öğelerinden birisi vergi toplamaktır. Vatandaşlarına hizmet sunmakla mükellef olan devletler, sundukları bu hizmetlerin finansmanını büyük oranda topladıkları vergilerle karşılamak durumundadırlar(Kumluca, 2002:91).

Verginin en önemli özellikleri 'zorunlu' ve 'karşılıksız' oluşudur. İktisadi açıdan yapılmış vergi tanımları da bulunmaktadır (Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği, 2007).

19. yüzyılın başlarında David Ricardo “vergi, bir ülkenin sanayisinden ve toprağından sağlanan hâsılanın devlete verilen kısmıdır. Bu kısım daima ulusun sermayesinden ve gelirinden ödenir” demiştir. Örneğın gelir getirmeyen servet üzerinden iktisadi bir güç olduğı gerekçesiyle vergi alınması bakımından tanımın bugün için bazı eksikleri olduğı söylenebilir (Şimşek, 2007:5).

Gaston Jeze “vergi, belirli bir hizmet karşılığı olmamak ve geri verilmemek üzere kamu harcamalarını karşılamak için bireylerden cebir yoluyla alınan paradır” şeklinde tanımlama yapmıştır. Gaston Jeze’e göre modern verginin özellikleri vardır:

Vergi parasal bir yükümlülüktür.

Vergi karşılıksızdır.

Vergi zorunlu bir ödemedir ve hukuki bir güce dayanır.

Vergi önceden belirlenmiş kurallara göre alınır.

Verginin amacı, kamu yararı için yapılan harcamaları karşılamaktır.

Bireyler, sadece siyasal yönden teşkilatlanmış bir toplumun üyesi olduklarından dolayı değil, üye olmasalar dahi böyle bir toplumun içerisinde yaşadıkları için de vergi ödemek zorundadırlar. Buradan da anlaşılıyor ki; vergi sadece vatandaşlardan değil, toplum içerisinde yaşayan yabancılardan da alınmaktadır.

Bu tanımlama oldukça ayrıntılıdır ancak vergilerin sadece kamu harcamalarını karşılamak üzere tahsil edildiğı öne sürülmektedir. Günümüzde ise vergiler sadece kamu harcamalarını karşılamak için değil iktisadi ve sosyal hedeflere ulaşmak için de tahsil edilmektedir.

Lucien Mehl, “vergi, devletin, yerel idarelerin ya da kamu idarelerinin kamu harcamalarını karşılamak amacıyla gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya kamu hukuku tüzel kişilerinden bunların ödeme güçlerine göre, otorite yoluyla, kesin bir şekilde ve karşılığı bulunmaksızın aldıkları paradır” şeklinde tanımlama yapmıştır. Özel hukuk tüzel kişilerinin yanı sıra kamu hukuk tüzel kişilerinin de vergi ödüyor olması bakımından bu tanım günümüzdeki vergi tanımının kapsamına uymaktadır(Şimşek, 2007:5-6)

1982 Anayasası 73. Maddesinin ‘Vergi Ödevi’ başlıklı bölümünde; “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Bireyleri bir bütün olarak etkileyen ekonomik niteliklere sahip araçlardan biri olan vergiler; bireylerin ekonomik davranışlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Vergilerin doğrudan etkisi, ya malların nispi fiyatlarını ya da bireylerin gelirlerini (genellikle ikisini de) değiştirmek şeklinde olmaktadır. Vergilerin dolaylı etkileri ise daha karmaşıktır ve kimi zaman ekonominin işleyiş biçimini tamamıyla değiştirebilir. Vergilendirme sadece harcamaları değil, işgücü arzını hatta genel seçimlerde bireylerin oy verme kararlarını da etkilemektedir (Uçak, 1997:13-14).

Gün geçtikçe artan ve değişen devlet fonksiyonlarına bağlı olarak, esas kamu finansmanı aracı olan vergilerin kamu gelirleri içerisindeki önemi giderek artmaktadır. Sürekli artan kamu harcamalarını karşılamak üzere, bir taraftan daha etkili ve daha fazla vergi toplama ihtiyacı doğarken, diğer taraftan vergilerin ekonomik ve sosyal

amaçlarının gözetilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise, vergi sisteminin yapısıyla ekonomik ve sosyal yapı arasında uyum sağlamayı önemli kılmaktadır (Gerçek ve Yüce, 1998:4-5).

Vergilendirmenin adil olarak algılanmamasına bireylerin gösterdiği tepkilerden biri, vergi tutarını azaltmaya çalışmaktır. Bunu yapmak isteyen bireylerin önünde birkaç yol vardır. En zararsız olanı, bireyin daha az vergi ödemek için tüketim harcamalarını azaltmasıdır.

Örneğin; Birleşik Krallıkta kimi barış taraftarları onaylamadıkları bir harekete katkıda bulunmadıklarını hissettirmek için, hükümet gelirinin askeri harcamalarda kullanılan bölümüne denk gelen kendi gelirinin bir bölümünü, bilerek vergiden istisna olan hayır işlerine tahsis ederler (Uçak, 1997:22).

Vergilendirmeye karşı gösterilen tepkilerden bir diğeri ise, vergiyi kaçırarak veya başka yöntemler kullanarak vergi kanunlarına meydan okumaktır.

1.2. VERGİNİN FONKSİYONLARI

Verginin fonksiyonları dört alt başlık altında açıklanmıştır. Mali fonksiyon, İktisadi fonksiyon, Sosyal fonksiyon ve diğer fonksiyonlar.

1.2.1. Mali Fonksiyon

Bir vergi sisteminde en önemli amaçlarından biri, kamu giderlerini karşılamak için gerekli olan gelirleri sağlamaktır. Günümüze kadar gelen gelişim içinde harç, şerefiye, mülk ve teşebbüs gelirleri gibi bazı kamusal gelirlerin öncelikli olarak yerel idarelerin bütçelerinde giderek daha fazla önem kazanmasına rağmen, yine de vergilemenin bu temel fonksiyonu önemini aynen korumaktadır. Fonksiyon, her şeyden

evvel yeterli ölçüde gelir sağlayabilecek bir vergisel yapıyı öngörmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki, bir vergi sisteminin (özellikle kamu giderlerinin daha hızlı arttığı gelişmekte olan ülkelerde) milli gelirdeki artışa paralel olarak vergi gelirlerinde de artış sağlayabilecek pozitif bir gelir esnekliğine sahip olması gerekmektedir (Turhan, 1975:32-33).

Vergilerin gerçek amacı malidir; vergi randımanını, vergilemede verimliliği arttırarak vergi hâsılatının kamu harcamalarını karşılamasını sağlamaktır. Onun için, uygulanan vergi politikasının gerçekçi olması, uygulanacak vergilerle bu vergilerin konuları arasında uyum bulunması, aynı uyumun ekonominin gelişmişlik, milli gelir düzeyi ve milli gelirin dağılımında sağlanması gerekmektedir (Şimşek, 2007:7).

Kamu harcamalarının yükünü topluma yayan esas araç olan vergilerin gelir sağlama amacına ulaşma derecesi; harcamaların vergilerle finanse edilme derecesi ile ölçülür (Önder,1993:30). Vergiler hazineye yeterli ve sağlam kaynak sağladığı ölçüde mali amacına ulaşmış olur.

Vergilerin rasyonel bir temele dayanması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmenin de bazı şartlara dayanması gerekmektedir. İlk olarak, vergi yükü adil biçimde dağıtılmalıdır. Farklı bir ifadeyle; düşük gelirlilerin yüksek gelirlilere oranla daha düşük oranlarda vergilendirilmesi (dikey adalet) ve vergi ödeme gücü açısından eşit durumdakilerin eşit vergilendirilmesi (yatay adalet) sağlanmalıdır. İkinci olarak vergilerin tarh ve tahsil giderleri asgari seviyede tutulmalıdır. Vergileme piyasada rekabet açısından tarafsız olmak zorundadır. Piyasa etkinliğini bozmaması, yani yatırımların işgücü arzı ve tasarruf kararlarını olumsuz biçimde etkileyerek milli hâsılanın azalmasına sebep olmaması önemli bir noktadır (Biyar, 2006:12).

Kısaca vergilemenin mali amacı, vergilemeyi rekabet açısından elden geldiğince tarafsız kılmak ve olumsuz ikame etkilerini önleyerek iyi bir vergi hâsılatı sağlamaktır (Turhan, 1975:34).

1.2.2. İktisadi Fonksiyon

Vergiden, devlete gelir sağlamanın yanı sıra iktisadi ve sosyal bazı fonksiyonların gerçekleştirilmesi için bir araç olarak yararlanılmasını öneren ilk iktisatçı A. Wagner'dir. Wagner ayrıca, bireysel girişime dayanan özel faaliyetlerin iktisadi yapı içinde yer alması gerektiğini kabul etmiş, ulusal ekonominin giderek bireyci organizasyondan toplumsal organizasyona geçmesi gerektiğine inanarak, gelirin toplumun varlıklı tabakası ile varlıksız tabakası arasında yeniden dağıtımına tabi tutulması ve servetin ölçüsüz biçimde biriktirilmesine imkân verilmemesi gerektiğini savunmuştur (Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği, 2007).

Vergilemenin iktisadi fonksiyonları içerisinde, yatırımları teşvik etmek, üretim ve tüketimi teşvik etmek veya kısıtlamak, ödemeler dengesini sağlamak, tasarrufu teşvik etmek, ekonomik yapıyı değiştirmek, ekonomik istikrarı sağlamak, gelir ve servet dağılımını düzenlemek gibi konular yer almaktadır. Ekonomide enflasyon ve deflasyon dönemlerinde vergiler önemli birer araç olarak kullanılmaktadır. Modern maliye teorisinde, konjonktürel dalgalanma zamanlarında vergi yükünün hafifletilmesi, genişleme zamanlarında ise vergi oranlarının değiştirilmesi, yani esnek vergi politikası uygulanması önerilmektedir. Bunun yanında, devlet vergisel önlemler olarak iktisadi büyümeyi belirleyen faktörleri etkileyebilir. Örneğin, vergi politikasının iş gücü potansiyelini nitelik ve nicelik bakımından artırması, özel tasarrufları ve yatırımları

teşvik ederek sermaye birikiminin ve dinamik bir üretim faktörü olan teknolojik gelişimi hızlandırma aracı olarak kullanılabilir (Turhan, 1975:249).

Vergilemede ulaşılmak istenen iktisadi amaçlardan biri istikrardır. Yani fiyat istikrarı ve tam istihdamın sağlanmasında vergi politikaları devreye girer. Fiyat istikrarsızlığı çoğunlukla fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi anlamına gelen enflasyon olarak ortaya çıkmaktadır. Enflasyon ise toplam talebin toplam arzı geçmesi sonucunda gerçekleşir. Bunu önlemek için vergi politikası; talep fazlasının oluşmasını engelleyecek biçimde düzenlenebilir (Şimşek, 2007:9).

1.2.3. Sosyal Fonksiyon

Verginin fonksiyonlarından üzerinde en çok tartışılanı, vergi yükünün adil dağılımını öngören sosyal fonksiyondur. Bu fonksiyonun gerçekleştirilmesi ise, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasıyla mümkündür. Ekonomik faaliyetlerin büyük bir kısmını kayıt altına alan, gelir ve servet vergilerine artan oranlılık uygulayan gelişmiş ülkeler vergilendirmenin mali ve ekonomik fonksiyonları yanında, sosyal fonksiyonuna da başarıyla ulaşmıştır (Gerçek ve Yüce, 1998:7).

Devlet vergileme yoluyla sosyal adaletin sağlanması yani gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesini hedefleyebilir. Bunu yapmak için yüksek gelir seviyesindeki bireyleri düşük seviyedekilere oranla nispeten daha ağır vergilendirebilir. Kamu harcamaları da aynı amaca hizmet edebilir.

1.2.4. Diğer Fonksiyonlar

Ülkenin kendi kendine yeterliliğini sağlamak amacıyla, etkin olmasa dahi bazı sektörlerin (savunma, gıda gibi) yurt içinde kurulması ve geliştirilmesi sağlanabilir.

Bunun için bu gibi malların ithalatına yüksek vergiler konulabilir ve/veya büyük çaplı vergi teşvikleri sağlanabilir. Vergileme monopol firmaların aşırı kârlarını önlemek amacıyla da kullanılabilir (Şimşek, 2007:10).

Olumsuz dışsallıkları olan firmaların ortaya çıkarttıkları dışsal maliyetler vergiler yoluyla içselleştirilebilir. Örneğin; çevreyi kirleten ve halk sağlığını tehdit eden firmalara ek vergiler konabilir (Biyani, 2006:13)

Vergi ilişkisi, esas itibariyle vergi alacaklısı ve vergi borçlusunu arasında gerçekleşmektedir. Bu ilişkiye bazı durumlarda, vergi sorumlusu adı verilen üçüncü bir taraf da katılmaktadır (Bilici, 2009:51). Burada bir tarafta vergi alacaklısı devlet diğer tarafta vergi borçlusunu bireyler bulunmaktadır.

1.3. VERGİNİN TARAFLARI

Vergi konusunun iki tarafı bulunmaktadır. Bunlar verginin alacaklısı ve verginin borçlusudur. Verginin borçlusunu ise, vergi mükellefi ve vergi sorumlusu olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1.3.1. Verginin Alacaklısı

Vergi alacaklısı vergileme yetkisine sahip olan kurumdur. Devlet bu yetkiyi kural olarak yasama organı vasıtasıyla kullanmaktadır. Devletin alacaklarını tahsil etmek ve bu işlemlere ilişkin ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda devleti temsil etmek görevi Maliye Bakanlığına verilmiştir (Vergi Hukuku Ders Notları, 2008).

Burada bahsi geçen devlet kavramı; sadece merkezi hükümet örgütü ile sınırlı değildir. Toplumunu oluşturan bireylerden vergi alma yetkisine sahip olan devlet, bu yetkisini yerel yönetimlere ve diğer kamu tüzel kişilerine devredebilmektedir. Bu

kurumlar söz konusu olan gelirleri devletin çıkarmış olduğu kanunlara dayanarak toplamaktadır (Pehlivan, 2006:51).

Devletin vergi toplama yetkisini yerel yönetimlere ve diğer kamu tüzel kişilerine devretmesi Anayasa'nın 73. Maddesine uygun olarak yapılmak zorundadır.

1.3.2. Verginin Borçlusu

1.3.2.1. Mükellef (Yükümlü)

Vergi Usul Kanunu'na göre Mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişidir (VUK, md.8/1). Burada vergi mükellefiyetinin en önemli öğesi olan vergi borcunun ödenmesi vurgulanmaktadır. Bireyler tarafından yapılan bir iş dolayısıyla mükellef olunabilmesi için bu işin hukuka aykırı bir iş olup olmadığı önemli değildir. Bu da hukuka aykırı olarak yapılan işlerden elde edilen kazançlar için de vergi mükellefi olunabilir (Vergi Hukuku Ders Notları, 2008).

Vergi mükellefi olmak için kanuni ehliyet şartı yoktur (VUK, m.9/1). Bu sebepten dolayı, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmayanlar, yani küçükler (reşit olmayanlar), kısıtlılar ve ayırt etme gücü olmayanlar (mümeyyiz) vergi mükellefi olabilirler (Pehlivan, 2006:51).

Ayrıca vergi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş bulunması mükellefiyeti kaldırmaz (VUK, m.9/2).

1.3.2.2. Vergi Sorumlusu

Kendisi gerçek mükellef olmamakla beraber, gerçek mükelleflerle olan ilişkileri dolayısıyla vergi kanunlarının gösterdiği hallerde, verginin hesaplanarak kesilmesi ve vergi dairesine ödenmesi veya diğer bazı işlerin yapılması mecburiyeti olan üçüncü kişiye vergi sorumlusu denir (Erginay, 1998:67).

Vergi sorumlusu, asıl vergi mükellefi yerine; vergi kesme, defter tutma, fiş-fatura gibi belgeleri alma ve düzenleme, beyanname verme veya yasaların öngördüğü diğer bazı yükümlülükleri yerine getirmekle yükümlüdür (Bilici, 2009:54).

Vergi sorumlusu Vergi Usul Kanunu'nun 8. Maddesinde; “ Verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi” olarak tanımlanmaktadır.

1.4. VERGİ PSİKOLOJİSİ

Bireylerin vergilemeye ilişkin süreçler hakkındaki tutum ve davranışlarını etkileyen çok sayıda sosyo-psikolojik faktör vardır.

Vergileme sonucunda elde edilecek verim ekonomik ve mali koşullara bağlı olmakla beraber psikolojik koşullara da bağlıdır. Vergileme, belli bir yerden sonra mükelleflerin davranışlarında, verginin mali verimliliğinin azalmasında veya ekonomik ve sosyal açıdan istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışları vergi baskısı, vergi zihniyeti ve vergi ahlakı gibi unsurlar tarafından belirlenmektedir. Vergi baskısını ve tazyikini vergi mükelleflerinin vergi ödemediği dolayısı ile iktisadi gücünde meydana gelen azalma dolayısıyla hissettiği baskı hissi, vergi zihniyetini ve vergi ahlakını mükelleflerin

vergiye ilişkin kurallara uyma isteği, mali anesteziyi ise ödenen verginin mükellefe hissettirmeden alınması olarak tanımlanabilir (Muter, Çelebi ve Sakınç, 2006:184).

İnsanların yaşadıkları olaylar karşısındaki durumlarının ‘algı-tutum-davranış’ üçlemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bireyin olaylar karşısında sergilediği tutum, onun karşılaştığı olaydan ne anladığıyla bağlantılıdır. Psikolojide algılama olarak adlandırılan bu durum, çevredeki uyarıcıların duyu organlarında meydana getirdiği olguların beyne iletilmesi, orada düzenlenmesi ve anlamlı bir hale gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeptir ki algılamanın bireyin sergilediği tutumda birinci dereceden etkili olduğu ileri sürülmektedir. Tutum ise, bireye isnat edilen ve onun psikolojik bir objeyle ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını oluşturan bir eğilim olarak tanımlanmaktadır. Tutumla ilgili en önemli özellik, gözlemlenebilen bir davranış olmaması, davranışa hazırlayıcı bir eğilim olmasıdır. Bu nedenle gözle görülmemekte, fakat gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların gözlemlenmesi sonucunda varlığı öne sürülmektedir. Bu yüzden, davranışlara sebep olan tutumlar, sosyal olayların incelenmesinde son derece önem taşımaktadır. Bireylerin olaylar karşısındaki tutumları her zaman aynı değildir. Tutumlardaki değişiklikler, belli bir konuda var olan görüşün yerine yeni bir görüşün benimsenmesi olarak ifade edilebilir. Tutumların değişmesine iç faktör olarak değerlendirilen güdüler ve dış faktör niteliğindeki çevresel temaslar sebep olmaktadır (Biyen, 2006:14).

1.5. VERGİYE KARŞI TEPKİLER

Mükellefler, vergiye karşı tepkilerini ya yasalarda bulunan açıklardan yararlanarak ya da yasalara karşı gelerek göstermektedirler. Bunlar vergiden kaçınma, verginin reddi ve verginin yansınması olarak açıklanacaktır.

1.5.1. Vergiden Kaçınma

Devletin temel finansman kaynağı olan vergiler, mükelleflerce bir yük olarak değerlendirilir ve tepkilere sebep olur (Önder, 1993:7).

Verginin yük olarak görülmesi sonucu gösterilebilecek tepkilerin en önemlisi, vergi tutarını azaltmaya ya da yok etmeye yönelmektir. Vergi ödememe eylemi, yasal yollarla gerçekleştirildiğinde 'vergiden kaçınma', yasa dışı yollarla gerçekleştirildiğinde ise 'vergi kaçakçılığı' olarak adlandırılır (Karabacak, 1997:4).

Vergiden kaçınma genellikle yasalara uygun olarak ortaya çıkmaktadır. Vergiden kaçınma vergi kanunlarındaki açık kapılardan, yani boşluklardan yararlanarak ve vergiyi doğuran olaya neden olmamak suretiyle vergi borcunun doğmasına engel olmak şeklinde ortaya çıkmaktadır (Akdoğan, 2005:116).

Vergiden kaçınmanın çeşitli yolları bulunmaktadır (Tunçer, 2003:96-97). İlki mükellefin vergiyi doğuran olay karşısında söz konusu eylemden kaçınmasıdır. Özellikle harcamalar üzerinden alınan vergilerde yüksek vergi oranları söz konusu olduğunda mükellef eğer yapabiliyorsa harcamalarını kısmakta veya bu alanda hiç harcama yapmamaktadır.

Vergiden kaçınmanın temel noktası, vergi mükellefiyetinin seviyesinin yasama organının belirli koşullarda belirli bir gelirin katlanmasını öngördüğü vergi miktarının altına düşürme girişiminde bulunulmasıdır. Bu işlem görünüş itibarıyla yasal çerçeve içerisinde yapılmaktadır (Eyüpgiller, 2002:150).

Vergilerin çalışma, tasarruf ve yatırım kararları üzerindeki etkileri, mükelleflerin vergiden kaçış imkânlarının varlığıyla yakından ilgilidir. Vergiden kanuni yollarla

kaçınma bazen kanun koyucunun amacı olabileceği gibi bazı hallerde kanun koyucunun inisiyatifi dışında böyle bir sonuç ortaya çıkabilir. Örneğin, belli bir malın tüketiminin kısılması sağlık, dış ticaret vs. üzerindeki etkiler düşünülerek arzulanıyorsa bu mal üzerine konulacak vergi sonucunda, mükelleflerin vergi ödememek için o maldan daha az tüketmesi asıl ulaşılmak istenen sonuçtur. Öte yandan kanun koyucu tüketim kısılması amacı gütmekzen ve vergi sonrasında da tüketimin fazla değişmeyeceği beklenirken verginin geniş bir tüketim daralmasına yol açması vergiden kaçınmanın öngörülmeyen, istenmeyen bir örneği olur (Uluatam, 1999:308-309).

Vergiden kaçınma uygulamada birçok şekilde gerçekleştirilmektedir. Ancak genel olarak iki grupta toplanabilir. Buna göre, mükelleflerin vergi konusu ile ilişki kurmaması (tüketimde farklı alanlara kayması) birinci grupta vergiden kaçınma faaliyetleri; mükelleflerin vergi kanunlarının boşluklarından yararlanması ve bu şekilde vergi yükünü hafifletmesi (matrah kaydırması) ikinci grupta yer alan vergiden kaçınma faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir (Şimşek, 2007:14).

Ücretli olmayan, vergiden muaf yatırımları yapma gücüne sahip, hisse senetleri alabilen ve vakıflara bağış yapıp vergiden düşebilen varlıklı kesimler için vergiden kaçınma olanakları daha geniştir. Artan oranlı vergiler vasıtasıyla giderilmeye çalışılan gelir dağılımı dengesizliği, bu tür vergiden kaçınma olanaklarının artması ile beklenen düzeyde olmamaktadır. Bu durum, artan oranlı vergi sisteminin, eşitsizliği düzeltebilme gücüne yöneltilebilecek bir eleştiri olarak değerlendirilmektedir. Bazı sosyologlar, bu tür vergi kayıplarını sosyal bir sorun olarak görmektedirler. Bu gibi davranışlar için tax avoidance (vergiden kaçınma) ve tax evasion (vergi kaçakçılığı) terimleri birleştirilerek 'tax avoision' terimi üretilmiştir (Aronson, 1985:324-325, Akt: User, 1992a:83).

1.5.2. Vergi Reddi

Vergileme yetkisinin kullanımı ile oluşan vergileme sürecinde biri vergi alacaklısı diğeri vergi borçlusunu konumunda olan iki taraf bulunmaktadır. Vergileme sürecinde yer alan bu tarafların tutumları ise, genellikle birbirinden farklı özellik göstermektedir. Vergi alacaklısı konumunda bulunan devlet, vergi gelirlerini maksimuma çıkarmaya çalışırken, vergi borçlusunu konumunda bulunan mükellefler minimum düzeyde bir vergi yükü arzulamaktadırlar. Günümüzde mükelleflerin vergilemeye çok çeşitli tepkiler gösterdiği görülmektedir. Bu tepki türleri genelde bireysel karakterli olup, vergi yükünün hafifletilmesine yöneliktir. Ancak vergileme karşısında gösterilen bir tepki türü daha vardır ki, bu tepki türü sahip olduğu özellikler itibariyle diğerlerinden kolaylıkla ayrılmakta ve ortaya çıkarabileceği sonuçlar itibariyle devletin varlığını ciddi bir şekilde tehdit edebilmektedir. Literatürde ‘vergi isyanı’ olarak adlandırılan ve ‘verginin reddi’ ile sonuçlanan bu tepki türü, tarihsel süreç içerisinde birçok devlette gündeme gelmiş ve çok önemli değişimlere kaynaklık etmiştir (Aktan, 2007:6).

Verginin reddi toplumsal ve kanun dışı olup şiddet kullanımına açık bir olaydır.

1.5.3. Verginin Yansıması

Vergiye ödeyen mükelleflerin ödediği vergi yükünden kurtulabilmek için başvurduğu yöntemlerden biri piyasanın değişim mekanizmalarından yararlanarak verginin yansıtılması suretiyle başkalarına aktarılması diğeri de daha etkin üretim yöntemleri bularak vergi dolayısıyla azalan kârın telafisi yani verginin dönüştürülmesidir (Uluatam, 1992:213).

Verginin yansıtılması, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle diğer tepki türlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, vergi yansımalarının vergi yükünün başkalarına aktarılmasını hedef alması noktasında ortaya çıkmaktadır. Vergi gelirleri açısından herhangi bir azalma oluşturmayan vergi yansımaları, esasen vergiyi üstlenen bir mükellefin bu vergi nedeniyle oluşan yükü, çeşitli araçlar kullanarak diğer kişilere aktarmasıdır. Vergi yansımaları diğer tepki türleri ile karşılaştırıldığında, devlet açısından vergi kaybının oluşmadığı bir tepki türüdür. Ancak bu yöntem devletin vergi yükünün toplumda dengeli dağılımını sağlama görevi açısından olumsuz etkiler meydana getirmesi nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır (Aktan, 2007:9).

1.6. VERGİ KAYIP VE KAÇAĞININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Vergi kaçakçılığı, çok kapsamlı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde görüş farklılıkları yüzünden değişik tanımlamalar yapılmıştır. Çalışmamızda bu tanımlamalardan ve özelliklerinden bahsedeceğiz.

1.6.1. Tanımı

Vergi kayıp ve kaçaklarını tanımlamadan önce daha kapsamlı bir kavram olan ve vergi kayıp ve kaçakçılığını da içeren kayıt dışı ekonomi kavramını tanımlamak gerekir. Kayıt dışı ekonominin kapsamının geniş olması farklı tanımlamaların yapılması sonucunu doğurmuştur. Bu tanımlamalardan bazıları şöyledir;

“Kayıt dışı ekonomi, ya hiç belgeye bağlanmayarak, ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayın (alım-satım), devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden (ortaklardan, alacaklılardan, kazanca katılan işçilerden vb.) tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır.” (Altuğ, 1999:257).

“Kayıt dışı ekonomi, geleneksel ölçüm teknikleri ile ölçülemeyen resmi makamlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan faaliyetlerin tümünü kapsar.” (Özsoylu, 1996:111).

“Kayıt dışı ekonomi, ‘ben değil, o vergi ödemiyor’ kanısını yaygınlaştırmak, ‘inanç’ haline dönüştürmek, istisna ve muafiyetlerle kimi kesimlerin azalan vergi yüklerinin üstünü örtmek, dikkatleri başka yöne çevirmek için bulunmuş bir söylem, bir yöntem, bir çaredir.” (Şengül, 1997:1).

“Olaya sadece vergi idaresi açısından bakıldığında ise kayıt dışı ekonomi için, vergi kaçırmak güdüsü ile vergi idaresinin bilgisi dışına çıkarılan ve kamu gelirlerinde azalmaya yol açan tüm işlemler kayıt dışı ekonomi olarak tanımlanmaktadır.” (Derdiyok, 1993:54).

1.6.1.1 Özellikleri

-Vergi kayıp ve kaçağı bir vakıdır.

-Vergi kayıp ve kaçağı özel kesimden kaynaklandığı kadar kamu kesiminden de kaynaklanmaktadır.

-Özel kesimden kaynaklanan vergi kayıp ve kaçağına kayıt dışı ekonomi kadar, yani hiç yükümlülük kaydı bulunmayanlar kadar yükümlülük kaydı bulunanlar da yol açmaktadır (Karakoç, 2004:91).

-Faaliyetlerin belgeye bağlanmaması, kamu otoritesinden veya ilgili kişilerden bazı bilgilerin gizlenmesi sonucu ortaya çıkar.

1.6.2. Vergi Kaçakçılığı

Verginin ilgili kanuna göre ödenmemesi veya kanunda gösterilen vergi ödevlerinin yerine getirilmemesi devletin bu konudaki istek ve iradesine karşı koymaktır. Bu karşı koyma davranışı vergi suçunu ortaya çıkarmaktadır. Vergi hukukunda, vergi cezalarını gerektiren fiiller kamunun gelir kaynağına zarar veren fiillerdir. İşlenen bu fiillere karşı getirilen yaptırımlar yalnızca mali olmakla kalmamış ayrıca ceza hukuku alanında hürriyeti bağlayıcı cezalar getirilmiştir (Yiğit, 2002:3).

Vergi kaçırma kavramı bilerek yapılan vergi kaçırmayı kapsadığı gibi bilmeden yapılan hatalar ile vergi kanunlarına göre uyulması gereken davranışlara (beyanname verilmesi vb.) vergi yükünü azaltmak amacıyla uyulmamasını da kapsar. Vergi kaçırma kavramı kasten hileli bir şekilde vergi yükünü azaltmayı kavradığı gibi, vergi mevzuatını bilmeme, yanlış yorumlama, beyanname yapılan istem dışı hatalar veya mükellefin ihmali dolayısıyla vergi matrahının düşük gösterilmesini de kapsar (Bayraklı, Savaş ve Sağbaş, 2004:206).

Vergi kaçakçılığını dört başlık altında inceleyeceğiz.

1.6.2.1. Mali Kapsamda Vergi Kaçakçılığı

Vergilere karşı gösterilen en yaygın ve mükellefler açısından en etkin kullanılan davranışların başında vergi kaçakçılığı gelmektedir. Vergi kaçakçılığında mükellefler, yasaları bilerek ve açık bir biçimde çiğneyerek vergi yükünden kurtulmaya çalışırlar. Burada, vergi yasalarının vergi borcunun doğumunu bağladıkları olay vergi ödemeyi gerektirecek biçimde meydana gelmesine rağmen, mükellef ya da sorumlu bunu ilgili vergi yönetimine hiç bildirmeyebilir ya da eksik bildirebilir. Bu durumda, mükellefin vergilendirmeye ilişkin ödevlerini zamanında yerine getirmemesi ya da eksik yerine

getirmesi yüzünden, vergi zamanında tahakkuk ettirilmemekte ya da eksik tahakkuk ettirilmektedir (Şenyüz, 1995:93).

Dar anlamıyla vergi kaçakçılığı, vergi kanunlarını uygulamakla görevli bulunan idarenin aldığı tedbirlere karşı gelerek vergi ödememek veya az vergi ödemektir (Öcal, 2001:36-37). Geniş anlamda vergi kaçakçılığı, vergilendirilebilir gelir veya serveti vergi idaresinin bilgisi dışında bırakmak ya da hileli işlemlere başvurarak vergi matrahının gizlenmesi amacıyla vergi yasalarına aykırı davranmayı nitelemektedir (Kaşıkçı, 1999:92).

1.6.2.2. İktisadi Kapsamda Vergi Kaçakçılığı

Klasik iktisat yaklaşımına göre vergi kaçakçılığı, riskli bir hisse senedine yapılmış olan yatırım gibi nitelendirilmektedir. Buna göre, mükellef, gelir miktarı, ceza miktar, denetleme oranı ve vergi oranı gibi faktörleri dikkate alarak vergi kaçırıp kaçırılmayacağına karar vermektedir. Bu konuda en temel çalışma, Allingham ve Sandmo tarafından fayda maksimizasyonu yaklaşımı kullanılarak yapılmıştır. Mükellefin denetim oranı ile karşılaşacağı cezanın miktarını bildiği ve fayda fonksiyonunun gelirden oluştuğu varsayılarak yapılan çalışmaya göre, beyan edilen verginin artmasının ceza miktarı ve denetim oranındaki artışla doğru orantılı olduğu belirlenmiştir. Yitzhaki, Allingham ve Sandmo'nun modelindeki beyan edilen matrah üzerinden alınan ceza yerine kaçırılan vergi üzerinden alınan ceza miktarını kullanarak, vergi oranlarındaki artışın kaçırılan vergi miktarını azaltacağı sonucuna varmıştır (Çiçek, 2006:83).

Yapılan bu çalışmalara göre, mükellefler, beyanda bulunacağı vergi miktarı, geliri, vergi oranı, denetim oranı ve ceza oranı gibi faktörleri dikkate alarak karar

vermekte ve en yüksek faydayı hedeflemektedir. Bu çalışmalardan çıkan sonuca göre, vergi denetim oranları yüksek, cezalar caydırıcı oldukça vergi kaçakçılığı olmayacaktır.

Allingham ve Sandmo'nun modeli vergi kaçakçılığının psikolojik boyutunu göz önüne almadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Baldry'nin yaptığı çalışmalara göre, vergi kaçırmanın maliyeti beklenen yararına göre düşük olmasına rağmen, ahlaki faktörlerden dolayı bazı mükelleflerin vergi kaçırmadığı tespit edilmiş ve bu faktörlerin de modele eklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çiçek, 2006:84).

Ayrıca, mükelleflerin denetim oranı ve ceza oranı gibi değişkenlerin değerini tam olarak bildiklerinin varsayılması ve kişiler arasındaki etkileşimin göz ardı edilmesi de bu modellerin eleştirilecek yönleridir. Gerçek hayatta denetim ve ceza oranı değişkenlerinin tam olarak bilinmesi zordur. Ayrıca kişiler sosyal gruplar içerisinde yaşadıklarından dolayı kişiler arası veya gruplar arası etkileşimler sonucu vergi kaçırma eğilim artmakta veya azalabilmektedir.

1.6.2.3. Psikolojik Kapsamda Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı üzerinde sosyal yaptırımların etkisi de araştırılmıştır. Buna göre, saygınlık kaybı, ayıplanma, dışlanma gibi sosyal yaptırımların bireylerin vergi yasalarına uyumu üzerinde etkili olduğu kabul edilmektedir (Tunçer, 2003:113).

Gramick ve Bursik'in 1990 yılında yaptıkları çalışma, vergi kaçakçılığını psikolojik açıdan inceleyen önemli bir araştırmadır. Gramick ve Bursik'e göre vergi kaçakçılığı üzerindeki caydırıcı faktörler; devletin uyguladığı yasal yaptırımlar, bireyin yaşadığı sosyal gruba uygun davranmaması durumunda karşılaşacağı utanma duygusu ve saygınlık kaybı gibi sosyal etkiler ve suçluluk duygusu olarak üçe ayrılmıştır. Buna göre, klasik teorideki yasal yaptırımlara ek olarak sosyal ve psikolojik etkiler de ele

alınmış ayrıca mükelleflerin devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları olarak tanımlanan vergi etiği kavramının da mükelleflerin vergiye karşı uyumunu belirleyen faktörler arasında yer aldığı belirtilmiştir (Çiçek, 2006:84-85).

Mükelleflerin vergileme süreci hakkındaki sosyal tutumlarını belirleyen psikolojik ve sosyal faktörler bulunduğunu ifade eden görüşler çerçevesinde, toplanan vergi gelirlerinin devlet tarafından kamu harcamalarında nasıl kullanıldığı düşüncesi örnek verilebilir. Buna göre; bireylerin kamunun sunduğu hizmetlere değer vermeleri ve ödedikleri vergilerin bu hizmetlerin finansmanında kullanıldığını bilmeleri ve görmeleri vergiye uyumu olumlu yönde etkileyecek, vergi kaçakçılığı oranını düşürecektir (Tunçer, 2003:113-114).

1.6.2.4. Hukuki Kapsamda Vergi Kaçakçılığı

Vergi kanunlarına uymayanlar, devletin vergi toplama gücüne karşı çıkararak kamu düzenini bozmaya çalıştıklarından, vergi cezaları dışında, belli durumlarda ceza mahkemelerince hükmolunan hürriyeti bağlayıcı cezalarla cezalandırılmaktadır. Vergi kaçakçılığı suçu bu kapsamdadır (Şimşek, 2007:18).

1.1.1999 tarihinden önce Vergi Usul Kanunu'nun 344. maddesinde, kaçakçılık suçu altı bent halinde sayılan fiillerin herhangi biri ile kasten vergi zıyama neden olunması şeklinde tanımlanmıştır.

4369 sayılı yasayla yapılan değişiklikle eski 344. maddede yer alan kaçakçılık suçları, iki fıkra halinde 'Kaçakçılık Suçları ve Cezaları' başlıklı 359. maddeye taşınmıştır. Kaçakçılık cezası, vergi zıyayı gerçekleştirip gerçekleştirmediğine, kasıt olup olmadığına bakılmaksızın uygulanabilir hale getirilerek tamamen hürriyeti bağlayıcı ceza şeklinde düzenlenmiştir (Çakır, 2003:129).

VUK 359. maddesine göre vergi kaçakçılığı; (4369 sayılı yasanın 14. maddesiyle değişen madde, yürürlük; 1.1.1999)

a) Vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan;

1- Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar gerçek olmayan ya da kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter belge veya diğer belge ortamlarına kaydedenler,

2- Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler (varlığı noter tasdik kayıtları veya sair suretlerle sabit olduğu halde, inceleme sırasında vergi incelemeye yetkili kimselere defter ve belgelerin ibraz edilmemesi gizleme demektir) veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar (muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge veya duruma dayanmakla birlikte bu muamele veya durumu mahiyet veya miktar itibariyle gerçeğe aykırı şekilde yansıtan belgedir) hakkında 6 (altı) aydan 3 (üç) yıla kadar hapis cezası hükmolunur.

Hükmolunan hapis cezası para cezasına çevrilmesinde, hapis cezasının her bir günü için, sanayi sektöründe çalışan 16 yaşından büyük işçiler için hüküm tarihinde yürürlükte bulunan asgari ücretin bir aylık brüt tutarının yarısı esas alınır ve hükmolunan bu para cezası ertelenemez.

b) Vergi kanunları uyarınca tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan,

1- Defter, kayıt ve belgeleri yok edenler veya defter sayfalarını yok ederek yerine başka yapraklar koyanlar veya hiç yaprak koymayanlar veya belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar (sahte belge, gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belgedir.)

2- Belgeleri Maliye Bakanlığı ile anlaşmalı olmadığı halde basanlar ile sahte olarak basanlar veya bu belgeleri kullananlar, hakkında 18 (on sekiz) aydan 3 (üç) yıla kadar hapis cezası hükmolunur.

371. maddedeki pişmanlık şartlarına uygun olarak durumu ilgili makamlara bildirenler hakkında bu madde hükmü uygulanmaz.

Kaçakçılık suçlarını işleyenler hakkında bu maddede yazılı cezaların uygulanması 344. maddede yazılı vergi zıyaı cezasının ayrıca uygulamasına engel teşkil etmez.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAÇAKÇILIK SUÇLARININ ORTAYA ÇIKMASINA SEBEP OLAN MALİ VE SOSYOLOJİK FAKTÖRLER

Vergi kaçakçılığını ortaya çıkaran en temel olgu mükellefin vergiye direnç göstererek vergi ödeme konusundaki isteksizliğidir. Mükellefin davranışlarını şekillendirerek, vergi kaçakçılığının ortaya çıkmasında ve gelişiminde belirleyici olan bir takım değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler, mali ve sosyal değişkenler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. Mali kapsamda vergi kaçakçılığında belirleyici olan değişkenler; vergi oranı, vergi ceza oranı ve denetim olasılıkları, mükellefin gelir düzeyi, vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergi afları ele alınabilir. Mükellefin eğitim düzeyi, cinsiyeti, yaşı, sosyal normlar, vergi ahlakı ve vergi bilinci de sosyal değişkenler başlığı altında vergi kaçakçılığı üzerinde belirleyici olan etkenlerdir. Söz konusu olan bu değişkenlerin neredeyse tamamı vergi kaçakçılığının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olurken vergi kaçakçılığının yaygınlaşması ve derinleşmesi de söz konusu değişkenler üzerinde bir takım baskıların oluşmasına yol açarak ekonomik ve sosyal dokunun yozlaşması sürecine işlerlik kazandırmaktadır. Bu değişkenler ülkeler arası farklılık gösterirken aynı ülkeye ilişkin farklı çalışmalardan oldukça farklı bulgular elde edildiği de görülmektedir (Demir, 2009:2).

Yakın zamanlara kadar vergi kaçakçılığı konusunda salt klasik ekonomik yaklaşımların söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda gelişen kuramsal yapı içerisinde çoğu iktisatçı ve maliyeci vergi kaçakçılığı konusunun daha çok iktisadi ve mali yönleriyle ilgili olmuşlar konunun sosyal, demografik ve ahlaki yönleri üzerinde durmamışlardır. İlerleyen dönemlerde kimi davranış bilimcileri de

konuyu mali sosyoloji temelinde karmaşık bir fenomen olarak ele almış ve daha çok bir sosyal problem olarak değerlendirmişlerdir (King ve Shefferin, 2002:505-521).

Vergi kaçakçılığı konusunda geliştirilmiş olan teorilerin de esas olarak bu anlamda kategorize edildiği söylenebilir. Sözgelimi konuya ilişkin geleneksel salt ekonomik yaklaşımlara bakıldığında öncelikle çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ve bu doğrultuda rasyonel davranan mükelleflerin varlığının kabul edildiği ve vergi kaçakçılığının da böylesi bir yapıda ortaya çıkarak geliştiğinin varsayıldığı söylenebilir. Buna göre rasyonel davranan mükellefler çıkarlarını maksimize edebilecek farklı alternatifler arasında dengeli tercihlerde bulunarak öngördükleri çıkarlarını maksimize etmeye yönelmektedirler. Burada mükelleflerin çıkarlarını maksimize edecek söz konusu alternatiflerden birinin de vergi kaçakçılığı olduğu varsayılmaktadır. Mükelleflerin vergi kaçırma konusunda karar verirken bu eylemlerinin fayda ve maliyetlerini değerlendirdikleri, beklenen faydanın maliyetten yüksek olması durumunda harekete geçtikleri kabul edilmektedir(Demir, 2009:4-5).

2.1. VERGİ KAÇAKÇILIĞINI ETKİLEYEN SOSYAL FAKTÖRLER

Vergi kaçakçılığının etkileyen sosyal faktörleri on alt başlık altında inceledik. Bunlar Vergi Ödeme Gücü ve Bireysel Vergi Yüğü, Eğitim Düzeyi, Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci, Devlete Olan Bağlılık, Siyasal İktidara Bakış Açısı, Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı, Kamu Hizmetlerinin Mükellef Tercihleriyle Örtüşmesi, Ailenin Gelir Düzeyi, Kültürel Yapı ve Demografik Faktörlerdir.

2.1.1. Vergi Ödeme Gücü ve Bireysel Vergi Yüğü

Vergilerin, mükellefler tarafından adil olarak algılanması onların vergiye karşı tutumlarını ve ödeme konusundaki düşüncelerini etkilemekte önemli bir faktördür.

Ayrıca, yapılan araştırmalar, vergi yükünün adil olarak dağıtıldığına inanılan ülkelerde, vergiye karşı oluşan tepkilerin azaldığını göstermektedir (Sonsuzoğlu, 1997:1). Mükelleflerin adil bir biçimde vergilendirilebilmesi için öne sürülen iki yaklaşım vardır. Birincisi, mükelleflerin devlet faaliyetlerinden yararlanma derecelerine göre vergilendirilmesi gerektiği görüşünü savunan ‘yararlanma ilkesi’, diğeri ise kişilerin ödeme gücüne göre vergilendirilmeleri gerektiği görüşünü savunan ‘ödemeye gücü’ ilkesidir (Çiçek, 2006:51).

Vergi ödeme gücü dinamik bir kavramdır. Gelir, servet ve harcamalar da bunun göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu göstergeler vergi yükünün ve toplumsal maliyetlerin adil ve dengeli bir şekilde dağıtımını için seçilmişlerdir. Ancak ödeme gücünü temsil etmesi bakımından gelir faktörünün önemli bir yeri vardır. Birçok gelişmiş ülkede ödeme gücünün göstergesi olarak gelir kabul edilmektedir. Harcama yapabilmek ve servet sahibi olabilmek için mutlaka yeteri kadar bir gelir elde etmek gerekmektedir (Şenyüz, 1995:28, Akdoğan, 1996: 177-178).

Ödeme gücünün göstergeleri olarak gelir, servet ve harcama dikkate alınmaktadır. Due ise bu unsurlara başvurmanın da yeterli olmadığı, bileşimlerinin kolay çözülemeyeceğini belirtmektedir (Çiçek, 2006:52). Due’ye göre; daha fazla kazananların daha fazla vergi vermeleri fazla bir şey ifade etmemekte, bu daha fazla kazananların nasıl saptanacağı ve bu durumdakilere ne tür bir vergi farklılaştırmasına gidileceği de önem kazanmaktadır (Due, 1967:113).

Vergiye ödemek, mükelleflerin gelir, tüketim ve tasarruflarında azalmaya sebep olmaktadır. Gelir grupları açısından bakıldığında zaman vergiler, düşük gelir gruplarında zorunlu tüketim, yüksek gelir gruplarında ise lüks tüketim ve tasarruflara giden

kısından sağlanır. Bu nedenle, düşük gelirlilerden alınan vergiler, yüksek gelirlilerden alınan vergilere oranla daha fazla sübjektif yüke yol açar. Vergiye karşı tepkilerin minimum düzeyde tutulması için mükelleflerin ödeme gücüne uygun vergilendirilmeleri bu yüzden önem taşımaktadır (Çiçek, 2006:52).Ödeme gücü ile ilgili diğer bir kavram ise vergi yüküdür.

Tartışmalı bir kavram olan ve terim olarak yazarlar arasında değer yargılarına göre tanımlanan vergi yükü, kısaca belirtmek gerekirse vergi ödenmesi bir yük teşkil etmektedir (Nadaroğlu, 1992:269). Çünkü dar anlamda mükelleflerin, geniş anlamda ise toplumun gelirlerinin bir kısmının kamu sektörüne doğru bir transferi söz konusu olmaktadır. Başka bir ifadeyle, vergi ödeyenlerin ekonomik güçlerinde bir azalma meydana gelmektedir. Vergi mükellefleri de bu azalmadan etkilenmekte ve verginin ödenmesine karşı olumsuz tavır almakta, ya da isteksiz davranabilmekte ve bu duyguların etkisiyle bir kısım davranış tarzları içerisinde girebilmektedirler (Çiçek, 2006:52).

Mükelleflerin gelirlerinde belirli bir miktar azalmaya neden olan vergilere, ya tasarruflarının bir kısmından ya da tüketimlerinden kısarak tepki gösterirler. Bunu yaparken de herhangi bir refah kaybına uğramamak için, öncelikli olarak tasarruflarından veya faydası en az olan tüketimlerinden vazgeçerler. Gelir grupları açısından incelendiğinde vergiler; yüksek gelir gruplarında lüks tüketim ve tasarruflarından, düşük gelir gruplarında ise zorunlu tüketime giren fonlardan oluşmaktadır. Görüldüğü üzere, düşük vergi gruplarının vergi yükü yüksek gelirli

kesime göre daha ağırlaşmakta ve **sübjektif yük*** fazlalaşmaktadır. Zorunlu tüketimini karşılamakta bile zorlanan fakir bir kesimde varsa, gösterilen bu tepkiler daha sert olabilmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki, mükellefler arasında da vergi yükü açısından aynı tür vergilere farklı gelir grupları arasında gösterilen tepkilerde farklılıklar gözlemlenmektedir. Mükelleflerin gösterecekleri tepkileri en aza indirecek biçimde ödeme gücüne göre bir vergilendirme sistemi geliştirilmelidir. Bunun birçok yolu vardır ve daha da geliştirilebilir. Örneğin; asgari geçim indirimi, artan oranlılık veya ayırma ilkelerine göre düzenlenebilir. Ayırma ilkesi ile anlatılmak istenilen verginin, sermayeden mi yoksa emekten mi alınması gerektiğidir (Çataloluk, 2008:213).

Vergi yükü özünde sübjektiflik taşımaktadır. Bu sübjektiflik, objektif vergi yükünü bir anlamda anlamsız kılmaktadır. Çünkü sübjektif vergi yükü;

“Ödeme gücü ilkesine göre, mükelleflerin asgari geçim düzeylerinin sağlanması ve sosyal adaletin temini için, en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin, negatif vergileme ilkesi ile bu durumunun düzeltilmesi için gerekenin yapılması yani gelirlerini artırıcı yönde desteklenmesi icap etmektedir.” (Gökbunar, 1997:305).

“Bilindiği gibi bu ilkede tıpkı pozitif vergileme ilkesi gibi işlemektedir. Nasıl ki belirli gelirin üstündekiler en az geçim indirimin üzerinden gelir elde edenler vergilendirilmekte, negatif vergilemede ise en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin en az geçim düzeyine gelinceye kadar desteklenmekte ve ilave gelir sağlanmaktadır.” (Çataloluk, 2008:214).

---

* **Sübjektif Vergi Yükü:** Vergi ödeyerek kişinin uğradığı tatmin kaybı olarak açıklanabilir. Kişiler dünya görüşleri devlete karşı duydukları güven farklı olduğundan sübjektif vergi yükünün ölçmek mümkün değildir.

Objektif Vergi Yükü: Kişinin ödemiş olduğu verginin onun ödeme gücüne oranıdır.

Diğer taraftan, vergi yükünün özünde taşıdığı bu subjektiflik, objektif vergi yükünü bu bağlamda anlamsız kılmaktadır. Çünkü subjektif vergi yükü esas olarak vergi miktarına dayandırılmakla birlikte, hiçbir zaman ödenen vergi miktarını belirtmez. Gerçekte subjektif vergi yükü, ödenen bu vergilerin bireylerin psikolojisinde oluşturduğu vergiyi algılamadaki değişimi, vergiye karşı oluşan tepkilere sebep olan baskıyı anlamak gerekmektedir. Subjektif vergi yükünün, psikolojik yapısı sebebiyle fedakarlık veya refah kaybı şeklinde fertten ferde değişebilmesi sebebiyle de ölçülmesi tam olarak imkansızdır (Şenyüz, 1995:15). Bir başka ifadeyle, eşit ekonomik şartlarda bulunan fertler, eşit objektif vergi yükü altında kalsalar da, vergi tazyiklerin farklı farklı hissedebilmektedirler. Yani açıklamalardan anladığımız, vergi yükünün fertlerin algı derecelerine göre farklı ağırlıklarda hissedildiğidir (Çiçek, 2006:53).

Diğer taraftan mükellefler, vergi ödemekten başka, söz konusu olan bu vergiyi belirlemek amacıyla yönelik defter tutma, fiş ve fatura kesme, beyanname verme gibi biçimsel sorumluluklara ve bunların gerektirdiği harcamalara da katlanmaları gerekmektedir. Bu sorumluluklar, vergi sistemine uyumun birer maliyeti olarak nitelendirilmektedir ve bunların da ödenen vergi ile birlikte dikkate alınması gerekmektedir. Üstelik vergi ödeme sebebiyle harcanan zamanın alternatif maliyeti de vergi ödemek için katlanılan maliyetlere eklenmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2003:33).

Mükelleflerin vergiye bakış açıları bakımından önemli bir kavram da 'net subjektif vergi yükü' dür. Bilindiği gibi, mükelleflerden toplanan vergiler kamunun ürettiği mal ve hizmetlerin finansmanında kullanılmaktadır. Mükellefler hem bu hizmetleri finansmanına katılarak subjektif vergi yükü altında kalırlar, hem de devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerden fayda sağlarlar. İşte bu vergi ödeme dolayısıyla katlanılan yük, kamu harcamalarından elde edilen faydadan fazla ise, pozitif; düşük ise,

negatif subjektif vergi yükünden söz edilebilir. Ancak kamusal hizmetlerinin faydalarının bölünemezliği, ölçülmesinin zorluğu ve dışsallıkların var olması, ayrıca toplumsal nitelikte olması sebebiyle, fertlerin elde ettikleri faydanın parasal olarak ölçülme imkanı oldukça zordur hatta imkansızdır (Akdoğan, 1996:34). Bu sebeptendir ki, çoğunlukla mükellefler bu faydaları hissetmezler. Örneğin, daha önce hiç hastalanmamış birisinin devletin sağlık sektörüne yaptığı yatırımları anlaması çok güçtür. Yapılan yatırımları gereksiz ve müsriflik olarak nitelendirebilmektedir. Kamu harcamalarından haberdar olunan durumlarda ise bireyler bunların yeterli olmadığı hissine kapılmaktadırlar. Yani, mükellefler kamu harcamalarının faydasını dikkate almadan doğrudan vergi yüküyle ilgilenmektedirler. Böylece, elde ettiği faydadan ziyade ödediği vergi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böyle bir bakış açısında, mükelleflerin vergi yükünü daha ağır bir biçimde hissetmesine sebep olmaktadır (Şenyüz, 1995:17).

Sübjektif vergi yükü, vergi sisteminin işleyişine bağlı olarak değişebileceği gibi mükelleflerin bilinç düzeyine göre de değişiklik arz edebilir. Eğer mükellefler rasyonel tavırlar sergileyebiliyorlarsa, sübjektif vergi yükü objektif vergi yüküne yaklaşacak, bun da yine verginin iyi tanıtılması belirleyecektir. Açıkça belli olan, miktarı fiyatlardan soyutlanmış ve bir defada ödenen geniş tabanlı bir vergiye, fiyatlara eklenmiş, birkaç taksitte ödenen birden fazla vergiye oranla daha zor katlanılmaktadır (Ünsal, 1987:36).

Bazı yazarların bu konu ile ilgili yaptığı araştırmalardan bahsedecek olursak;

Reynaud'a göre; "gelirin rasyonel vergi yükü (objektif vergi yükü) ile mükellefin hissetmiş olduğu fedakarlığı ölçen psikolojik vergi yükünü (sübjektif vergi yükü) dikkatli bir biçimde birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü sübjektif vergi yükü, mükelleflerin yükü anlayabilme seviyesine göre de değişmektedir. Mükellef

rasyonel olduğu ve tutarlı hesaplar yapabildiği oranda, bu yük objektif vergi yüküne yaklaşmakta, mükellef az rasyonel ve tutarsız hesaplar yaptığı oranda da bu yük objektif vergi yükünden uzaklaşmaktadır. İkinci durumda, vergiyi tanıtma şartları psikolojik tepkiyi tayin eder. Örneğin, bir defada ödenen, fiyat olarak adlandırılmayan, bariz bir şekilde göze çarpan tek bir vergiye tahammül, birkaç taksitte ödenen, dolaylı vergilerde olduğu gibi fiyat olarak adlandırılabilen birkaç vergiye (bunların toplamı aynı miktarı tutsa da) nazaran daha güç olacaktır (Reynaud, 1966:21).

Mükelleflerin vergiye karşı tepkilerini ve bunların içerisinde de özellikle vergi kaçakçılığını etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, mükelleflerin vergiden kaçırma kararını vermesinde vergi yükünün yüksek veya düşük olması önemli rol oynamaktadır. (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004:21-22). Aslında vergi yükünü belirleyen en önemli etken vergi oranlarının düzeyidir. Bu ifadeye göre, vergi oranları yükseldikçe vergiye karşı gösterilen davranış biçimleri olumsuz olarak etkilenmektedir (Demircan, 2004:540).

2.1.2. Eğitim Düzeyi

Witte ve Woodbury (1985:13) yaptıkları çalışma ile mükellefin genel eğitim düzeyi ile vergi kaçakçılığı arasında negatif bir korelasyonun olduğunu saptamışlardır. Daha eğitimli insanlar vergiye daha fazla uyum sağlayabilirlerken, eğitimli insanların vergi kaçırma konusunda daha rasyonel davranabildiklerini yani eğitim düzeyi düşük olanlara göre vergi kaçırmadan ziyade vergiden kaçınma eğiliminde oldukları ileri sürülmektedir (Richardson, 2006:150-169).

Öncelikle belirtmek gerekir ki eğitimli kişiler vergi mevzuatını ve mevzuatta yapılan değişiklikleri daha kolay ve çabuk anlayabilirler. Eğitimi yüksek olan

mükelleflerin, vergilerin ekonomik işlevleri konusunda bilinçli tutumları sebebiyle vergi kaçırma konusundaki eğilimlerinin daha düşük olması beklenmektedir. Bununla beraber, eğitimin artması ile birlikte yasalardaki boşlukları fark eden mükellefler bu boşluklardan faydalanarak vergiden kaçınma yöntemlerini daha kolaylıkla uygulayabilirler. Fakat yapılan çalışmaların çoğunda, eğitim düzeyi ile vergiye gönüllü uyum arasında doğru orantı olduğu söylenebilir. Yani bireyin eğitim seviyesi arttıkça vergiye gönüllü uyum oranının da artması beklenmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:147).

Eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda vergiye karşı bilincin yüksek olması sebebiyle vergi gelirlerinin de yüksek olması beklenirken eğitim düzeyi yüksek aynı toplumda kanunlardaki boşlukların iyi bilinmesi sebebiyle vergi gelirlerinde azalma görülebilmektedir (Demir, 2009:4).

Avrupa’da yapılan bazı çalışmalara göre, vergi mükelleflerinin eğitim düzeyi yükseldikçe vergiye karşı tutumlarının daha da olumlu olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi düşük kişilerin vergilemeye karşı olumsuz tutumları, aslında mali konulardaki eğitimsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca gelir düzeyi yüksek ancak devletin yapmış olduğu transfer harcamalarından istedikleri kadar yararlanamayan ve (veya) pay alamayan kişiler vergiler konusunda daha tutucu davranışlar sergileyebilmektedirler. Buna göre gelir düzeyi ile vergiye karşı olan tutuculuk arasındaki bağlantının eğitim seviyesinin yükseltilmesiyle azaltılabileceği söylenebilir (User, 1992:43).

“Orviska ve Hudson’un (Orviska ve Hudson, 2002:89-92) 860 denekle görüşerek İngiltere’de 2002 yılında yapmış olduğu anketin sonuçlarına göre, eğitim ve öğretim düzeyinin artması vergi bilincini vergiye olan uyumu olumlu yönde desteklediği saptanmıştır. Ayrıca, Türkiye için bir örnek verilecek olursa, 2004

(Yeniçeri, 2004:919-922) yılında yapılan bir araştırmada, İstanbul'da yaşayan 4000 vergi yükümlüsüne uygulanan anket sonuçları da bunu doğrular mahiyettedir” (Çiçek, 2006:59).

Bu anlamda mükelleflerin mali alandaki eğitimlerinin artırılması vergiye olan uyumu arttıracaktır. Eğitim çalışmalarında ise ağırlıklı olarak mükelleflerin daha fazla kullandığı ve benimsediği iletişim araçlarının tercih edilmesi durumunda çalışmalardaki etkinlik daha fazla artacaktır (Çiçek, 2006:59).

2.1.3. Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci

Çağdaş bir vergilemede en etkin yol, beyan usulüdür. Bu usulü mükelleflerin kendi kendilerini vergileme usulü olarak da adlandırmaktadırlar. Beyan usulünün asıl dayanak noktası, mükellefin vergi karşısındaki durumunu en iyi mükellefin kendisinin belirleyeceği unsurdur. Fakat beyan usulünün başarılı olması, geniş ölçüde mükellefin vergi bilincine ve idarenin mükelleflere ait bildirimlerin doğruluğunu araştırmada göstereceği başarıya bağlıdır. Günümüzde vergi idaresinin, sayıları milyonlarla ifade edilen mükellefleri teker teker ele alıp inceleyemeyeceği gerçeği düşünülecek olursa, burada en önemli görev mükelleflere düşmektedir. Buna göre, vergilemedeki başarının temel şartı, mükelleflerin vergi bilincinin geliştirilmesidir (Sürmen, 1992:26-27).

Vergi bilinci kavramı ile ilgili literatürde çok sayıda tanıma rastlanmamakla birlikte karşımıza çıkan bazı tanımlar şunlardır;

Miriam Dornstein, vergi bilincini (tax consciousness), “bir verginin farkında olmak” şeklinde tanımlamıştır (Dornstein, 1987:59, User, 1992:44).

Abdurrahman Akdoğan'a göre ise, "kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyine vergi bilinci denilmektedir." (Akdoğan, 2006:180).

Bütün bu açıklamalardan vergi bilinciyle ilgili iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi mükelleflerin vergilerle ilgili farkında lığıdır. Bunu daha geniş bir ifadeyle mükelleflerin, vergi mevzuatı ve uygulaması konusunda bilgi sahibi olması (mali bilgi) olarak da söyleyebiliriz. Diğeri ise daha çok Türkçe literatürdeki tanımlarda vurgulanan, mükelleflerin verginin neden alındığını bilmesidir (Güner, 1988:5).

İlk vergi ahlakı ile ilgili araştırmalar 1960'lar boyunca "Köln vergi psikolojisi okulu" (Cologne school of tax psychology) tarafından yürütülürken, araştırmacılar tarafından vergi ahlakı kavramı çoğunlukla ihmal edilmiştir. Birkaç çağdaş bilim adamı makale ve kitaplarında vergi ahlakından bahsetmiş, ancak sadece içlerinden birkaçı vergi ahlakının ayrıntısıyla incelemiştir (Alm ve Torgler, 2004:5).

Literatürde, çoğu araştırması tarafından vergi ahlakı, vergi ödeme konusundaki içsel motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 2006:126).

Young-Dahl Song ve Tinsley E. Yarborough, vergi ahlakını "vatandaşların mükellef olarak devletle ilişkilerini yürüttüğü, davranış normları" olarak tanımlamışlar ve vergi ahlakının vergi uyumu üzerinde önemli ölçüde bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir (Soung ve Yarborough, 1978:444).

Bir diğeri tanımlamada ise vergi ahlakını, "Mükelleflerin vergilerini tam olarak ödemeleri" anlamında kullanılmaktadır (Muter ve Sakınç, 1993:24).

Son olarak Halil Seyidoğlu tanımlamasında vergi ahlakını, “gelir kazananların vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargıları” şeklinde açıklamıştır (Seyidoğlu, 1992:949).

Vergi ahlakı içinde bulunduğu sosyal ve kültürel özellikleri ve ait olduğu toplumsal sınıfın karakterini taşımasına rağmen, genel ahlakla arasında önemli ayrılıklar taşıyabilir. Genel ahlakı yüksek olan bir bireyin vergi ahlakı çok düşük olabilir. Birey bunu bir eksiklik olarak görmemektedir.

Vergilerin genel düzeyine ve vergi oranlarında yapılacak olan artışlara karşı verilecek tepkiler, hiç kuşkusuz ‘hükümetin programlarına ve hatta hükümetin kendisine karşı’ benimsenen tutumlara ve tepkilere de bağlıdır (Friedlaender ve Due, 1981:222). Ancak siyasi tercihlerin yön verdiği tepkiler, hükümetlerle değişebildiği halde, ‘vergi ahlakı’ (veya ahlaksızlığı) daha kalıcı bir davranış özelliği olarak kabul edilmektedir (User,1994:68).

Vergi ahlakı, vergi-hizmet bağlantısının ve vergilerin amaç ve işlevlerinin kavranmış olmasından ibaret sayılan ‘mali bilgi’ ve başta vergi kanunu olmak üzere tüm mali kurumlara dair bilgi, duygu ve davranışlardan ibaret sayılan ‘mali tutumlar’ ile bağlantılı bir kavramdır (User, 1992:79).

Günümüzde yapılan tanımlamalarda; vergi ahlakı, vergi suçlarına ilişkin tutum ve davranışların toplamı olarak tanımlanmaktadır (Schmölders, 1976:106). Kavramı bu tanımlamayla kullanan ve bu konuyla ilgili kapsamlı çalışmaları bulunan Günter Schmölders, “ahlakın birey açısından, ait olduğu toplumdaki görevlerini daha iyi yapabilmek için, yaşadığı dönemin töresel ve hukuki normlarını içtenlikle benimsemek anlamına geldiğini belirtmiştir.” (Schmölders, 1976:107).Bu anlamda vergi ahlakı,

bireyin vergi kaçırmaya yönelmemesi, tahakkuk eden vergi borçlarını tam olarak ödemesi ve aynı itaati göstermeyenlere karşı onaylayıcı olmaması gibi davranış ve tutumları kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle anlatmak gerekirse, vergi ahlakı yüksek olan bireyin, hem kurallara uyma alışkanlığı hem de vergilemeye ilişkin kurallar hakkında bilgiye sahip olması gerekmektedir (User, 1994:68).

Mükelleflerin vergiyi bir görev olarak değil bir yük olarak değerlendirmeleri, onların vergiye karşı olumsuz bir tavır takınmalarına neden olmaktadır. Ayrıca ödedikleri vergilerle kamu hizmetlerinden elde ettikleri fayda arasında bir bağ kuramayışları da vergiden kaçınmalarına sebep olabilmektedir. Bireyler arasında vergi ahlakının gelişmesinde en büyük faktörlerin başında, devlet harcamalarının verimli ve doğru olup olmadığı gelmektedir. “Örneğin; beyan unsuruna dayanan bir vergi türünde, vergi ahlakı ile birlikte değerlendirilen dürüstlük ve doğruluk ilkesinin yeterince dikkate alınmaması, büyük bir ihtimalle vergi kayıp ve kaçaklarına yol açacaktır.” (Çataloluk, 2008:218). Vergi ahlakı düşük olan ülkeler vergiyi kaynaktan keserek dolaylı vergi olarak almayı tercih ederken, vergi ahlakı yüksek olan ülkeler ise daha ziyade vergileri dolaysız vergi olarak almaktadırlar.

Mükelleflerin biçimsel olmayan kurallar etrafında oluşturduğu temel ahlak türü “ödev ve sorumluluk ahlakı” olarak tanımlanmaktadır ve bireylerin sadece kendi huzurlarını düşünmeyip, toplumsal sorunlara karşı da duyarlı ve sorumluluk sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu sebeptendir ki, mükellefin ödev ve sorumluluk ahlakına sahip olmasının ana ekseninde gönüllülük vardır. Bu da vergi ahlakının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır ve vergiye gönüllü uyumun derecesi de bu ahlakın derecesine göre değişmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:150).

Vergi ahlakı (tax ethics) ile vergi uyumu (tax compliance, taxpayer compliance) arasında da sıkı bir bağ bulunmaktadır. Vergi uyumu; “kısaca vergi yükümlülüklerinin doğru olarak yerine getirilmesidir.” (Çiçek, 2006:57). Bu uyumun sağlanabilmesi için de dört unsurun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar; vergiye tabi olan gelirin doğru olarak beyan edilmesi, gelir düzeltmeleri, yapılan harcamalar, vergi muafiyetleri ve teşvikleri gibi gelirden düşülmesi gereken unsurların doğru olarak yapılması, vergi beyannamesinin zamanında doldurulması ve vergi yükümlülüğünün doğru olarak hesaplanması olarak kabul edilmektedir (Tunçer, 2003:181).

Grasmick ve Bursick’e göre ise, vicdan (conscience) ile aile ve arkadaşlar gibi değer verilen kişilere bağlılık, devlet tarafından konulan yasal yaptırımlarda olduğu gibi potansiyel cezalandırma kaynaklarından biri olarak sayılmıştır. Böylelikle, bu kavramlar da işlenmesi düşünülen suçun beklenen faydasını azaltarak suç işleme olasılığını azaltmaktadır. Bireyin ahlaken yanlış olduğunu düşündüğü bir davranışı yapması halinde hissedeceği suçluluk ve utanma duygusu gibi kavramları benimsemiş olması, kısa vadede bu davranışın psikolojik huzursuzluğa neden olabileceği, uzun vadede ise, kavrama yeteneğinin zarar görmesi, depresyon ve endişe gibi sorunların oluşmasına sebep olabilir. Sonuç olarak, bireyin algıladığı suçluluk ve utanma duygusunun artması suç işleme olasılığını azaltacaktır (Tunçer, 2003:104-105).

Grasmick ve Bursick, devlet ve toplum tarafından yaptırımlarla, bireylerin kendi vicdanlarında hissettikleri utanma ve suçluluk duygusu gibi bireysel düzeydeki maliyetlerin etkisini araştırdıklarında, vergi kaçakçılığının önlenmesi üzerindeki en büyük etkiye bireysel düzeydeki maliyetlerin sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. (User, 1992:150).

Daha sıkı denetim ve daha ağır vergi cezaları şeklindeki yaklaşımların, mükelleflerin içsel motivasyonlarının bir türü olan vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca, vergi koyucularının vergi kaçakçılığını önlemeye yönelik daha sıkı denetim ve daha ağır cezaların getirilebileceği yönünde açıklamalar yapmaları, ima yoluyla, hatta kısmen de mükelleflerin vergi ahlaklarına güvenmediklerin şeklinde algılanabilmektedir. Mükellefler, içsel motivasyonlarına değer verilmemesinden dolayı kendilerini temize çıkarma konusunda çabalarını yavaşlatabilirler (Tunçer, 2003:105). Bu da bireyleri kaçakçılığa yeltenme konusunda daha da cesaretlendirdiği sonucunu karşımıza çıkarmaktadır.

Vergi mükellefleri ile genel itibariyle vergi idaresi, özelde de vergi memurları arasındaki işbirliğine ve karşılıklı güvene dayalı bir ortamın oluşması, vergi ahlakının güçlenmesinde etkili olacaktır. Bu yararlı ilişkiyi ortaya çıkabilme olasılığı bireylerin politik karar alma sürecine ne kadar yoğun, doğrudan ve çok katılabildikleriyle de doğru orantılıdır. Böylece, vatandaşlar devleti yönetenlerin kendilerine adaletli davranarak, ödedikleri vergilerle topluma yararlı kamu hizmetlerine harcadığını görürler (Tunçer, 2003:106). Aslında ödedikleri vergilerle kamu hizmetleri arasında doğru orantılı bir bağ kurarlar. Yani toplumun, vergilemenin amacını ve vergilerle kamu hizmetleri arasındaki bağlantıyı anlayabilmesinin, verginin daha doğru ve kabul edilebilir bir biçimde algılanmasının en büyük etkeni, olumlu ve doğru vergi ahlakı ve vergi bilincinin oluşturulmasıdır. Bu bağın oluşmasında vergi idaresine büyük görevler düşmektedir (Önder, 1992:52). Bu kapsamda vergi idaresinin mükellef psikolojisini dikkate alan bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması ve eğitici faaliyetlere daha yoğun bir şekilde hız vermesi, vergilemede etkinlik sağlamak için de önem arz etmektedir (Çiçek, 2006:58).

Hiç şüphe yok ki vergi ahlakı ve vergi kaçakçılığı arasında negatif bir korelasyon vardır (Belkaoui, 2004:135). Vergi kaçakçılığının analizinde cevabı aranan temel soruların başında, niçin kimi mükellefler sürekli vergi kaçırmanın yollarını arayarak vergi kaçırırlarken, diğer mükellefler aynı imkanlara sahip olmalarına rağmen tüm vergisel sorumluluklarını yerine getirerek hiç vergi kaçırma girişiminde bulunmamaktadırlar. Burada esas belirleyici unsurun vergi ahlakı olduğunu, vergi ahlakının vergi ödemek için esas motivasyon unsuru olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Feld ve Tyran, 2002:217). Vergi ödevi bilincinin oluşturulmasında; mükelleflerin toplumsal beklentilerinin karşılandığı, kamu gelir ve gider denetiminin rahatlıkla yapılabildiği demokratik bir yapının büyük bir etkisi olacağı söylenebilir. (Torgler, 2005:525).

Vergi ahlakının genel uygarlık düzeyi ile bağlantılı olduğu ve ayrıca iktisadi-kültürel gelişmişlikleri yüksek düzeyde olan toplumlarda daha yüksek vergi disiplini görüldüğü belirtilmiştir. Bu kapsamda, aynı toplum içinde bile farklı ekonomik seviyelerin olması, vergi ahlakında farklılıkların görülmesinde doğal karşılanacağı, ancak yine de vergi ahlakını yalnızca iktisadi gelişmişlik düzeyi ile bağlandırılmayıp, kültürel, hatta etnik özelliklerin de dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, Anglo-Sakson ve Nordik kökenli toplumlarla Latin kökenli toplumlar arasındaki tutum farklılıkları örnek olarak verilmiştir (Nadaroğlu, 1992:227).

Teorik değerlendirmelerin genelinde mükelleflerin bireysel etik ve vergi ödeme ahlakı gibi bireysel normlarının vergi uyumu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bütün mükelleflere isnat edilen etik ve ahlaki değerlerin, diğer bir anlatımla toplumsal değer yargılarının somutlaştığı sosyal normların vergi uyumu üzerinde etkilerinin ne olduğuna dair yeterli çalışma yoktur. Sosyal normların, özellikle mükellefin kendini bir gruba

dahil görmesi durumunda daha etkili oluşu, aksi durumda sosyal normların vergi uyumu üzerinde çok da etkili olmadığı söylenebilir (Wenzel, 2004:214).

Gelişmiş ülkelerde vergi kaçakçılığının daha seyrek görülebilmesi, sadece gelişmiş vergi ahlakıyla değil, bu ülkelerin idari ve örgütsel başarılar ile de bağlantılıdır. Vergi yasalarında getirilen firmalar arası denetim mekanizmalarının işlerliği, her sektörde yerleşik hale gelmiş belgeleme düzeni, vergi yönetimi ve denetiminin uzman personel ve gelişkin araçlarla sürdürülmesi, vergi dairelerinin gelir kaynaklarını tam olarak kavramalarına ve vergi kaçakçılığının asgari düzeye indirilmesine katkı sağlayacaktır (Erdem, 1987:43).

2.1.4. Devlete Olan Bağlılık

Mükelleflerin devletin politikalarına karşı sahip oldukları düşünceler onların vergiye gönüllü uyum derecelerini etkilemektedir. Bu anlayışa göre, vergi ödemeyi bir vatandaşlık görevi olarak gören mükellef vergisel yükümlülüklerini yerine getirmek için daha istekli hareket edeceklerdir. Çünkü devlete olan bağlılıklarını vergisel yükümlülüklerini yerine getirerek göstermiş olacaklardır. Devlet politikalarını desteklemeyen ve ona güvenmeyen bir bireyin vergisel yükümlülüklerini tam ve istekli olarak yerine getirmesi beklenemez (Tanzi ve Parthasarathi, 1993:818).

Mükellefler fazla vergi ödediklerini ancak devlet harcamalarından yeterince yararlanamadıklarını hissettiklerinde adalet duyguları zedelenecek ve bu da devlete olan bağlılıklarını düşürecektir. Bu durumda, mükelleflerin gönüllü uyum derecelerinde azalmalar meydana gelecektir. Diğer bir taraftan, devlete olan bağlılık arttıkça vergiye olan olumlu tutum artacak ve vergi oranlarına duyulan tepki azalacaktır. Bununla birlikte, siyasi iktidarın, mükelleflerin vergiye karşı tutumlarına etkisi de göz ardı

edilmemelidir. Siyasi iktidarlar vergi politikaları ve düzenlemeleriyle mükelleflerin üzerindeki vergi yükünü etkilemektedirler. Bazı mükellefler bu düzenlemeleri olumlu karşılarken bazı mükellefler ise olumsuz olarak algılayabilmektedirler. Bu algıyı belirleyen önemli faktörlerden birisi de mükelleflerin bu politika ve düzenlemeleri yapan siyasi iktidarı desteklemiş olup olmamasıdır (Şenyüz, 1995:37). Siyasal iktidarı destekleyen mükellefler hükümetin vergi ile ilgili düzenlemelerini savunma, desteklemeyenler ise eleştirme eğilimi içindedirler. Buna göre, mükellefler destekledikleri siyasi iktidarın vergi ile ilgili aldıkları “yanlış” kararları bile onaylarken, desteklemedikleri bir siyasi iktidarın vergi ile ilgili “doğru” düzenlemelerini eleştirebilmektedirler (Tuay ve Güvenç, 2007:25).

1960’lı yıllarda yapılan bir çalışmada, devlete olan bağlılığı zayıflayan mükelleflerin davranışları vergiyi tamamen reddetme şeklinde olmamakla birlikte, vergiye karşı ilgisizliğin artması ve sonuç olarak da dereceleri değişik olsa da “devlet düşmanlığı” ve “vergi mukavemeti” şeklindeki davranışların yaygınlaştığı tespit edilmiştir (Schmölders, 1968:69). Hollanda ve Batı Almanya için yapılmış olan ampirik çalışmalarda da devletin, iyi yönettiği ve götürdüğü hizmetlerle varlığını hissettirdiği yerlerde, devlete bağlılığın yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Şenyüz, 1995:38).

Devlete güvenmeyen ve her durumda kendi yanında göremeyen mükellef, devleti adeta her fırsatta kendilerinden sadece vergi toplayan ve askerlik hizmeti talep eden bir kurum olarak algılayabilecek, dolayısıyla da devlete bağlılığı azalabilmektedir. Milliyetçilik anlayışı çerçevesinde ele alınarak devlete olan bağlılık ve vergi ödeme beraber değerlendirilmeye çalışıldığında ise, gerçek milliyetçi anlayışı ve sağlam bir toplum meydana getirme çabalarının gelirin adil dağıtılmasına ve devlet hizmetlerinden

eşit bir biçimde yararlanılması ilkelerine bağlı olduğu için, yukarıda anlatılanlarla paralel sonuçlara ulaşılabacaktır (Şenyüz, 1995:38).

ABD de yapılan bir başka araştırmada da devlete duyulan bağlılığın ve güvenin vergiye gönüllü uyum üzerinde yine olumlu bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla, devlet güvenilir davrandığı ve şeffaflığını koruduğu müddetçe, mükellefin vergiye gönüllü uyumu da sağlanmış olacaktır (Tuay ve Güvenç, 2007:26). Diğer taraftan, böyle bir güven ortamı sağlanmadığı takdirde, mükellefin vergiden kaçınması sonucu yaşayacağı muhtemel psikolojik yük hafifleyecek, bu da vergiye gönüllü uyumun düşmesine sebep olacaktır. Literatürde, devlet ve mükellefler arasındaki ilişki bir psikolojik sözleşme (psychological contract) olarak, adlandırılmaktadır. Bu durumda her iki tarafında üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir. Aksi durumda sözleşme bozulacak ve sistem gerektiği biçimde işlemeyecektir. Bu psikolojik sözleşmede en önemli etken her iki tarafın birbirlerinin dürüstlüğüne olan inancıdır. Eğer henüz sözleşmenin başında, taraflardan biri diğerinin dürüstlüğünden şüphe duyuyorsa, anlaşma baştan bozulmuş demektir.

2002 yılında İsviçre’de yapılan bir araştırma sonucunda, politik katılım arttıkça, vergi ahlakının da arttığı gözlemlenmiştir (Frey ve Feld, 2002:245). Bu nedendir ki, mükellefler vergi yükü ve vergi ile ilgili çıkarılan yasalar üzerinde ne kadar doğrudan söz sahibi olurlarsa, vergiye gönüllü uyumları da o kadar artmaktadır. Bu durumda vergiye gönüllü uyum arttırmak konusunda doğrudan demokrasilerin temsili demokrasilere oranla daha etkili oldukları söylenebilir. Bu konuyla ilgili Alm ve Torgler’in 2005 yılında yapmış oldukları bir araştırmada, doğrudan demokrasinin hakim olduğu ABD ve İsviçre’de ki yüksek vergi uyumu dikkat çekmektedir. Doğrudan demokrasinin uygulandığı ülkelerde, mükelleflere ödedikleri vergiyi istedikleri alanda

değerlendirebilmelerine fırsat tanındığından, bu durum daha yüksek bir gönüllü uyum profili ortaya çıkarmaktadır. Alm, McClelland ve Schulze 1999'da Feld ve Tyran 2002'de yaptıkları deneysel araştırmalarda da vergi ile ilgili konularda oy hakkı kullanmanın, vergiye gönüllü uyum üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu göstermişlerdir.

Bu konuda diğer önemli bir faktör olan ulusal onurdan (National Pride) bahsetmek mümkündür. Tyler'in 2000 yılında öne sürdüğü, "ulusal onur, kişinin kendini grubun bir parçası olarak tanımlaması ve aidiyet duygusu yaşaması açısından önemlidir." Bu durum kişinin grup içerisindeki gönüllü davranışlarında belirleyici olacak ve vergiye gönüllü uyumunu da olumlu yönde etkileyecektir (Tuay ve Güvenç, 2007:27).

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, vatandaşların devletin sunmuş olduğu hizmetlerden yararlanması ile devletin varlığını ve meşru otoritesini kabullenmesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Devlete olan bağlılık arttıkça vergiye katlanma duygusu artacak ancak, bağlılık azaldıkça vergiye karşı tepkiler artacaktır. Bu durumu belirlemede de kamu harcamalarının etkinliği ve vergilemede adaletli davranılıp davranılmadığının büyük bir önemi vardır. Ülkedeki aydınlar açısından dahi söz konusu olabilecek bu durum, sadece vergi ahlakı bakımından değil, devletin bekası bakımından da tehlikeli sonuçlar içerebilmektedir (Ünsal, 1987:50).

2.1.5. Siyasal İktidara Bakış Açısı

İktidar, devlet yapılanması içerisinde siyasi otorite şeklinde yer alan hukuki bir organdır. Parlamenter demokrasiyi benimsemiş ülkelerde iktidarın oluşumu siyasi partilere dayanmaktadır (Şenyüz, 1995:39). Siyasi partiler, seçmenlere sundukları programlarla iktidara geldiklerinde uygulayacakları politikaların oylanmasını sağlarlar.

Seçime katılan bir partinin iktidara getirilmesi ile o partinin açıkladığı programın kabul edildiği ve toplum tarafından benimsenmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. En azından, parlamenter demokrasilerde kabul edilmiş olan normatif durum bu biçimdedir (Tosuner ve Demir, 2009:5).

Parlamenter sistemi benimsemiş olan ülkelerde iktidarların temelini siyasi partiler oluşturmaktadır. Yani iktidar, devlet yapılanması içinde siyasi otorite şeklinde biçimlenmiş olan hukuksal bir organdır. Doğaldır ki partilerin esas amacı iktidarı ele geçirmek veya iktidarda kalabilmektir. Bu partiler seçim dönemlerinde halktan oy alabilmek için çeşitli projeler öne sürer, değişik proje ve programlar açıklarlar ve halktan oy isterler. Teoride bu proje ve programlara bakarak seçmenler tercihlerini belirlerler, ancak yapılan birçok araştırmada seçmenlerin tercihlerini daha çok parti imajlarına göre verdikleri ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, parti programının objektif nitelikleri değil, seçmenlerin onu nasıl algıladığı tercihte ön plana çıkmaktadır (Gülmen, 1979:41).

Aslında, siyasal iktidarların almış oldukları kararların bir kısmı vergilere ve kamu harcamalarına yöneliktir. İktidardaki siyasi otoriteye oy veren mükelleflerin vergisel kararlara uyumu, oy vermeyen mükelleflere nazaran daha kolaydır. Çünkü psikolojik açıdan bakıldığında, desteklenen siyasi partinin plan ve programlarını savunmak doğal bir olgudur. Aynı şekilde, siyasi iktidarı desteklemeyen mükellefler, muhalefet partilerinin de yönlendirmesiyle iktidar partisinin mali kararlarına karşı çıkma eğiliminde olurlar. Bu sebeptendir ki, vergi karşısında gösterilecek davranışın şiddetini belirlemesi bakımından siyasi iktidarın kabulü önem arz etmektedir (Tosuner ve Demir, 2009:6).

Siyasal iktidar-mükellef ilişkilerini belirlemede genel kabul gören kıstaslardan birisi, ülkedeki politik kültürdür. Gerek politikacıların davranışlarına verdiği yön, gerekse yönetilen bireylerin politik sisteme yönelik davranışlarını belirlemesi bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Politik sahada bu iki yönlü ilişki, oylama süreci, kanun, yönetmelik ve vergi koyma şeklinde olduğu kadar, kamusal hizmetlerin arzıyla da devam eden bir yapıya sahiptir. Söz konusu olan politik süreç içerisindeki gelişmeler, ülkedeki resmi kurallara ne ölçüde saygı duyulduğuna ilişkin atmosferle birbirini destekleyen ve kontrol eden bir zincir oluşturmaktadır (Tunçer, 2002:78). Slemrod (2002)'a göre, siyasi iktidarın kabulü devlete güveni arttırmakta, devlete olan güven arttıkça da vatandaşlar ile devlet arasında sanki sosyal bir sözleşme oluşmaktadır. Bu sosyal sözleşme, ülkedeki sosyal sermaye birikimine önemli katkılar sağlamaktadır. Vergisel düzenlemelerin vatandaş tarafından daha kolay kabulü ile devam eden bu süreç, vergi maliyetlerini düşürmekte ve iktidarları vergi yükünü azaltmaya yönlendirmektedir. Bir zincirin halkaları gibi devam eden ve destekleyen bu yapı, ülkedeki toplam vergi kaçakçılığının önlenmesine son derece önemli pozitif katkılar sağlamaktadır (Tosuner ve Demir, 2009:6).

Siyasi iktidar-vergi ahlakı ilişkisi yalnızca seçim süreci ile sınırlı değildir. Seçim sürecinde desteklenen siyasi iktidarın vergilerle ilgili kararlarının, oy veren mükellefler tarafından destekleneceği kabul edilmekle birlikte, bunun iktidar süresince devam edeceğini iddia etmek doğru bir görüş değildir. Mükellefler, destekledikleri siyasi iktidarın vergisel düzenlemelerini kendi objektif ve sübjektif vergi yükü sınırlarına kadar devam ettirirler. Siyasi iktidarın vergisel düzenlemeleri mükelleflerin kabul edebileceği düzeyleri aştığında, mükellefler siyasi iktidardan desteklerini çekebilecekleri gibi, vergi karşısında da doğru sayılmayacak davranışlara

yönelebilmektedirler. Bu durumdan, seçmenlerin büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenen siyasi iktidarların toplam vergi ahlakına pozitif katkı yapacakları, ancak elde edilen bu gücün sınırsız olmadığı sonucuna varmak mümkündür (Tosuner ve Demir, 2009:7).

Siyasi iktidar-vergi ahlakı ilişkisinde diğer önemli belirleyenlerden birisi de mükelleflerin katlanmak zorunda kaldıkları vergi yüküdür. Siyasi iktidarların seçim kaygısıyla kamu harcamalarını manipüle etmeleri, vergileri manipüle etmelerinden daha kolaydır. Yalnız bu da vergilerin bu yönde manipüle edilemeyeceği anlamına gelmemelidir. Vergisel manipülasyonlar çoğunlukla vergi yüküne dair olmaktadır. İktidarların vergi yüküne dair düzenlemeleri, yeni vergiler koymak, var olan vergileri kaldırmak, vergi oranlarını arttırmak veya azaltmak, istisna ve muafiyet miktarlarını veya kapsamını değiştirmek veya denetim sıklığını ayarlamak şeklinde olabilmektedir. Bununla birlikte, seçim beklentisi varken vergi yükünü düşürmek, seçim beklentisi yokken yükseltmek; vergi yükünü daha çok hissedilen dolaysız vergilerden daha az hissedilen dolaylı vergilere kaydırmak gibi yollara başvurulması da olası düzenlemeler arasında yer almaktadır (Berksoy ve Demir, 2004:520).

Bu düzenlemeler, mükelleflerin vergi yükünü arttırsa kuvvetle muhtemeldir ki vergiye karşı olan tepkileri de arttırır. Aynı biçimde, siyasi iktidarın vergisel kararları mükelleflerin tercihlerine uyumlu ve özellikle subjektif vergi yüklerini azaltıcı nitelikte ise, vergiye karşı tepkileri de azaltmaktadır. Birinci durumda toplam vergi ahlakının azalacağı, ikinci durumda ise artacağını beklemek yanlış olmayacaktır. Burada, siyasi iktidarın kararlarının vatandaşlar tarafından kabul edilmesi ve toplam vergi ahlakına etkisini belirleyen önemli husus, siyasi iktidarın mükellefler tarafından desteklenip desteklenmemiş olmasıdır (Şenyüz, 1995:39-40).

2.1.6. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı

Mükellefler vergiye yönelik tutumlarını belirlerken, diğer mükelleflerin tutumlarını da dikkate alırlar. Vergisel yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren mükellefler, yasalara uygun davranmayıp vergisinin bir kısmını veya tamamını kaçıran ve bunun sonucunda da hiçbir yaptırıma maruz kalmayan mükellefleri gördükçe, haksızlığa uğradıkları duygusuna kapılabilirler. Bu durumda mükellefler ödedikleri vergi yükünü daha ağır olarak hissetmekte ve vergiye yönelik tutumlarını olumludan olumsuz doğru yönlendirmektedirler (Şenyüz, 1995:40-41).

Vergilerini beyan esasına göre ödeyen mükellefler, vergileri kaynakta kesilen mükelleflere oranla yasalara karşı daha esnek davranabilirler. Vergileri kaynakta kesilen mükelleflerin ödemesi gereken vergilerle ödedikleri vergiler arasında hiçbir fark olmazken, diğer mükelleflerin ödedikleri vergiler gerçekte ödemeleri gereken vergiden daha az olabilmektedir. Yani, mali yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren mükellefler, yasalara uygun davranmayıp eksik vergi ödeyen ve denetime maruz kalmayan mükellefleri gördükçe haksızlığa uğradıkları hissine kapılırlar ve ödedikleri vergileri üzerlerinde daha ağır hissetmeye başlarlar. Yeteri kadar sağlam temellere dayanmasa da, bazı bireylerin yeterli vergi ödememelerine rağmen toplum içerisindeki hayat standartlarının yüksek olması, en azından dürüst mükelleflerin bu şekildeki bir kaniya sahip olması, hissettikleri verginin artması ve buna bağlı olarak tepkilerinde sertleşmesine sebep olmaktadır (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004:220).

Diğer bir taraftan toplumun vergi ödememe konusunda oluşturduğu değer yargıları da, mükellefin vergiye yönelik tutumunu etkileyebilir. Şayet mükellefin

yaşadığı toplumda vergi kaçırma davranışı yaygınsa ve vergi kaçırınlar cezalandırılmıyorsa bu durum vergisini düzenli ödeyen dürüst mükellefin de vergiye karşı olumsuz tavır takınmasına ve vergiye yönelik şevkinin kırılmasına sebep olmaktadır. Bu davranışların arkasında yatan en önemli kavram adalettir. Sistemin adil olmadığını düşünen, mükellefin, vergiye gönüllü uyumu da hissedilir derecede düşecektir (Tuay ve Güvenç, 2007:24-25).

Mükellefler vergiye karşı davranışlarını belirlerken, diğer mükelleflerin davranışlarını dikkate almalarının yanında toplumun değer yargılarını da dikkate alırlar. Eğer içinde yaşadıkları toplumda, vergiye karşı olumsuz bir tavır varsa, başka bir ifadeyle eksik vergi ödeme alışkanlığı yaygınsa ve cezasız kalıyorsa, bu durum dürüst mükellefleri de doğal olarak kötü etkileyerek olumsuz tavır takınmalarına sebep olmaktadır. Bu tavır ilk etapta vergi ödeme şevkinin kırılması şeklinde olmaktadır (Gerçek ve Yüce, 1998:24).

2.1.7. Kamu Hizmetlerinin Mükellef Tercihleriyle Örtüşmesi

Devlet, kamusal mal ve hizmetlerin en büyük sağlayıcısıdır. Bununla birlikte devlet, kamusal mal ve hizmetleri karşılamak için zorla vergi toplama yetkisine sahiptir. Devletin sahip olduğu bu iki nitelik, vatandaşla aralarındaki ilişkilerin temel belirleyicisi durumundadır. Devletin vatandaştan zorla vergi toplama yetkisi varken, vatandaşın ödediği vergilerin gerçekten kamusal mal ve hizmetler için kullanılıp kullanılmadığının hesabını sorma hakkı bulunmamaktadır. Aslında bu bağlantısızlık, kamusal mal ve hizmet alımı ile arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Firmalar tarafından sunulan özel mallar ile tüketicinin tercihleri, malın kalitesi ve miktarı arasında doğru bir ilişki varken, kamusal mal ve hizmetler için ödenen vergi ile devlet

tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin kalitesi ve miktarı arasında bir ilişki yoktur. Vatandaşla devlet arasındaki ilişkinin en belirgin özelliği “bedavacılık” sorunudur. Bu problemin esas kaynağı mükellefin ödediği vergi ile elde ettiği mal ve hizmet arasında bir ilişki kurulamamasıdır. Bu sebeple hiçbir kimse ceza korkusu olmadan, gönüllü olarak kamu mallarının karşılanması için vergi ödemek istemez (Aktan ve Çoban, 2008:2).

Özel sektör ve kamu sektörü arasındaki temel farklılıklardan biri, hangi malın, ne kadar, ne zaman ve kim için üretileceğinin belirlenmesi sürecinde ortaya çıkmaktadır. Özel sektör açısından sorun arz ve talebin dengeye geldiği noktada oluşan fiyattır ve bu fiyat piyasada alıcılar tarafından zımnem ve açık olarak sunulur. Kamu hizmetlerinin belirlenmesi ise siyasi iktidarın belirlenmesi süreci ile gerçekleşir. Siyasi iktidarı elinde bulunduran hükümet, kamusal mal ve hizmetleri ve bu mal ve hizmetlerin karşılığı olarak alınacak olan vergiyi, belli bir dönem için belirlediği bütçe ile belirlemektedir. Bütçe süreci içerisinde hükümet, kendi siyasi görüşü doğrultusunda önceliklerini belirleyecek ve kamu hizmetlerinin dağılımını ve bunların karşılığı olarak alınan vergilerin mükellefler arasındaki paylaşımı konusunda karar almakta ve bunu uygulamaktadır (Çoban, 2004:56).

Devlet tarafından üretilen kamu hizmetlerinin nasıl algılandığı da mükelleflerin vergiye karşı tutumlarını etkiler. Mükellef kamu hizmetinin kamuya ve de kendisine yararı olduğunu düşünüyor ve bundan doğrudan faydalanıyorsa, vergi vermenin doğru olduğuna inanacak, tam tersine üretilen hizmetin kendisini doğrudan etkilemiyor veya hizmetten yararlanmıyorsa ve ayrıca üretilen hizmetin kalitesiz ve verimsiz olması durumu da bulunuyorsa, verginin gereksiz olduğu şeklinde bir sübjektif görüşe kapılacak ve vergiden kaçınacaktır (Kıldış, 2000:124).

Esas olarak vergi kanunlarında ödeme gücü ilkesi kabul edilmiş olsa dahi, mükellef ödemiş olduğu vergi ile yararlandığı kamu hizmeti arasında bir ilişki kurmaktadır. Mükellefin vergiye uyumu, kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda ile onun için ödediği verginin (fiyatın) karşılaştırmasından etkilenmektedir. Mükellefin kamu hizmetlerden tatmin olma düzeyi onların vergiye uyum konusundaki kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Eğer mükellef kamu hizmetlerinden yeterince faydalanmadığını düşünürse, vergi ödeme konusundaki içsel motivasyon kaynaklarını kaybedecektir. Devletin bu motivasyon kaynaklarının kaybı sebebiyle dışsal motivasyon kaynaklarına ağırlık vermesi (vergi cezalarının artırılması vb.) mükellefin vergi ahlakını olumsuz etkileyecek ve vergiye gönüllü uyum sağlanamayacaktır (Aktan, 2007:4).

Kamu hizmetlerinin mükelleflerin makul tercihleri doğrultusunda üretilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir. Ödenen vergilerin bir dönem ülkemizde sıkça tekrarlanan vergi kampanyaları arasında yer alan şu sözde olduğu gibi “vergi, yol, su, enerji ve okul olarak yine size dönecektir.”, halkın doğrudan faydalanacağı projelerin finansmanı için kullanılacağı şeklinde inancı kuvvetlendirmelidir (Çataloluk, 2008:220).

Kamu tarafından toplanan vergiler, kimseye hesap vermeden etkinlik analizine tabi tutulmadan ve bu hizmetin kamu kesiminde üretilmemesi gerektiği hususuyla da, yani kamunun ne tür hizmet ürettiği ile de yakından ilgilidir. Kamunun ne tür hizmet üreteceğine karar vermesi ve bunu da gerçekleştirirken maksimum ölçüde etkin olmasına gayret etmelidir. Hazır olarak piyasadan daha ucuza elde edebileceği hizmetlerden tamamen çekilmesi gerektiği görüşü de son dönemlerde bir hayli geniş kabul görmektedir. Bu durum ise, mükelleflerin etkin olmayan kamuyu finanse edecek vergiler vermek yerine, kendilerine göre daha etkin gördükleri alanlara yatırmayı tercih etmektedirler. Bu görüşler vergi gelirlerini heba etmek anlamına geldiği için, vergiden

kaçınmanın ve vergi vermemenin daha uygun olacağı düşüncesinin gelişmesine yol açmaktadır (Tosuner, 1995:119).

Mükelleflerin istediği hizmetlerin yeterli düzeyde üretilmesi durumunda, kamu hizmetlerinin mükelleflerin tercihlerine uyumluluğundan söz edilebilmektedir. Mükelleflerin tercihlerinde, gelir düzeyi, yaş, meslek, eğitim düzeyi, demografik yapı ve cinsiyete göre farklılık olabilir. Kamu hizmetlerinin mükelleflerin tercihlerine uygunluğu ne kadar artarsa, vergiye karşı olumlu davranışların da aynı yönde artacağı beklenebilir. Bununla birlikte, devletin mükelleflerin desteklemediği veya tercih etmediği hizmetleri üretmesi durumunda, mükellefler ödedikleri vergileri boşa giden fonlar olarak göreceği için vergiye karşı olumsuz davranışlarında da artış olabilecektir.

Sonuç olarak, mükellefler ödedikleri vergilerin sorumsuzca ve savurganca kullanıldığına inanırlarsa, duydukları veya hissettikleri subjektif vergi yükü de artacaktır. Büyük bir öneme sahip olan bu psikoloji faktör, mükelleflerin devlete vergi vermek yerine kişisel olarak daha verimli olacağına inandığı alanlara harcama yapma eğilimini körüklemektedir (Gerçek ve Yüce, 1998:24, Şenyüz, 1995:42).

2.1.8. Ailenin Gelir Düzeyi

Mükelleflerin gelirlerinde belirli bir azalmaya sebep olan vergilere, ya tasarruflarında bir miktar kesintiye giderek ya da tüketimlerini kısıyarak tepki verirler. Bunu da gerçekleştirirken herhangi bir refah kaybına uğramamak için, faydası en az olan tüketimlerinden veya tasarruflarından ilk önce vazgeçerler. Gelir grupları bakımından değerlendirildiğinde vergiler; yüksek gelirlilerde lüks tüketim ve tasarruflarından, düşük gelirlilerde ise zorunlu tüketime giden fonlardan oluşmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, düşük vergi gruplarının vergi yükü yüksek gelirli kesime

göre daha ağırlaşmakta ve sübjektif yük fazlaşmaktadır. Zorunlu tüketimi karşılamakta zorlanan fakir bir kesim var ise, o zaman bu tepki daha sert bir hale dönüşebilir. Bu sebeple mükellefler arasında da vergi yükü açısından, aynı tür vergilere değişik dilimli gelir grupları arasında farklı tepkiler oluşmaktadır (Çataloluk, 2008:217). Mükelleflerin tepkilerinin en az düzeyde tutulması için, ödeme gücüne uygun vergilendirilmelidirler. Ödeme gücüne ulaşmada, en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi gibi teknikler kullanılmaktadır (Demir, 2009:4).

Ödeme gücü ilkesine göre, mükelleflerin asgari yaşam düzeylerini sağlaması ve sosyal adaletin temini için, en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin, negatif vergileme ilkesi ile bu durumun düzeltilmesi için, gereğinin yapılması yani gelirlerinin arttırılması yönünden desteklenmesi gerekmektedir (Gökbunar, 1997:305). Negatif vergileme ilkesi de aynı pozitif vergileme ilkesi gibi işlemektedir. Nasıl ki belirli gelirin üzerindeki en az geçim indirimi üzerinden gelir elde edenler vergilendirilmekte, negatif vergilemede ise en az geçim indiriminin altında gelir elde edenlerin en az geçim düzeyine gelinceye kadar desteklenmekte ve ek gelir sağlanmaktadır (Çataloluk, 2008:217). Bu şekilde, belirlenen en az geçim indirimi düzeyi ile fiili gelir durumu arasındaki boşluğun kısmen veya tamamen doldurulması amaçlanır. Negatif gelir vergisiyle yoksullara yapılan ödeme, insan onurunu kıran doğrudan yapılan para yardımı olmaktan ziyade, gelir vergisi içinde bütünleşmiş ileri tarifenin negatif alanda uzantısı olarak kabul edilir (Şenyüz, 1995:30).

Mükelleflerin vergiye karşı gösterecekleri tepkilerde, ailede kişi başına düşen gelir düzeyinin de önemi vardır. Örneğin; aynı gelir düzeyinde bulunan fakat aile ölçeği farklı olan iki vergi mükellefi aynı oranda vergiye tabi tutulursa (mesela %10 olsun), her iki mükellefin de bu vergi ödemediği dolaylı hayat standartlarının %10 oranında

düŖeceđini söylemek pek de doğru olmayacaktır. Çünkü mükellefin evli/bekâr olması, çocuklu ve bakmakla yükümlü olduğu kiŖilerin bulunup bulunmaması ölçütlerine göre ödenen vergiler sebebiyle aile fertlerine düşen harcanabilir gelirden azalma olacağı, dolayısıyla da vergiyi algılaması farklı olacağı söylenebilir. Bu sebepten, bekârken ya da çocuk sayısı az iken yeterli gelir sebebiyle bir fedakârlık olarak kabul edilmeyen vergi, evlendikten sonra ya da çocuk sayısı fazlalaştıkça elde edilen gelirin yetmemeye başlaması durumunda önemli bir fedakârlık olarak algılanmaya başlanacaktır. Bu durum, vergiye karşı olumsuz tepkiler verilmesine sebep olacaktır. Bu sebeple, vergiye karşı gösterilen tepkileri değerlendirirken toplam gelir yerine ailede kiŖi başına düşen ağırlıklı gelir düzeyine bakmak gerekmektedir (Şenyüz, 1995:30-31).

Aile ölçeğindeki değişmelerin dikkate alınmasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar iki temel çerçevede kısaca bahsetmek gerekirse, birincisi; toplam gelirden her aile ferdi için kabul edilebilecek bir indirimin vergi dışında tutulmasıdır. İkincisi; gelirin bölünmesi sistemidir. Bu yöntemle göre evli mükellefin kazançları kendisi ve karısı tarafından ayrı ayrı elde edilmiş gibi düşünülerek ilgili vergi oranı tarafından vergilendirme yoluna gidilir (Şenyüz, 1995:32).

Türkiye’de yapılmış olan araştırmalarda, mükelleflerin gelir düzeylerinin artması ile vergi oranlarının artmasına olan bakış açısının olumsuzla dönmesi arasında pozitif ilişkiler saptanmıştır (Yeniçeri, 2004:918).

Gelir düzeyi konusunda diğer önemli bir husus da, gelir eşitsizliği ve bu durumun mükelleflerin vergiye gönüllü uyumları üzerindeki etkisidir. Bir ülkedeki gelir eşitsizliği çoğaldıkça, vergiye gönüllü uyumda bir azalma gözlenmektedir. Bu bulgu gösteriyor ki, vergiye gönüllü uyum sağlamak için alınan kararlar, gelir eşitsizliği

çoğaldıkça etkisini kaybedecektir. Elferris 1991 yılında yapmış olduğu araştırma sonucunda, çoğalan gelir eşitsizliğinin, maddi olmayan kaynakların toplam gelir üzerinde daha fazla payı olması sonucunda işlemlerin görünebilirliğini (transaction visibility) azaltacağını, ayrıca artan sayıda mükellefin finansal zorluklar ve eşitsizlik ortamında vergiye gönüllü uyumlarında bir azalma olacağını ortaya koymuştur. Bu araştırma, geliri az olan mükellefin finansal zorlukları nedeni ile vergi kaçırmaya daha eğilimli olabileceklerini öne sürmektedir. Başka bir ifadeyle, geliri az olan mükellefin şu an için paraya olan ihtiyacı, ileride yakalanarak cezalandırma korkusunun önüne geçmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta, finansal zorluklar haricinde, artan gelir eşitsizliğinin mükellefin vergiye gönüllü uyumu üzerindeki etkisidir. Dolayısıyla, bir ülkede gelir düzeyleri arasındaki uçurum kapanmadıkça vergiye gönüllü uyum konusunda alınan karların da istenilen etkiye ulaşamayacağı söylenebilir (Tuay ve Güvenç, 2007:21).

2.1.9. Kültürel Yapı

Verginin her toplumda aynı biçimde algılandığını düşünmek ya da iddia etmek oldukça güçtür. Yapılan araştırmalar, toplumların vergi algılamalarının önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ve her toplumun kendine özgü bir vergi kültürünün olduğunu ortaya koymaktadır (Alm-Torgler, 2006:326, Akt. Tosuner ve Demir, 2009:10). Irk, din, dil, tarih, iktisadi anlayış, mülkiyet anlayışı, coğrafi özellikler gibi pek çok faktörün bileşiminden oluşan kültürün, vergi açısından bir altyapı oluşturduğu görülmektedir. Sayılan bu özelliklerin bütün toplumlarda aynı olması beklenemeyeceği gibi, bu özelliklerin şekillendirdiği vergi kültürünün de diğer toplumlarda aynı olmasını beklemek doğru değildir (Tosuner ve Demir, 2009:10).

Ockenfels ve Weimann (1999)'un, aynı ırka mensup, aynı dili konuşan üstelik aynı dini inanca sahip Doğu ve Batı Almanlar üzerine yaptıkları çalışmada, Batı Almanların Doğu Almanlara göre vergi ahlâkının belirgin bir şekilde daha yüksek olduğu sonucuna varmışlar ve iki toplum arasında vergi kültürünün farklı olduğunu belirtmişlerdir.

Torgler ve Schneider (2004)'in farklı Avrupa ülkelerinde yaptıkları çalışmalarda, Kuzey Avrupa ülkelerinde vergi ahlâkının Güney Avrupa ülkelerine göre oldukça yüksek olduğu ortaya konmuştur. Aynı çalışmada, Romanik ülkeler olarak bilinen Fransa, İtalya, Portekiz ve İspanya'da vergi ahlâkının diğer Avrupa ülkelerine göre daha düşük olduğu ve bu ülkelerde vergi kaçakçılığına daha ılımlı yaklaşıldığı ifade edilmektedir (Tosuner ve Demir, 2009:10).

Cummings ve Diğerleri (2004)'nin ABD, Güney Afrika ve Bostwana üzerine yaptıkları çalışmada, vergi kaçakçılığı ve vergi ahlâkı üzerinde kültür farklılıklarının bir etkisinin olup olmadığı araştırılmış ve istatistiksel olarak önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, kültürel farkların vergi ahlakını etkilediği ancak, bu etkinin en önemli sebebi olarak yürürlükteki vergi rejimleri ve devlet yönetiminin davranışları gösterilmiştir (Tosuner-Demir, 2009:11).

Vergi kültürü, içinde çok sayıda belirleyeni barındıran, uzun zaman içerisinde şekillenen örfelere benzeyen bir olgudur. Toplumsal bakış açısı ve algı farklılıkları, toplumun vergiyi algılamasına ve vergi ahlâkına da yansımaktadır. Örneğin; vergi kavramı fonksiyonel açıdan incelendiğinde, aslında cebri yöntemlerle tahsil edildiği için almak fiilinden türetilen 'algı' kavramına daha yakındır. Vergi kavramını karşılamak üzere Fransızcada 'impôt', İtalyancada 'imposto', İspanyolcada 'impuesto' kelimeleri

kullanılmaktadır. Bu kelimelerin anlamları incelendiğinde, rahatsız edici yaptırımları anımsatmaktadır ve vermekten çok almak anlamı içermektedir. Buna karşın İngilizcede kullanılan ‘tax’, Almancada kullanılan ‘steuer’ ve İskandinav dillerinde kullanılan ‘skat’ kelimeleri görev, aidat, yardım, harç gibi daha ılımlı anlamlar içermektedirler (Schmolders, 1968:229).

Türkçe söz varlığına baktığımızda vergi, vermek fiilinden türemiş bir kelimedir ve muhtaç olanlara yapılan bağış ve armağan anlamına gelmektedir. Diğer dillerle karşılaştırıldığında, kelime kökü itibariyle Türklerin vergiyi daha gönüllü bir katılım olarak kabul eden bir anlayışa sahip olduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır (Şenyüz, 1995:47). “Türkçede kullanılan ‘salma’ sözcüğü de vergi yerine kullanılan bir kavramdır. Ancak, salma sözcüğü zora dayalı usullerle hazineye sağlanan gelir anlamı taşımaktadır. Zaman içinde hazineye sağlanan gelirler için genel olarak vergi kelimesi kullanılmış, salma ise köylerde yapılan işler için kaynak sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Schmolders (1980)’e göre, Türk kültüründe vergiye karşı gösterilen davranışlar genellikle medeni kültür ve sadakat ölçülerine uygundur. Bunun sebebi ise kültürel ve dini olarak önemli bir yeri olan zekât müessesesidir.” (Tosuner ve Demir, 2009:11).

Eğitim seviyesinin yanı sıra toplumsal yapıların da bu süreçte kendine has özelliklere sahip olduğu bazı çalışmalarla ortaya konmuştur. İçinde yaşadığı toplumun çıkarlarını gözeten bir kültür anlayışının hakim olduğu bir yapı ile bireyci kültürün hakim olduğu yapılarda vergi uyumunun nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmış, bu amaçla ABD ve Hong Kong karşılaştırılmıştır. Çıkan sonuç şöyledir: ABD’li mükellefler vergi kaçırma konusunda ahlaki sorgulamayı çok daha kapsamlı yapmaktalar ve vergi sistemiyle ilgili daha pozitif düşüncelere sahip bulunmaktalar ve

uyum konusunda daha bir yatkın olmaktadır. Diğer taraftan Hong Kong’lu mükellefler ise vergi ahlakı konusunda daha geri düzeydeler iken, vergi sistemine karşı ABD’lilere göre çok daha fazla tepki göstermektedirler. Sonuç olarak da vergiye ABD’li mükelleflere göre çok daha düşük düzeyde uyum göstermektedirler (Chan ve Bryan, 2000:98, Akt. Demir,2009:17).

2.1.10. Demografik Faktörler

Mükelleflerin vergi karşısındaki davranışları üzerinde çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Ayrıca vergiye ilişkin alt başlıklar itibariyle bu davranışları belirleyen faktörlerin değiştiği de belirtilebilir. Bu açıdan mükelleflerin vergi kaçırmalarında davranışlarını belirleyen faktörler; cinsiyet, ırk, yaş, gelir, aile yapısı ve anlayışı, medeni durum ve çalışma-iş yaşamı olarak sıralanabilir. Farklı bir ifadeyle fertlerin demografik özellikleri de vergileme konusunda etkili olmaktadır; yapılan çeşitli çalışmalar da yaş, cinsiyet, ırk ve eğitim gibi özelliklere bağlı olarak vergi yasalarına uyumun değişebildiği ifade edilmektedir. (Saraçoğlu, 2008:16-17).

2.1.10.1. Yaş

Yaş faktörü vergi uyumunda önemli bir faktörü oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, altmış beş yaş üzerindeki kişilerde beyanda bulunmama eğiliminin düşük olduğu, buna karşılık genelde gençlerde risk alma güdülerinin güçlü olması sebebiyle vergi kaçırma konusunda eğilimli oldukları ortaya konulmuştur. Mükellef grupları genç ve yaşlı olarak ayrılırsa yaşlı olanların daha sakin genç olanların ise riski artırarak gelirlerini artırmaya yönelik davranışlarda bulunabilirler. Yani uyumsuzluk risk alma eğiliminin yüksek olması sebebiyle gençlerde daha fazladır (Biberoğlu, 2006:12).

Yaşlıların vergi kaçırma konusunda daha tutucu olmalarını, vergi kaçırmanın yanlış olduğunu düşünmelerinden daha çok yakalanmanın doğuracağı sonuçlardan korkuyor olmalarına bağlamışlardır (Saraçoğlu, 2008:17).

2.1.10.2. Cinsiyet

Bireylerin cinsiyetlerinin de vergi uyumlarını etkilediği görülmektedir. Bu yönde yapılan çalışmalar erkeklerin kadınlara oranla daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Örneğin; Baldry, açıklamasını sosyolog ve psikologlardan gelmesi gerektiğini söyleyerek yaptığı çalışmada, kadınların fayda fonksiyonlarında dürüstlüğe daha fazla önem verdiklerini bulmuştur (Tunçer, 2002:85).

2.1.10.3. Irksal Özellikler

Mükellefler vergiye uyumlarında irksal ve kültürel özelliklerden kaynaklanan direnç ve tepkilerinde önemli bir etken olduğu düşüncesi vardır. Bu açıdan en yaygın ve klasikleşmiş olan bir iddia, Latin ırkının vergiye karşı oldukça tepkili yaklaştığı, Anglo-Sakson ve Nordik halklarının ise vergiye çok daha anlayışla yaklaştıkları şeklindedir. Doğruluğu kanıtlanmış olmamakla birlikte, ampirik bazı gözlemler bu kanının bir ölçüde gerçeği yansıttığını göstermektedir. Buna göre, çeşitli kültürlerin ve bunların oluşturduğu toplumların tarihsel, coğrafi ve etnik kaynaklı bazı ortak özelliklere sahip oldukları düşünülmektedir. Örneğin; Akdeniz havzası kültürlerinde yetişen insanların sıcakkanlı, fevri ve daha fazla suç işleme eğilimi içinde olduğu yolunda bir kanı vardır. Bu tür toplumsal ve kültürel özellikler de vergi uyumuna etki edebilmektedir (Tunçer, 2002:86).

“Belirli bir karşılık gösterilmeksizin mükelleflerden alınarak kamu ekonomisine aktarılan fonlar için, irksal kültürlerin somut bir ifadesi olan dillerde farklı anlamlara

gelen farklı deyimler kullanılmaktadır. Deyimler ait oldukları dil ve dile sahip olan ırk açısından ele alındığında, taşıdıkları anlamlar o ülke insanların vergi hakkındaki düşüncelerini sınırlı da olsa ortaya koyabilir.” (Şenyüz,1995:46).

2.1.10.4. Medeni Durum

Clotfelter’e göre (1983), ticari kazanç elde eden mükellefler dışındakilerde, evlilerin bekârlara oranla daha fazla vergiye soğuk baktıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı sonuca Slemrod’da ulaşarak evlilerin bekârlara oranla daha fazla vergi kaçırdığını saptamıştır. Aynı biçimde, elde edilen verilerin genel yargı oluşturmak açısından henüz yetersiz olduğu iddia edilebilir (Çiçek, 2006:67).

2.1.10.5. Mükellefin Mesleği

Tahmin edileceği gibi değişik mesleklere sahip kişiler üzerinde oluşan vergi yükü farklılık göstermektedir. Bazı mesleklerin daha fazla vergi yükü altında olmaları ya da mükelleflerin daha fazla vergi yükleri olduğunu düşünmeleri belirli meslek gruplarının vergiye karşı ortak bir tutum takınmasına sebep olabilmektedir. Literatüre göre, gönüllü uyum oranları ‘mesleklere’ göre farklılıklar göstermektedir. Başka bir deyişle, mükellefin bağlı olduğu meslek grubunda kaçakçılık yaygın ise bu durum ferdi olarak bu mükellefin de vergi verme azmini ve şevkini kırmaktadır (Tuay ve Güvenç, 2007:21).

Vergilerin yarattığı etkiler açısından meslekler arasında bazı farklılıklar bulunur. Bir başka ifadeyle, mesleklere göre vergilerin yükleri farklılıklar gösterir. Meslekler açısından bu farklılıkları yaratan faktörleri üç açıdan ele almak gerekir (Şenyüz, 1995:43).

1. Gelir yaratma esnekliği,
2. Gelirin elde edildiği koşulların durumu,
3. Net gelirin hesabında dikkate alınan indirimler.

Mükelleflerin sahip oldukları mesleklere göre vergilerin yükleri farklılıklar gösterir. Bazı meslekler gelir elde etme açısından, diğer mesleklere göre daha çok esnekler. Tüccarlık ve serbest meslek faaliyeti, gelir esnekliğine sahip mesleklerden sayılabilir (Demir, 1999:16). Gelir yaratmada esneklik, büyük ölçüde mükellefin ödeme gücünü artırması biçiminde karşımıza çıkar.

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarının bağlı olduğu faktörlerden birisi de, geliri elde ederken, gösterdiği çaba ve fedakârlıklardır. Gelir elde edilirken, mesleklerin içinde buldukları koşulların farklılığı bu açıdan değerlendirilmesi gereken bir noktadır. Gerçekten, farklı mesleklerdeki kişiler aynı geliri elde etseler bile, gelirin elde edildiği koşulun farklılığı sebebiyle katlanılan zorluklar farklı olur. Fazla zorluk gerektiren meslekteki kişiler, ödedikleri vergiler dolayısıyla daha büyük bir sübjektif yük altında kalacaklardır. Çiftçiler, vergiye karşı gösterdikleri dirençte çoğunlukla bu gerekçeyi ileri sürmektedirler. Öyle ki, kırsal kesimde vergiye karşı gösterilen direncin çokluğu, bütün ülkeler için geçerli bir durum olarak görölmektedir. Mükellefler, çalışma koşullarının ağırlığı sebebiyle, verginin yarattığı refah kaybını çalışarak gidermeyi ifade eden gelir etkisinden çok çalışmamak şeklindeki ikame etkisiyle hareket edebileceği güçlü bir ifade olarak ileri sürülebilir (Çiçek, 2006:43-44).

Gelirin elde edildiği durumların değişmesi vergiye karşı uyumu etkilemektedir. Örneğin, bugün günümüz Türkiye'sinde gelir vergisi mükellefi serbest meslek mensuplarının gider olarak defterlerine kaydedebilecekleri kalemlerin az olması buna

karşılık şirket düzeyinde bu kalemlerin çok olması ödenen vergiler ve kazanılan paralar açısından adaletsizlik oluşturmaktadır. Doğru beyanda bulunmama eğilimi, maaş ve ücret geliri ile ters serbest meslek gelirleri ile de doğru orantılı bir ilişki içerisinde. Ücretli kesimin ödeyecekleri verginin ücretlerinden, brüt rakam ellerine geçmeden işveren tarafından kesilmesi vergi yükünün daha az hissedilir olmasına sebep olmaktadır. Devletin koyduğu vergiler daha mükellefin eline geçmeden ödenmektedir. Bu durum konusunda kimi otoriteler ücretli kesim için ‘bordro mahkûmu’ terimini kullanmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki, ücretli kesimin vergiye gösterdiği uyum gönüllü uyumdan öte zorunlu bir uyumdur (Biberoğlu, 2006:47-48).

Bazı vergiler, verginin tekniği bakımından vergi kaçırma olanağı vardır, bazılarında da yoktur. İşte bu farklılıklar, bazı mükelleflerin bundan faydalanmalarına olanak vermektedir. Örneğin, ücretlilerin vergi kaçırabilmeleri –istisnalar dışında- mümkün değildir. Çünkü bunların vergileri kaynağında tevkif adı verilen usul ile tahsil edilmektedir. Ancak, diğer gelir kategorilerinde durum böyle değildir. Bu durum M. Duverger Fransa açısından şöyle açıklamaktadır: “Fransa’da ücretliler şayet az veya çok vergi kaçıran tacir ve avukatlara nazaran hemen hiç vergi kaçıramıyorlarsa da bu onların (ücretliler) daha namuslu olmalarından değil, maddeden kaçakçılık yapmak imkânına sahip olmamalarındandır. Zira ücretlilerin gelirini hazineye bildiren onların patronlarıdır.” (Aktaş, 1993:5).

Burada anlatılan nedenlerden dolayı mükelleflerin seçtikleri meslekler sebebiyle, aynı miktar gelir elde etseler dahi farklı vergi yükü altında kalmaları mümkün olabilmektedir. Bazı mesleklerin daha fazla vergi yükü altında olmaları veya mükelleflerin kendilerini böyle hissetmeleri meslek düzeyinde vergiye karşı gösterilecek tepkilerde ortak hareket etmelerine sebep olabilmektedir. Fransa’da ortaya

çıkan 'Poujade Hareketi', perakendeci, esnaf ve zanaatkârların vergiye karşı gösterdikleri toplu tepkinin sonucunda ortaya çıkmış bir hareket olarak gösterilmektedir (Çiçek, 2006:66).

2.1.10.6. Dini İnanç

Toplumsal davranışların ortaya çıkmasında önemli bir yeri olan dini kurallar, her alanda olduğu gibi mali davranışlar üzerinde de fazlaca etkili olurlar. Dini inançlarına bağlı olan bir mükellef, dini kurallara göre alınan ya da alınacak olan vergilere itibar eder. Çünkü vergi ödeme, mensup olunan dinin bir ödevi olarak kabul edileceğinden dolayı büyük bir içtenlikle yerine getirilir. Dinin gereği olarak kabul edilmeyen vergilerin, dindar bir mükellefçe, dini vergilerde olduğu gibi kolaylıkla kabul edilmeleri mümkün olmamaktadır (Demir, 1999:17).

Bireyler dini motifleri kullanarak en küçük miktarda kaçırılmış bir paranın sonucunda dinen cezalandırılacaklarına inandıkları zaman vergiye karşı zorla da olsa uyum sağlayabilmektedirler. Bütün kitap indirilen dinler yani tek tanrılı semavi dinler, bazı eylem ve hareketleri yapmayı yasaklamış, bazılarını ise şart koşmuştur. Birçok yasak gibi hırsızlık da semavi dinlere göre büyük suçtur. Her suç gibi hırsızlık da bu dünyada ve öbür dünyada, hem dünyevi düzeni bozması hem de emredilene itaat edilmemesi nedeni ile cezalandırılır. Kişilerin dini inancının kuvvetliliğine göre bu yaptırımını hissetme şiddeti ve çekinme güdüsü artar. Kişisel olarak maddi varlığını artırma yaşamın getirdiği bir mücadele iken din bunu doğru vasıtalarla yapılmasına ortam hazırlar. Devletin hukukuna ve idaresine güveni olmayan mükellefler bile dini yaptırım korkusundan bu eylemden uzak dururlar. Vergide devlete ödenen bir borç ve yükümlülüktür. Günter Schmolders, Türk kültürünün genelde vergiye sadık ve uygar

olmasında İslami zekât yükümlülüğünün etkisi olduğunu ifade etmiştir. Mükellefin borcunu ödememesi de bir tür hırsızlıktır (Biberoğlu, 2006:54).

Örneğin, İslam dininde zekât farz olarak yerine getirilmesi gereken mali bir yükümlülüktür. Dini inançları gereği zekâtını ödeyen bir Müslüman, aynı biçimde devlete de vergisini ödemek durumunda kalır. Bu da mükellefin karşılıksız ödentilerinin artmasına sebep olmasına rağmen; sadakat ve doğruluğun inancın gereği olması sebebiyle vergi kaçırmaya da yönelmemesine sebep olur (Demir, 1999:17).

2.2. VERGİ KAÇAKÇILIĞINI ETKİLEYEN MALİ FAKTÖRLER

Günümüzde vergi, satın alma gücünün devlete geçmesini içeren basit bir ödeme olarak görülmemelidir. Mükellefler vergi yasalarının gereklerini yerine getirirken, her aşamada vergi yönetimi ile karşı karşıya gelirler, bu sebeple, mükellefler vergi yönetimiyle olan ilişkilerine en az ödedikleri vergi kadar önem vermektedirler. Vergi yönetiminin, mükellef psikolojisi açısından göstereceği başarılı uygulamalar vergiye karşı direnmeleri azaltabilmektedir. Vergilerin yerine getirilmesinin yasal sınırları, vergi tekniği ibaresiyle açıklanmaktadır. Vergi tekniği, bize mükellefliğin genişliğini ve gereklerini gösterir. Bu genişlik ve gereklerin, mükelleflerin yerine getirebilecekleri düzeyde belirlenmesi önemli olmaktadır. Aksi halde, tekniğin uygulanması çok zahmetli olmaktadır. Mükellef psikolojisi açısından vergi yönetimi ve vergi tekniği, birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Çünkü iyi bir yönetiminin olmadığı bir ortamda, kusursuz bir vergi tekniğinin uygulanma olanağı olmayacaktır. Aynı biçimde, uygulanması çok güç olan bir vergi tekniği karşısında iyi niyetli vergi yönetiminin yapabileceği çok da fazla bir şey yoktur (Şenyüz, 1995:48).

Yasal zorunluluklar sebebiyle ortaya çıkan mükellef vergi dairesi ilişkisi, artık devletin tek taraflı olarak yatırım ve rollerin belirleyeni olmaktan çıkmış, mükelleflerin beklenti ve ihtiyaçlarının da dikkate alındığı bir ilişkiye dönüşmüştür. Gelişmiş devlet anlayışında ortaya çıkan bu gelişmeler sonucunda, mükelleflerin gönüllü uyumunun sağlanması, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve mükellef beklentilerinin tespiti, gelir idarelerinin görev sorumluluğu haline gelmiştir. Uyumun sağlanması, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve mükellef beklentilerinin tespiti, gelir idarelerinin görev sorumluluğu haline gelmiştir (GİB, 2007:41). Mükellefler kaliteli hizmet almadıkları takdirde, bir şekilde vergi idaresiyle arasındaki ilişkilerini askıya alabilecekler ve sorumluluklarını yerine getirmede daha az duyarlı davranabilmektedirler (GİB, 2007:41-42).

2.2.1. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler

Devletler ihtiyacı olan vergi gelirlerini, kamu otoritesine dayalı olarak özel veya tüzel kişilerden sağlamaktadır. Ülkelerin içinde buldukları sosyal ve ekonomik koşullar bu kaynakları daraltabilmekte veya genişletebilmektedir. Yani belirli bir dönemde bir ülkede uygulanan toplumsal mali yüklerin, başka bir ifadeyle vergi, resim, harç, şerefiye vb. yükümlülükleri o ülkenin vergi sistemini oluşturmaktadır. Vergi sistemleri daimi olarak gelişim ve değişim içindedir. Her ülkenin kendine has sosyal, ekonomik ve siyasal yapıya sahip olması vergi sistemlerinde de farklılıkların olmasına sebep olabilmektedir. Ancak alınan vergiler benzerlik gösterebilir (Erdağ, 2006:10-11).

2.2.1.1. Vergi Adaleti

Gelişmiş toplumlarda adalet anlayışı eşitliğe dayanmaktadır. Bu durum, vergileme için de aynen böyle kabul edilmektedir. Vergi adaletinin ilkeleri, var olan ekonomik eşitsizliklerin en aza indirilmesi ve daha fazla büyümesinin önlenmesi olarak

ortaya çıkmaktadır. Makro düzeyde adalet böyle tanımlanmakla birlikte, mükelleflerin bu konudaki düşünceleri farklılıklar göstermektedir. Mükellefler vergilerin adaleti hakkında karar verirken, kendi vergi yüklerinden hareket etmektedirler. Buna göre, en az vergi yüküne sebep olan verginin, en adil vergi olarak değerlendirilmesi eğilimine girmektedirler (Demir, 1999:23).

Vergilemede adalet, toplumu oluşturan bireylerin mali güçleriyle orantılı olarak kamu harcamalarını karşılamak üzere vergi ödemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Kabul edilebilir ve mükelleflerin direnmesini en aza indirecek bir vergi, mükellefler tarafından adil olarak kabul edilmektedir (Giray, 2008:14).

Vergi adaleti ve vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişkiye bakıldığında, vergiye karşı olumsuz tepkilerin en büyük gerekçesinin, mükellefler tarafından adil bulunmayan vergi algısı olduğu anlaşılabilir. Adaletsiz vergileme, vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil ve dengeli bir biçimde dağıtılmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca, vergilemede bazı birey ve gruplara ayrıcalıklı davranılması (vergi istisna ve muafiyetlerinin uygulanması, vergi imtiyazlarının yaygın olarak uygulanması vb.) toplumsal açıdan bazı hoşnutsuzluklar oluşturmakta ve kendilerine haksızlık yapıldığına inanan mükelleflerin vergiye karşı tepki göstermelerine sebep olmaktadır (Tuay ve Güvenç, 2007:28).

Mükellefin vergi yükünün adil olmadığına inanması, psikolojik olarak mükellefin makul ölçülerde vergi kaçırmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan mükellef vergi kanunlarının adaletsiz uygulandığına ya da vergi kanunlarının vergi kaçakçılığı yolu ile ihlal edilebileceğine inanabilmektedir. Dünya genelinde; başta Amerika ve İngiltere’de olmak üzere vergi sisteminde adaletsizlik

olduğu anlayışında (vergiye bir direnç olarak) artış olmuştur. Ülkemizde de bu direnç gözlenmektedir (Tuay ve Güvenç, 2007:28).

2.2.1.2. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

Vergi yasaları, mükelleflerin ödeyecekleri ve yönetimin toplayacağı vergilere ilişkin yerine getirilmesi gereken esasları göstermektedir. Her iki tarafın da, yasalara uygun hareket etmesi, ilgili esasların uygulanabilir ve anlaşılabilir olmasıyla mümkün olabilir. Mükellefler basit olmayan yasalar karşısında keyfi uygulamalara yer vererek, bilerek ya da bilmeyerek vergi kaybına sebep olabilirler. Bu sebeple, yasaların basitliğini iki yönden ele almak gerekmektedir (Şenyüz, 1995:62).

Vergi karmaşıklığının en önemli sonucu hem vergi idaresi hem de mükellef açısından maliyetleri arttırmasıdır. Vergi karmaşıklığının değişik yönleri, vergi sistemi katılımcıları bakımından değişik önemde olup, uyumsuzluk konusu bakımından da değişik ilişkilere sahiptir. Vergi hukukçusu bakımından önemli olan vergi yasalarının kesinliği veya tahmin edilebilirliğidir. Vergi idaresi bakımından vergi karmaşıklığı, daha çok vergi gelirlerini artırmanın idari maliyetleri veya vergi yasalarının uygulanabilirliği ve özellikle de bazı beyannamelerin vergi yasalarının karmaşıklığını vergi ödemelerinin azaltılmasına yönelik bir teşvik edici unsur olarak kullanıp kullanmadığı yönleriyle önemlidir. Mükellef bakımından ise vergi karmaşıklığının en önemli yönü, vergi beyannamesinin doldurulmasında harcanan zaman ve para veya yalnızca beyannamenin doldurulma gereklerine uyulması değil, aynı zamanda vergilendirilebilir gelirle ilgili olarak hak edilen indirimlerin ve kredilerin tanımlanması ve belgelendirilmesi şeklindeki uyum maliyetleridir (Tunçer, 2002:100).

Vergi ile ilgili yasal ve idari düzenlemeler, hukukçuların büyük çoğunluğunun bile anlamakta ve de yorumlamakta zorlandıkları, hatta bu sebeple neredeyse vergiyle ilgili yasal düzenlemelerden uzak durmayı tercih edecekleri kadar teknik ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Vergi hakimlerinin çoğunlukla sadece hukuk eğitimi almış olmaları, vergiyle ilgili kanunların ve düzenlemelerinin sadece sözel yorumun yetersiz kalması, diğer yorum tekniklerinin kullanılmasını da gerekli kılmaktadır. Vergi mükelleflerinden, bu konularda gerekli uzmanlığa sahip olmaları elbette ki beklenemez. Bu konuda, uzmanlardan yardım almalarının da, hem vergi sisteminin sahip olduğu karmaşıklık hem de ülkede vergiyle ilgili uzmanlığa sahip yeterli danışmanın bulunmaması, bu uzmanlardan elde edilebilecek yardımların maliyetlerini artırmaktadır (Çoban, 2004:60).

Karmaşık bir vergi tekniği yalnız mükellefleri değil, bizzat vergi idaresini ve vergi yargısını da etkileyecektir. Bu durum, personel fazlalığı ve maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Sistemdeki metot ne kadar çok işleme ve personele ihtiyaç duyarsa, vergilerin topluma olan maliyeti o kadar artacaktır. Ülkemizde vergi tekniği o kadar karmaşık bir durumdadır ki, mükellefler bir tarafa, bu alandaki meslek mensupları ve maliye bakanlığı yetkilileri dahi, vergi ile ilgili sorunlara yeterince cevap verememektedirler (Demir, 1999:25).

Vergi yasalarının karmaşıklığı mükellefin vergiye uyumunu doğrudan etkilerken kısa aralıklarla yapılan değişiklikler vergi denetleyenlerini ve vergi yargısını da olumsuz etkilemekte ve bir bütün olarak sistemin işleyişini aksatarak etkinliğini azaltmakta, açıklık ve belirlilik ilkelerinin uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde söz konusu olumsuzlukları en aza indirmek amacıyla yasal altyapısıyla vergi sisteminin mükelleflere tanıtımının yapıldığı türlü programlar

düzenlenmektedir. Bu programların etkinliğinin değerlendirildiği çalışmaların sonuçları incelendiğinde bu programlara katılan mükelleflerin vergi uyumunun katılmayan mükelleflere göre daha üst düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Noga ve Arnold, 2002:125).

Vergilerle ilgilenen bilim adamlarının hemen hepsi, ideal bir vergi sisteminin mümkün olduğu kadar az yönetim ve uyum maliyetlerine sahip olması gerektiğini söylemektedir. Örneğin, Adam Smith vergileme ilkelerinin dördüncüsünde “her bir vergi aracılığıyla insanların cebinden alınanla devletin hazinesine giren arasındaki fark mümkün olduğunca az olmalıdır” diyerek dar anlamıyla, vergilerin sebep olduğu tarh ve tahsil masraflarını mümkün olduğu kadar az olması gerektiğini belirtmektedir (Tunçer, 2002:99).

Vergilemede açıklık ilkesi de, vergi kanunlarının açık, sade, anlaşılır ve herkesin anlayabileceği bir biçimde düzenlenmiş olmasını gerektirmektedir. Fakat vergi kanunlarımız herkesin anlayabilmesi bir tarafa, konuyla ilgili olanların bile zaman zaman güçlük çektiği bir yapı arz etmektedir. Bu durum vergi düzenlemelerinin gündeme geldiği her dönemde, vergi reformunu gerekli kılan sebepler sıralanırken belirtilmiş, fakat uygulamanın düzenlenmesi açısından olumlu adımlar atılsa da, vergilemenin ve harcamanın temel ilkelerini kimden vergi alınacağını belirleyen siyasi irade olmuştur. Dolayısıyla, mevzuattaki karışıklık sürmekte olup, bireyler vergiyle ilgili işleri için mali danışmanlardan yararlanmak zorunda kalmaktadırlar (Saraçoğlu, 2002:5-6).

2.2.1.3. Vergi Mevzuatını Sık Sık Değiştirilmesi

Vergi mevzuatında ülkenin değişen sosyo-ekonomik şartlarına uygun olarak ve dış ülkelerdeki mali mevzuatla koordinasyon sağlamak amacıyla değişiklik yapılması doğaldır. Fakat mevcut yasaların uygulanamamasından ve diğer faktörlerde sık sık değişiklik yapılması, mükelleflerin vergi sistemine olan güvenlerini sarsar ve sistemin yerleşmesini güçleştirir. Vergi değişiklikleri, vergi yükü aynı kalsa dahi mükelleflerin körelmiş duygularını harekete geçirmektedir (Demir, 1999:25).

Vergi hukukunun sürekliliği, vergi psikolojisi açısından gayet uygundur. Bu özelliğin önemi popüler olup, ondan bilimsel tartışmalarda yaygın biçimde söz edilmektedir. Belirli bir vergi cinsi ve tekniği ile ne kadar uzun yaşanılabilirse, buna o kadar çok alışır. Bir başka ifadeyle, uzun zaman uygulamada kalan bir vergi, mükelleflerin direnme ve tepkilerini körelterek, zamanla psikolojik baskısını ortadan kaldırmaktadır. Vergi değişiklikleri mükelleflerin körelmiş duygularına hareketlilik kazandırarak, onları aktif hale getirirler. Bu sebeple vergi bünyesinin devamlılığı, vergilerin psikolojik değerini artıran önemli bir faktör olmaktadır. Von Miser, vergileri sık sık değiştirmenin sakıncalarını ve uzun zamandan beri uygulana gelen vergilerin değerini “eski ayakkabıyla rahat yürünür” deyiimiyle anlatmak istemiştir. Bununla birlikte, her ayakkabının belirli bir eskime derecesinden sonra ihtiyaca cevap veremez hale geleceği de yadsınmaz bir gerçektir. Kuşkusuz bu açıklamalar, eski vergiler daima iyidir, değiştirilmemelidir, anlamında düşünülmemelidir. Bir başka ifadeyle, verginin yaşam süresinin belirli bir mali dönemi kapsaması şeklinde standartlaştırılması beklenemez. Öyle ki, ekonomik ve siyasal yapının ayrılmaz parçası olan vergileri, bu yapıda meydana gelebilecek değişikliklere uygun şekilde bölmek gerekmektedir. Hatta bu konuda gösterilecek gecikmelerin, sosyal maliyetleri önemli boyutlara ulaştıracağı

asla unutulmamalıdır. Fakat yasalardaki değişiklikler olur olmaz sebeplerle ve çok sık aralıklarla değil, belirli araştırma, plan ve programlara uygun olarak gerçekleştirilmelidir ki, beklenen kazançları maliyetleri aşabilsin (Şenyüz, 1995:66-67).

2.2.1.4. Vergi Bürokrasisinin Yavaş İlerlemesi

Mükelleflerin ellerindeki bilgi ve kayıtlara uygun olarak vergi matrahlarını belirlerler. Daha sonra, ilgili yönetimce tarh ve tahakkuku yapılan verginin vezneye ödenmesi ile borç ortadan kalkmış olur. Görüldüğü üzere, bir vergi borcunun ortadan kalkması birçok aşamalardan geçmesine bağlıdır. İlgili aşamaların her biri, beraberinde bazı formalitelerin yerine getirilmesini gerekli kılar, mükellefler bakımından bu formalitelerin yerine getirilmesi en büyük kaygıyı oluşturur. Özellikle, yoğun bir formalite uygulamasının varlığında kaygılar, çeşitli davranışlarla sonuçlanmaktadır (Şenyüz, 1995:71).

Her organizasyonda olduğu gibi vergi yönetimi de kırtasiyeciliğin artması ile orantılı olarak “Parkinson Azalan Etkinlik Yasası”na tabidir. Şöyle ki, kırtasiyecilik arttıkça memur sayısı artar, memur sayısı arttıkça aylıklar yetersizleşir, aylıklar yetersizleştikçe yetenekler düşer, yetenekler düştükçe yeteneksizleri denetlemek için kurallar çoğalır, kurallar çoğaldıkça kırtasiyecilik artar. Oysaki yoğunlaşan bir bürokrasi, iki üç saniyelik işler için günlerce sıra beklemeye, işlerde karışıklığa ve hata olasılığının artmasına sebep olur. Bürokrasinin bu tür etkileri ise, çoğu zaman mükellefleri çileden çıkarır. Ödenen verginin çok üzerinde bir psikolojik yük altında bırakır (Şenyüz, 1995:72).

2.2.1.5. Vergilerin Sayısal Miktarı

Mükellefler üzerinde ödemek zorunda oldukları vergi miktarının yüksek olduğu inancı varsa, üzerlerindeki vergi yükü çok olmasa dahi, psikolojik sebeplerden dolayı vergiye karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirebilirler (Tuay ve Güvenç, 2007:30).

Mükellefler, ödedikleri vergi sayısının çokluğu sebebiyle gereksiz kırtasiyeciliğe ve zaman kaybına yol açtığı için, aslında çok ağır vergi yüküne sebep olmasa bile, vergiye psikolojik sebepler yönüyle de sıcak bakmayabilirler. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler bakımından, mevcut olan vergilerin sayısının çok olması, vergi kaçakçılığını artıran bir etken olarak görülmektedir. Sebebi ise, değişik ve çok sayıdaki vergilerin hem vergi sistemini karmaşık hale getirerek, hem de devletin aktif bir maliye politikası izlemesini zorlaştırarak kaçakçılığın artmasına sebep olmaktadır (Çiçek, 2006:70).

2.2.1.6. Vergi Afları

Genellikle genel affın içerisinde yer alan vergi affı (mali af) kavramının tam bir tanımını yapmak ve kapsamını belirtmek oldukça zordur. Ceza kanunlarına dair hemen hemen tüm kaynaklarda bir kamu hukuku tasarrufu olan affa yeterince yer verildiği halde, vergi affına gerek ceza hukukunda gerekse vergi hukukunda tam bir açıklık getirilmiştir.

Fakat genel anlamıyla “vergi affı” kavramı; vergi kanunlarına aykırı hareket edenlere karşı uygulanan yaptırımların ortadan kaldırılması olarak ifade edilebilir.

Vergi aflarının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Şenyurt, 2008:89).

- Vergi afları yasalarla çıkarılır.
- Vergi affı sonunda devlet, alacağından vazgeçmektedir.

- Vergi affi geçmişe doğru yürür ve etkilerini geçmiş olaylar üzerinde meydana getirir.
- Devlet, vergi affıyla cezalandırma yetkisinden vazgeçmektedir.

Af kurumunun meşruluğu hukukçular arasında geçmişten günümüze en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Öyle ki bir takım hukukçular, çeşitli gerekçelere vergi affını savunurlarken diğer bir takım hukukçular da, bu gerekçelerin yeterli olmadığını ileri sürerek vergi affına karşı çıkmışlardır (Doğan ve Besen, 2008:58). Genel bir değerlendirme ile vergi affının fayda-maliyet analizini şöyle sıralayabiliriz.

Affin faydaları ve maliyetleri aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Savaşan, 2006:45).

1) Affin Faydaları

- Vergi gelirinde ani artış;
- Yönetim maliyetlerinde ve vergi yargı yükünde azalma;
- Af sonrası güçlendirilmiş vergi uygulamaları ile gönüllü vergi uyumunda olası artış;
- Güçlendirilmiş vergi uygulamaları, makul ceza sistemi, daha iyi bir vergi idaresini kapsayan kapsamlı bir vergi reformunun parçası olduğu takdirde yeni sisteme geçişte yumuşaklık sağlama.

2) Vergi aflarının maliyetleri

- Vergi gelirlerinde sadece kısa vadede küçük artış, uzun dönemde ise azalma;
- Vergi sonrası gönüllü uyumda oluşturacağı azalma. Bu olası azalma yeni af beklentisi, affın dürüst mükelleflerde yarattığı adaletsizlik

duygusu ve affin idarenin vergi uygulamalarında zafiyeti olduğu algısına yol açması gibi faktörlerin sonucudur;

- Vergi aflarının sakıncalarından birisi de vergi kaçırma eyleminin taşıdığı “suç” vurgusunda oluşturacağı gevşemedir.

Affin yanında ve karşısında olan görüşler genel olarak değerlendirildiğinde affi savunanların, olağanüstü dönemlerden sonra toplumsal barışın sağlanabilmesi, vergi gelirlerinin arttırabilmesi, tahsilatın hızlandırılabilmesi, idare ve yargı organlarının iş yükünün hafifletilebilmesi gibi amaçlarla affin gerekli olduğunu ileri sürdükleri buna karşılık, affa karşı olanların ise affin, adalet ve eşitlik ilkelerini zedelediği, mükellef psikolojisini olumsuz yönde etkilediği, kamu yararı sağlamadığı, idare ve yargı organlarının iş yükünü hafifletmediği gibi sebeplerle affa karşı çıktıkları görülmektedir (Doğan ve Besen, 2008:68).

2.2.1.7. Vergi Ceza Oranı ve Denetim Olasılıkları

Vergi denetiminin mükellefleri etkilemesi açısından daha öncelikli bir yere sahip olan vergi incelemesi boyutudur. Vergi incelemesinden amaç, ödenmesi gereken verginin doğruluğunu araştırmak, tespit etmek ve sağlamaktır (Vergi Usul Kanunu Md. 134). Bu hüküm uyarınca vergi incelemesi yapmaya yetkili kişilerin öncelikli sorumlulukları, ödenmesi gereken vergi tutarını saptamaktır. Bu anlamda, inceleme sonucu mükellefe ilave bir vergi tarhiyatı yapılabileceği gibi, tersine mükellefe iadesi gereken vergide saptanabilir (Erdağ, 2006:60).

Vergi Denetiminin sebebi ve gerekliliği şöyle açıklanabilir;

1. Vergi kaçırılmasının önlenmesi,
2. Mali nedenler (Bütçeye Kaynak),
3. Sosyal Nedenler (Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması),

4. Hukuki Nedenler (Yürürlüğe giren bir verginin gereği gibi uygulanması devletin gücünü saygınlığını ifade eder. Başka bir sebep olmasa da vergi kanununun hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde uygulanması için denetim gereklidir).

Devlet, düşük vergi beyanında bulunan veya hiç vergi ödemeyen mükelleflerin vergileme açısından gerçek ödeme güçlerine ulaşabilmek için vergi denetimlerinde bulunmaktadır. Vergi denetiminde esas olan etkinliktir. Etkin bir vergi denetimi, mükelleflerin hem yakalanma olasılıklarının artması, hem de mükelleflerin vergilemede adalet algılamasını olumlu yönde etkilemesi sebebiyle mükellef psikolojisi ve buna bağlı oluşan davranışları üzerinde çok önemli etkiye sahiptir. Vergi denetimi, mükellefler üzerinde bir korku ve baskı oluşturmakta ve onları gerçek beyanlarda bulunmaya zorlamaktadır (Aktan, 2006:146).

Vergi kaçırma eğiliminde olan mükellef, bununla ilgili fayda ve maliyetlerini hesaplayacak ve vergi kaçırıp kaçırmama arasındaki tercihini belirleyecektir. Mükellefin yapacağı bu fayda maliyet analizi içinde en önemli paya sahip olan etkenlerden biri vergi denetim ve cezalarıdır. Buna göre mükellef kaçakçılık dolayısıyla elde edeceği faydaları, bunun yanında yakalanma olasılığına bağlı olarak vergi cezası, faizler gibi maliyetleri karşılayacak ve davranışını belirleyecektir (Çoban, 2004:50).

Bu durumda da, vergi ceza oranının marjinal vergi oranından yüksek olması kaçakçılığı azaltıcı etki yaratır. Bu nedenle, vergi ceza oranlarında meydana gelecek artış, vergi kaçırmanın maliyetini artıracığından daima beyan edilecek gerçek geliri artırır. Vergi cezaları arttıkça riskten hoşlanmayanların vergi kaçakçılığı sürekli olarak azalır ve caydırma açısından daha etkili olur. Cezaların, belli “götürü miktarlar” biçiminde uygulanılmasındansa, beyan dışı bırakılan gelir miktarı arttıkça ceza olarak

ödenecek tutarı artırıcı özellik gösterecek, “kaçırılan gelirin belli bir oranı” biçiminde veya “kaçırılan verginin oranı” biçiminde uygulanması halinde ikame etkisi ortadan kalkacak ve böylece vergi oranlarındaki artış sonucu beyan edilen gelirden artış olacaktır. Uygulamada daha çok, kaçırılan vergi tutarının belli bir oranı biçimindeki cezalar mevcuttur. İşlenen suç ile ceza oranı arasında doğru bir ilişkinin var olması da önemlidir (Yılmaz, 1996:70-71).

ABD için benzer bir değerlendirmede ise mükelleflin doğrudan vergi memuruyla karşı karşıya kalması durumunda vergiye karşı daha fazla direnç gösterdiği ileri sürülmektedir. Aksi durumda mükellefin vergi memurları ile teması ne kadar azalır ve vergi sistemi içindeki otokontrol mekanizmaları ile sistem mükellefi kendiliğinden denetleyebilirse vergiye karşı direnç ve vergi kaçırma eğilimlerinin olabildiğince azalacağı söylenebilir (Richardson, 2006:153).

Rasyonel önceliklerle biçimlendirilmeyen vergi ceza sistemlerinin kimi zaman vergi kaçakçılığını teşvik eder bir yapıya dönüştüğü de söylenebilir. Vergi kaçakçılığı için kesilen ceza, kaçırılan vergi miktarından çok beyan edilmeyen gelire göre kesiliyor ise bu durumda özellikle artan oranlı vergiler kaçakçılıktan elde edilen kazancı artırarak vergi kaçakçılığını cazip hale getirecektir. Burada vergi kaçırarak gelirini artıran kesimler, söz gelimi işgücü, ücret görüşmelerinde daha makul rakamları kabul ederek istihdam olanaklarının genişlemesine yol açacaktır. Bu da vergi kaçakçılığı vergi sisteminin artan oranlılığı ile işçilerin davranışlarını ve elde edecekleri çıktıları etkileyecektir (Goerke, 2004:35).

2.2.1.8. Önceki Denetimlerin Etkisi

Yüksek denetim oranları, daha fazla ödenmemiş vergi ve cezaların toplanması anlamına geleceğinden dolayı vergi gelirlerinin direkt olarak artmasını sağlar. Buna

ilave olarak, yüksek denetim oranları sayesinde dolaylı yoldan iki potansiyel gelir kaynağı daha ortaya çıkabilir. İlki; denetlenen vergi mükellefleri geçirmiş oldukları denetimler sonucu kazandıkları tecrübeyle gelecek yıllarda vergi uyumlarını arttırarak karşılık verirlerse, daha fazla vergi geliri elde edileceği anlamına gelebilir. İkincisi ise; daha önce hiç denetlenmemiş vergi mükellefleri denetim riskini daha fazla hissederlerse vergiye karşı uyum davranışlarını geliştirebilirler (Tunçer, 2002:55).

2.2.1.9. Vergi Yardımcıları

Klasik vergi uyumu modeline göre, mükelleflerin beyan kararıyla ilgili tüm durumlar hakkında tamamıyla bilgilendirilmiş olduğu kabul edilmektedir. Bununla beraber gerçekte pek çok mükellef vergi kanunlarının karmaşıklığı ve uygulama ile ilgili belirsizliklerden dolayı şaşkınlık içindedir. Mükellefler bu sorunla başa çıkabilmek için çoğunlukla vergi uzmanlarının rehberliğine güvenirlir. Buna göre, vergi danışmanları ve vergi hazırlayıcıları ya da yardımcıları diyebileceğimiz uzmanlarla mükellefin vergiye uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi vergi uyumunun geliştirilmesi bakımından faydalı sonuçlar verebilecektir (Tunçer, 2005:220).

Vergi yardımcılarının kanuni olarak belirsiz olmayan gelir kaynaklarında vergi uyumlarını artırırken, belirsiz olanlarda vergi uyumunu azaltmaları şeklindeki ikilem, onların vergi uyumsuzluğu durumunda cezaları azaltacak stratejileri bilme konusundaki becerilerinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayıdır ki, vergi yardımcıları üzerine konulacak cezaların arttırılmasıyla, bunların kanunları mükellefler lehine yorumlayarak vergi uyumsuzluklarını azaltma olanağı sağlanabilir. Ancak, bu durumda ortaya çıkacak olan dolaylı etki vergi uyumsuzluğunu daha da arttırabilir. Çünkü vergi yardımcılarına yönelik cezaların arttırılması, mükelleflerin onlara başvurma maliyetini arttıracak ve vergi yardımcısı kullanımı azalacaktır. Bu da, sonuçta, bir bütün olarak vergi yardımcısı

kullanımından elde edilen faydaları azaltacaktır. Bundan dolayı, vergi yardımcılarında yönelik çok sıkı düzenlemeleri içeren bir vergi politikası geri tepebilir ve toplamda vergi uyumunu azaltabilir (Tunçer, 2002:116-117).

Sonuç olarak, mali müşavirlerin/vergi danışmanlarının gönüllü uyuma (beyana) etkisi noktasında iki görüş vardır. İlki, mali müşavirler hata oranını azaltır ve gönüllü uyumunu düzenler. İkincisi ise, denetimin ahlaki ve fiziksel maliyetini düşürerek doğru beyanda bulunmama eğilimini aşağıya çekebilir (Çelikkaya, 2002:3).

2.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Faktörler

Vergi yönetimi, mükellefleri tespit ve beyannameleri kabul etmek, vergi tarh, tahakkuk ve tahsilâtlarını yapmak, işe başlama, işi bırakma, vergi incelemelerini yürütmek, vergi ihtilaflarını çözümlmek, vergilerle ilgili hesap, kayıt dosya tutmakla görevli örgütlerdir. Bu örgütler, parlamentolarca kabul edilmiş kanunların öngördüğü vergileri toplarlar. Vergi yönetimi, topladığı vergilerle kamu hizmetlerinin giderek artan gelir ihtiyaçlarını finanse etmeye çalışırlar. Vergi yönetiminin vergi toplama konusunda göstereceği eksiklikler, devletin varlığını tehdit edebilecek boyutlara ulaşabilir. İstenmeyen böyle durumların meydana gelmemesi için, vergi yönetiminin etkinliğe kavuşturulması gerekebilir (Şenyüz, 1995:49).

İyi bir vergi yönetimi sayesinde mükelleflerin vergi yükümlülüğünü yerine getirirken katlanmak zorunda oldukları işlem maliyetlerinin en düşük düzeyde kalması sağlanabilir. Mükellef açısından ortaya çıkan işlem maliyetlerinin çoğu, bilgi edinme maliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Mükellefler ödeyecekleri vergi sebebiyle değil ancak verginin beraberinde getireceği formalitelerden dolayı vergiden kaçınmak isteyebilmektedir (Giray, 2008:10).

Mükellefi anlayıp ona yakın olamayan, mükellefi vergisini kolay ödeyebileceği bir tepkisinin artmasına sebep olmaktadır. Tersine mükellefin saygı duyacağı bir davranışla karşılaşması vergi ahlakını artıracak ve vergilerin daha düşük maliyetlerle toplanmasına sebep olacaktır. Fakat burada mükellefin saygı duyacağı ve tepkisini azaltacağı muamele ne olacaktır? sorusu ortaya çıkmaktadır. Yapılan deneysel çalışmalar bunun iki önemli sebebini işaret etmektedir. Biri, vergi otoritesinin işlemler sürecindeki şeffaflığı, diğeri ise, mükelleflerin sistematik olarak kamu otoriteleri tarafından kişisel muameleye tabi tutulmalarıdır (Giray, 2008:10).

Vergi yönetiminde genel etkinlik ise; mükellefin vergileme süreci boyunca iyi bir hizmet almasını sağlamak üzere yeterli nitelik ve nicelikte personele sahip olma, teknolojik olanaklardan yararlanarak hızlı olarak bilgiye ulaşma ve iş görebilme, şeffaflık, işlemlerde tarafsızlığın olması, etkin vergi denetimi biçiminde sayılabilir. Örneğin, etkin bir vergi denetimi vergi kaçırın mükelleflerin yakalanma olasılığının artması, hem de mükelleflerin vergileme de adalet algılamasını olumlu yönde etkilemesi sebebiyle mükellef psikolojisi ve buna bağlı olarak davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Giray, 2008:11).

Diğeri bütün alanlarda olduğu gibi, vergiyle ilgili düzenlemelerin başarılı olabilmesi de, her şeyden önce etkili bir denetimin varlığına bağlıdır. Etkili denetimin olmaması öncelikle, mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini uygulamaya koymalarında yüreklendirici bir etkiye sahip olabilmektedir. Bir diğeri; göstermelik denetim, vergi kaçağı ile mücadelenin başarısızlığın önemli sebeplerinden biridir. Etkili bir vergi denetiminin yapılabilmesi açısından sağlanması gerekli olan şartlar yerine getirilmediği takdirde, vergi denetimleri büyük bir oranda başarısız sonuçlar verecektir (Çoban, 2004:66)

2.2.2.1. Personel Sorunu

Vergi kanunlarının uygulanmasında, mükellefle vergi yönetimi karşı karşıya bulunmaktadır. Mükellefe yakın olmayan, vergiyi mükellefe benimsetecek psikoloji oluşturacak şekilde hareket etmeyen ve vergi kanunlarının uygulanmasında iyi işlemeyen bir vergi yönetimi, mükellefin vergiye olan direncini artırır, kaçakçılığa veya vergisel görevlerin yerine getirilmemesine neden olur. Bu da vergi personelinin nitelik ve niceliksel yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Demir, 1999:19).

2.2.2.1.1. Niceliksel Yetersizlik

Vergi yönetimleri, yukarıda anlatılmaya çalışılan, oldukça kapsamlı bir vergicilik hizmeti yürütmek durumunda kalmaktadırlar. Tüm bu görevlerin yerine getirilebilmesi için personele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu koşullarda istihdam edilen personel gereken sayının altında olursa, vergi personeli aşırı iş yüküyle karşı karşıya kalabilir. Personelin sayısal yetersizliğinden kaynaklanan ağır iş hacmi, personelin verimini düşürerek, işlerin karışmasına ve uzamasına sebep olur. İşlerdeki karışıklık ve uzamalar, mükellefin sübjektif vergi yükünü tahsilatın çok üzerine çıkartabilen sonuçlara yol açabilmektedir. Mükelleflerin böyle bir durumla karşılaşmaması için, iş analizleri ve etütleri ile vergicilik hizmetlerinin nitelikleri belirlenerek, işin gereklerini yerine getirebilecek yeterli sayıda personelin istihdamı sağlanmalıdır (Şenyüz, 1995:50).

2.2.2.1.2. Niteliksel Yetersizlik

Vergi yönetiminde görevli personelin yeterli bilgiye sahip olmamasından ileri gelmektedir. Mükellefler, yönetimce yapılacak açıklamalara güvenirlere veya güvenmek isterler. Bu sebeple görevlilerce, mükelleflere sorunlarına ilişkin tahmini açıklamalar

yapmaktan kesinlikle kaçınılmalıdır. Bunun için de personelin işinin gereklerini layıkıyla yerine getirebilmesi, mesleki eğitimini tam anlamıyla almasına bağlıdır (Demir, 1999:19).

2.2.2.2. Çalışma Koşulları

Çalışma koşulları denildiğinde, iş karşılığında alınan ücret (ücret dışındaki diğer maddi avantajlarda dahil) ve işlerin yürütüldüğü yer ifade edilir. Bu sebeple konu olarak ücret ve çalışma yeri açısından ele alınacaktır.

2.2.2.2.1. Ücretlerin Düşüklüğü

Personelin etkin bir vergi hizmeti üretmesi, bunun karşılığında elde ettiği menfaatlerin tatminkâr olmasına bağlıdır. Ücret tatminkar değilse, personel işini büyük bir isteksizlikle yerine getirmeye çalışacaktır. Bu durumda işlerde uzamalar, aksamalar ve karışmalar yaygınlaşır ki, bunlar doğrudan mükelleflere zarar olarak yansır (Şenyüz, 1995:53).

Personelin işine karşı motivasyonu belirleyen önemli faktörlerden biri ücretlerdir. İyi bir motivasyonun oluşturulması için, vergi yönetiminde görevli personele maddi açıdan ortalamanın üzerinde bir ücret verilmesi önerilmektedir. Ücretlerdeki fazla ödemelerin yol açacağı mali yük, hiçbir zaman kayıp olarak görülmemelidir. Çünkü personel ücretlerinde belirli bir düzeye kadar yapılacak artışların, kamu geliri cinsinden daha fazla artışlara yol açması beklenebilir. Bu sebeple, vergicilik alanındaki harcamaları büyük bir önceliği olan ve son derece verimli yatırımlar şeklinde düşünmek ve ele almak şarttır (Şenyüz, 1995:53).

Ayrıca ücretlerin tatminkâr olmaması; yasalara uygun bir işe sürat kazandırmak veya yasalara uygun olmayan bir işi yasalara uygun göstermek gibi sonuçları olan rüşveti doğurur. Hangi biçimde olursa olsun, az gelişmiş ülkelerde sıkça rastlanılan rüşvet ve suiistimal olayları, vergi yönetiminin dürüstlüğünü ve güvenilirliğini bozan önemli bir unsurdur (Demir, 1999:20).

2.2.2.2.2. Çalışma Yeri ve Malzeme Durumu

Vergi daireleri, yeterli sağlık koşullarına sahip aydınlık ve ferah olmalı; yeterince oturacak yerleri bulunmalıdır. Bina içinde mükelleflerin kolayca görebilecekleri yerlere afişler, sloganlar asılmalıdır. Hizmetin yürütülmesi için gerekli olan malzemenin (kırtasiye, dolap vb.) yeterli olmasının işleri hızlandıracağı açıktır. Yer ve malzeme şartlarının iyiliği ve kötülüğü personelin kendi psikolojisine tesir ettiği gibi mükelleflere de tesirde bulunmaktadır. Bu sebeple, çalışma yeri ve malzeme durumunun mükellef psikolojisine uygun hale getirilmesi önemli olmaktadır (Şenyüz, 1995: 55-56).

2.2.2.2.3. Vergi İdaresinin Yapılanması

Vergi idarelerinde reform yapma düşüncesinin ilk başlayacağı nokta vergi idaresinin yapılanması ve yönetim biçimi olacaktır. Çağın şartlarına uygun son derece iyi eğitilmiş denetleyicilerin varlığı, en iyi teknolojik gelişmelerle donatılmış olması, sayısal olarak gerekli çoğunluğun sağlanmış olması, vergi idaresinin modernizasyonu için yeterli olmayacaktır. Belki den en önemlisi, tüm bu faktörlerin bir bütün olarak çok iyi yapılanmış ve kendi yapısı içinde yer alan birimleri bir bütün halinde birleştirilebilen bir vergi idaresinin varlığıdır. Vergi idaresinin görevlerini etkin bir şekilde yerine

getirebilmesinin en önemli koşulu, mükemmel bir organizasyona sahip olması veya kendi içinde bütünlüğü olan bir idari yapının oluşturulmasıdır (Çoban, 2004: 66).

2.2.2.3. Halkla İlişkilerin Noksantığı

Gelir İdareleri için en önemli unsurlardan birisi gönüllü vergi uyumunu artırmaktır. İdarenin mükellef ile nasıl kurduğu ve halkın vergi sistemini nasıl algıladığının gönüllü uyumun derecesi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Ayrıca, hak ve yükümlülüklerinin bilincinde olan mükellef adil, verimli ve kaliteli uygulamalar beklemekte ve bunu elde ettiklerinde uyuma daha fazla istekli olmaktadır (GİB, 2008:19).

Vergi bilinci, vatandaşlarımızın elde ettikleri gelirlerinden, servetlerinden veya yaptıkları harcamalarından; devletin görevlerini yerine getirirken yaptığı giderlerin karşılanmasına, ilgili mevzuata uygun olarak katkıda bulunmaları gerektiğinin farkında olmalarıdır. Cezai yaptırımlar, vergiye uyumu sağlamada ve yükümlülüklere uyumsuzluğu önlemede her zaman yeterli olmamakta, bu sebeple toplumda vergi bilincinin de yerleşmiş olması gerekmektedir (GİB, 2008:24).

Mükellefin iyi veya kötü hizmet algısını iki unsur belirlemektedir. Bunlar; beklenti ve geçmişte yaşanan deneyimlerdir. İyi bir mükellef hizmeti verebilmek ve mükellef memnuniyetini sağlayabilmek için mükelleflerin beklentilerini karşılamamız ve onların beklentilerini aşmamız gerekmektedir. Mükellef ihtiyaçları evrensel niteliktedir. Daha açık ifadeyle bunlar ulustan ulusa ya da coğrafik yere göre çok fazla farklılık göstermezler (GİB, 2007:55)

2.2.3. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Enflasyon, kayıt dışı ekonomi ve istikrarsız ekonomik yapı, mükelleflerin vergiye karşı uyumunu belirleyen ekonomik faktörlerdir.

2.2.3.1. Enflasyon

Enflasyon kayıt dışı ekonomiye yol açan faktörlerin başında gelir. Enflasyonist ortamlarda, vergilenebilir gelirin tespitinde kullanılan oran ve tutarlar aşındıkları için, ödenecek vergi konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Özellikle işletmelerin hazırlamış olduğu mali tablolar böyle dönemlerde gerçeği yansıtmaktan uzaklaşır. Mükellefler enflasyondan kaynaklanan fiktif karların vergisini ödemek zorunda kalabilmektedirler. Bu da işletmelerin öz kaynaklarının erimesine yol açar. Yüksek enflasyon ve öz kaynak yetersizliği işletmeleri yüksek faizlerle borçlanmaya itmekte ve bu durumda kayıt dışı finans sektörü olan tefeciliğin güçlenmesine, yani fonların, kârların ve pek çok yatırımın kayıt dışı yapılmasına sebep olabilmektedir (Günay, 2000 :19).

Vergi mükellefiyetinin geniş kitleler üzerinde her zaman bir direnişle karşılaşması yalnızca vergi kaçırma güdüsüyle açıklanamaz. Çoğu zaman bu konuda hassasiyet gösteren pek çok mükellef, ekonomik sistemde olan birtakım yapısal sorunların sonucu, mükellefiyetlerini tam olarak yerine getirdikleri halde gerçekte olması gerekenden daha ağır bir vergi yükü altında oldukları iddiasındadırlar. Bu iddiaların en önemlisi fiyat artışlarında kaynaklanan ve gerçek geliri olmayan bir kısım için de vergi yüküyle karşı karşıya geldikleri iddiası vardır (Kulu, 2000:37).

Yüksek enflasyon mükelleflerin vergiye karşı direncini artırmaktadır. Enflasyon sebebiyle kişilerin reel gelirleri artmazken özellikle artan oranlı tarife sebebiyle daha

yüksek oranda vergiye tabi olmaları sebebiyle reel vergi yükleri artacaktır. Özellikle yüksek oranlı vergilerin enflasyonla aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkması “gelir dilimi kayması” (bracket creep) oluşturur. Bu durum mükelleflerde sömürüldükleri hissi uyandırmakta ve onları vergiye karşı direnmeye yöneltmektedir (Giray, 2008:15).

Enflasyonun işletmelerin vergi yükleri üzerindeki bir başka etkisi amortisman hesapları aracılığıyla ortaya çıkar. Enflasyon; sabit sermaye üzerinden ayrılan amortisman miktarlarının, söz konusu kıymetlerin teknolojik veya kullanımdan dolayı eskimeleriyle, bunların yenilenmeleri için gerekli yenileme yatırımlarının finansmanına yetmemesi ve bunun sonucu olarak işletmelerin sermaye kaybına uğramasına sebep olabilmektedir (Tunçer, 2002:153).

Ekonomik kurumları oturmamış ve yüksek enflasyonu olan gelişmemiş olan ülkelerde, mükelleflerin vergiye karşı direnci yüksek düzeydedir. Enflasyon, vergi sisteminin sayısal büyüklüklerini etkilemek suretiyle, başta spesifik tarifeler, muafiyet, istisna ve indirim tutarları ile gelir vergisinin artan oranlı tarife dilimlerinin reel olarak aşınmasına yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak, spesifik tarifelere göre alınan vergilerde devlet gelir kaybına uğrarken; istisna, muafiyet ve indirim tutarlarının enflasyon karşısında sabit kalması ve nominal gelirlerdeki artışların artan oranlı tarife yapısıyla daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi yüzünden mükelleflerin reel vergi yükleri enflasyon sebebiyle artmaktadır. Yıllık enflasyon %70’lerde olan bir ülkede, mükellefin nominal gelirinde bir yıl içinde enflasyon sebebiyle %70’lik bir artış olmaktadır. Bu da çoğu zaman mükellefin daha üst tarife dilimlerinden vergilendirilmesine sebep olarak daha fazla vergi yüküne katlanmasına yol açmaktadır. Enflasyonun vergi üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için enflasyon muhasebesi

uygulanması ve kazançların yeniden değerlendirilmesi gerekebilmektedir (Demir,1999:31).

2.2.3.2. Kayıt Dışı Ekonomi

Türkiye’de gelir-kurumlar vergisinde vergilendirme, mükellefi mükellefle kontrol yöntemine dayanmakta, satıcı (mükellef) ile alıcı (mükellef) devlete karşı çıkar birliği içine girmektedirler. Çünkü ya satıcı vergi mükellefidir, alıcı vergi mükellef değildir ya da genellikle olduğu gibi her ikisi de vergi mükellefi değildir. Vergilendirme alıcı ile satıcının devlete karşı çıkar ayrılığına dayalı bir sisteme kavuşturulmadıkça kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi olanaksız olabilmektedir. Mükellefleri çıkar ayrılığına dayalı bir vergilendirme (belgelendirme) düzenine kavuşturmak, herkesin ve her kesimin vergi mükellefi kılınmasına bağlıdır. Acaba herkes vergi mükellefi olursa ne olur? Alıcı satıcıdan aldığı faturanın tamamını masraf yazar, böylelikle vergiye tabi kazancını (matrahını) düşürür; fatura almazsa almadığı faturanın vergisini ödemek zorunda kalır (Sinanoğlu, 1994:92).

Kayıt dışı ekonominin denetim altına alınmaması sebebiyle, vergi potansiyelinden yeterince yararlanılmamakta ve yüksek vergi oranlarına rağmen vergi gelirleri düşük düzeyde kalmaktadır. Mevcut mükelleflerden daha fazla vergi alınması, var olan sorunları daha da arttıracığına göre, kamu finansman açıklarının kapatılması için vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin de vergi kapsamına alınması şarttır (Demir, 1999:29).

Bir ülkede vergi sistemi ne kadar etkin ve rasyonel çalışıyorsa ve kayıt düzeni yerleşmiş ise, kayıt dışına çıkma ve vergi kaçırma o kadar düşük seviyede kalmaktadır. Buna karşılık, vergi sistemi etkin bir biçimde çalışmayan, kayıt ve belge düzeni

oturmamış olan ülkelerde; vergi idaresinin mevcut mükellefleri kavrayamadığını ve kanunları uygulayamadığını gören kişiler faaliyetlerini kayıt dışında yürütmekte bir sakınca görmemektedirler. Elindeki mükellefleri vergilendiremeyen ve denetleyemeyen idarenin, kayıt dışındaki kişileri saptayabilme imkanının çok daha düşük olacağı açıktır (Demir, 1999:28).

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında en temel sebep insan ihtiyaçlarının sonsuz ancak kaynakların sınırlı olmasıdır. İnsan, daha iyi hayat şartı sağlayabilmek için yani daha çok gelir ve servete sahip olabilmek ve harcama yapabilmek için kazancını devletle paylaşmayı tercih etmez. Bunun yanı sıra, iktisadi faaliyetlerini kayıt dışın sürdüren bir kişi, alıştığı tüketim düzeyinden daha düşük bir tüketim düzeyine geçmek istemeyecektir. Dolayısıyla sorunların temelinde insanların kendi faydalarını maksimize etme isteği yatmaktadır (Baldemir, Gökalp ve Avcı, 2007:3-4).

Kayıt dışı ekonominin çok boyutlu, değişik faaliyetleri içeren oldukça karmaşık bir olgu olması sebebiyle kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak ortaya çıkan ilk zorluk, bu kavramın tanımlanmasında ortaya çıkmaktadır. Bu sebeptendir ki tanımı kadar, isimlendirilmesinde de farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomi; kara ekonomi, nakit ekonomisi, gizli ekonomi, saklı ekonomi, yasadışı ekonomi, informal sektör, yer altı ekonomisi, gözlenemeyen ekonomi gibi farklı isimler almaktadır. Fakat kayıt dışı ekonominin isimlendirilmesindeki bu çeşitlilik, kayıt dışı ekonomiyi oluşturan faaliyetlerin içeriğindeki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır (GİB, 2009:3).

Tanımlardaki farklılık önemli ölçüde söz konusu olgunun çeşitli bilim dallarının inceleme alanına girecek şekilde çok boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten kayıt dışı ekonomi iktisadi, mali hukuki, siyasi, sosyolojik, ahlaki, kültürel ve tarihi

boyutlara sahiptir. Bugüne kadar otuza yakın farklı terimin söz konusu olguyu ifade etmek için kullanılmış olmasında, her alandaki araştırmacının farklı bir özelliği ya da boyutu ön plana çıkarma kaygısının yanı sıra, söz konusu olgunun kapitalist ve sosyalist sistemlerle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı biçimlerde görülmesinin de önemli etkisi olmuştur (Yılmaz, 2006:25).

Kayıt dışı ekonomi, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) hesaplarını elde etmek için kullanılan ve bilinen istatistiksel yöntemlere göre tahmin edilemeyen gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir. Bir başka tanıma göre ise, fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen kaydı tutulmayarak, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyet kayıt dışı ekonominin tanımını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ulusal gelir hesaplarına kayıtlı olmayan faaliyetler, kayıt dışı ekonomiyi teşkil etmektedir. Bir başka ifadeyle, resmi GSMH'ye katkıda bulunmayan ekonomik faaliyetlerin tümü kayıt dışı ekonomi olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeye ise, kayıt dışı ekonomi, ekonomik faaliyetlerin belgeye dayandırılmaması ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgeler gerçekleştirilerek resmi kurumların bilgisi dışına taşınmasıdır (Us, 2004:2).

Kayıt dışı ekonomi yasal alandan yasadışı alana kadar çok çeşitli faaliyetleri bünyesinde bulundurur. Her ne kadar iç içe geçmiş şeyleri birbirinden ayırt etmeye çalışmak zor ve birtakım sıkıntıları beraberinde getirebilecek olsa da ortak bazı özelliklerinden hareketle kayıt dışı ekonomi içinde yer alan ekonomik faaliyetler üç grupta toplanabilmektedir;

1. Beyan dışı ekonomik faaliyetler,
2. Enformel ekonomik faaliyetler,

3. Yasadışı ekonomik faaliyetler.

Beyan dışı ekonomik faaliyetler; vergi yasalarının konulmuş kurallara göre vergi idaresine beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen veya eksik beyan edilen faaliyetler ile bu faaliyetler neticesinde elde edilen gelirlere ibaret olduğu belirtilebilir. Bu faaliyetlerin bir kısmı veya tamamı faaliyette bulunanın iradesi ile vergiden veya başka mükelleflerden kaçmak veya kaçınmak amacıyla kayıt dışında bırakılmaktadır. Bazı faaliyetler ise yasa gereği kayıt dışında dolayısıyla vergi dışında kalmaktadır. yasal kaynaklı olup beyan dışı gerçekleştiren ekonomik faaliyetlerin ulusal gelirler hesap bütçesinde saklı ekonomi (underground economy) olarak belirtilmiş olmasının sebebi, bu tür faaliyetlerin söz konusu ekonomilerde kayıt dışı ekonomiyi yaratıyor olmasıdır. Çünkü bazı ülkeler, GSMH tahminlerini vergi beyannameleriyle bildirilen gelirden hareketle gerçekleştirmekte olup, yasa dışı kaynaklı geliri teknik güçlüklerden ötürü ve ahlaki olmayacağı için, enformel ekonomik faaliyetleri de geleneksel olarak GSMH tahminleri dışında bırakmaktadırlar. Dolayısıyla bu sınıflandırmanın yapılabildiği ekonominin tanımını bu biçimde somutlaştırmaları doğaldır (Yöndem,2005:8).

Enformel ekonomi, yasaya konulmuş, resmi kurallarla ya tanımlanmamış veya belirlenmiş olan kuralların dışında kalan ekonomik faaliyetlerden oluşmaktadır. Enformel kelimesi devlet kontrolünün eksikliğini ifade etmek için kullanılır, “devletin düzenleyici kurallarından kaçınan kurumsal kuralları takip etmede başarısız olan ve devlet tarafından korunmayan faaliyetleri” kapsar. Başka bir ifadeyle bir taraftan, yasalar ve idari düzenlemelerin getirdiği maliyetleri ortadan kaldırırken diğer taraftan yine bunların mülkiyet ilişkileri, ticari lisanslar, iş sözleşmeleri, işçilerle yapılan işçi akitleri, finansal kredi ve sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla sağladığı haklar ve

faydaların da dışında kalan, bunlardan yararlanamayan ekonomik faaliyetlerdir (Yılmaz, 2006:32).

Enformel ekonomi içindeki faaliyetleri piyasa dışı ve piyasa içi olarak ikiye ayırabiliriz. Piyasa dışı ekonomi sektörü tarafından üretilen mal ve hizmetler, yine bu sektör tarafından tüketilmekte veya takas edilmektedir. Üretim ticari faaliyete konu olmadığından, piyasa işlemleri söz konusu değildir. Dolayısıyla da fiyatlama yapılmamaktadır. Fiyatların olmaması sebebiyle bu sektör tarafından yapılan üretime parasal değerlendirme yapılamamaktadır. Bu da söz konusu ekonomik faaliyetlerin milli gelir hesaplarına dahil edilmemesine yol açmaktadır. Yapılan üretim sonucunda ortaya çıkan nihai malın fiyatı ancak alternatif maliyet yöntemine göre belirlenebilmektedir. Bu sektörde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler, kullanılmış ev eşyalarının takas edilmesi, ev hanımlarının yaptıkları çocuk bakımı, temizlik, bahçe işleri, tarımsal üretimde geçimlik ve tohumluk olarak ayrılan ve piyasa işlemine tabi tutulmayan faaliyetler örnek olarak verilebilir. Ayrıca, gönüllü kuruluşlar da, vakıf ve derneklerde, siyasi partilerde, spor kulüplerinde, hükümet dışı insani yardım kuruluşlarında gönüllü olarak çalışmakta bu kesimin kayıt dışı faaliyetlerine verilebilecek başka örneklerdir. Enformel ekonomik faaliyetlerin bu türüne literatürde yaygın olarak sosyal ekonomi denilmektedir (Yöndem, 2005:14-15).

2.2.3.3. İstikrarsız Ekonomik Yapı

Küreselleşen dünyada, 1980'lerden bu yana gündemde olan finansal serbestleşme olgusu, sermayenin küresel düzeyde kısıtlamasız ve serbestçe hareket etmesine sebep olmaktadır. Ancak bu durum, dünya çapında finansal istikrarsızlıkların yayılmasına yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bir

finansal krizi engellemek, bu ülke için olduğu kadar dünya ekonomisi için de önem taşımaktadır. Finansal piyasaların uluslar arası düzeyde bütünleşmesi, ulusal ekonomilerde meydana gelen krizlerin finansal piyasalar aracılığıyla küresel düzeyde etkide bulunmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması dünya ekonomisinin işleyişi açısından da önemlidir (Başoğlu, 2009:1).

Türkiye’de geçmişte finansal krizlerin maliyetlerinin yüksek olması istikrar kavramını güncelleştirmiş ve önemli hale getirmiştir. Bilindiği gibi Türkiye’de son yıllarda ekonomik istikrarsızlıklar yaşanmış olup, bu istikrarsızlıklar IMF ile yapılan stand-by düzenlemelerinin de desteğiyle giderilmeye çalışılmıştır ve temel olarak da başarılı olunmuştur. Ancak, ekonomik istikrarsızlıkların sebeplerini iyi analiz etmeden sağlıklı çözümlerin bulunmasının zor olacağı kuşkusuzdur. İstikrar programlarında ise, her ülke için geçerli olabilecek çözüm önerileri söz konusu iken, her ülkenin özelliğine göre farklılık arz edecek çözümler de olabilecektir. Ekonomik istikrarsızlıklara çözümler üretilirken de genel olarak kısa vadeli öneriler dikkate alınmakta, orta ve uzun vadede yapılması gerekenler göz ardı edilmektedir (Yazıcı, 2007:140).

Finansal serbestleşme girişimleri, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, yüksek kamu açıklarını beraberinde getiren yüksek iç ve dış kamu borçları, dış şoklara daha açık hale gelmiş bir ekonomik yapı, derinleşen gelir dağılımı adaletsizliği ve istikrarsız ekonomik büyüme gibi, beklenenin aksi sonuçlara yol açabilmektedir. Gelişmekte olan ülke olarak sınıflandırılan Türkiye’de ekonomide serbest piyasa hareketlerinin başlangıcındaki müteşebbis heyecanı bir süre sonra atılan her ekonomik adımda bir tereddüt oluşturmaya başlamıştır. Ekonominin dışa açık olmasının getirdiği para ve faiz piyasalarındaki anlık keskin konjonktür değişiklikleri, döviz kurlarında öngörülebilirliğin olmaması yatırımcıyı büyük riske sokmaktadır. Geçiş ekonomilerinin

genelinde, enflasyon ve reel faizlerin sürekli hareket halinde oluşu, makro ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik para ve maliye politikalarının yeterli seviyelere ulaşmaması ulusal ekonomilerin büyük krizlere açık bir konumda olmasına sebep olmaktadır. Ülkemizde yaşanan 1998-2001 krizleri anlık şoklarla birçok yatırımcıyı çok zor durumlara düşürmüştür. Yaşanılan bu kötü tecrübeler, parasal ve mali disiplinin sağlanamamasının yanında yapısal reformların uygulanmaması, ülkemizde güven ortamını engellemekte ve bu belirsizlikler müteşebbisi ürkütmektedir (Biberoğlu, 2006:45).

Türkiye’de kamunun borçlanma sorunu çözülmeyen kalıcı istikrarın sağlanması mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple, sorunların temelini oluşturan borçlanma ihtiyacının çözümüne odaklaşmanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Borçlanma ihtiyacı sebebiyle oluşan durumlar diğer bir deyişle sebep değil sonuç olan durumlar (reel faiz, enflasyon, döviz kurları vb.), kamunun borçlanma ihtiyacı giderildikten sonra çözülebilecek unsurlardır. Bununla beraber borçlanmanın dövizle ya da dövize endekli olmasının da bir kısım sorunların ortaya çıkmasına sebep olabileceği unutulmamalıdır (Yazıcı, 2007:144).

2.2.4. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen faktörlerden birisi de siyasal yapıdır. Siyasal yapı olarak ta konuyu ülkenin idari sistemi ve verginin alındığı dönemin içinde bulunduğu özellikler olarak ikiye ayırabiliriz.

2.2.4.1. Ülkedeki İdari Sistem

Vergi politikasına dair kararlar, esasta otoriter ve demokratik olmak üzere iki yönetim biçimine uygun olarak alınır. Otoriter yönetimlerde kolektif kararlara bir tek

kişi (diktatör, kral veya lider) ya da onun temsilcileri egemendir. Bu yönetim biçiminde seçim mekanizması olmadığı için, toplumu oluşturan bireylerin kollektif kararlara dair tercihlerinin dikkate alınması açık ve kesin değildir. Bir başka ifadeyle, toplum üyeleri kollektif kararlardaki değerlendirmelerini açık bir biçimde ifade edememektedirler. Otoriter yönetimlerde alınan kararlara gösterilen tepkiler, vergilendirme yetkisi üzerinde geniş özgürlüklerin sınırlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sınırlamalar demokratik yönetimlerin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Demir,1999:33).

Demokratik yönetimlerde ise, halkın vergi politikalarını etkileyebildiği en önemli aracı belirli aralıklarda yapılan seçimlerdir. Seçmenler, (vergi açısından bakıldığı zaman) vergi politikaları kendilerine en uygun olan partiye oy vermeyi tercih edeceklerdir. Böylece, çoğunluğu elde eden partinin görüşlerinin toplum tarafından benimsendiği varsayılmaktadır (Çiçek, 2006:75).

Her iki yönetim biçimi içinde vergilere karşı gösterilen davranışları değerlendirdiğimizde, halkın yönetime katılmasını mümkün kılan demokrasilerin üstünlüğü ortadadır. Demokrasilerde, halkın yönetime katılması, vergiye gönüllü katılımı kolaylaştırmaktadır. Bu özellik, demokrasilerde psikolojik vergi sınırının otoriter bir devlete oranla çok ileride oluşmasını sağlayan önemli bir faktör olarak görülür (Şenyüz, 1995:82).

2.2.4.2. Verginin Alındığı Dönemin Özellikleri

Normal şartlar altında arttırılan vergiler, mükelleflerce karşılıksız bir yük olarak görüleceğinden, büyük tepki ile karşılanırlar. Oysa siyasal ve sosyal nitelikteki bazı olaylar (savaş, afet, devrim, vb.) ülkeleri olağanüstü şartlara sürükleyebilir. Bu şartlar

altında mükelleflerden daha fazla vergi istenmesi halinde, normal şartlarda gösterilen tepki ile karşılaşmaz. Çünkü bu dönemlerde toplanılacak verginin en üst sınırını gösteren psikolojik kopma veya eşik adı da verilen verginin katlanılabilirlik sınırı yukarı doğru kayma gösterir. Normal dönemde maddi kaygılar ağır bastığından bu eşik daha aşağıda olur. Oysa tüm ülkede manevi açıdan etkili olan; milli duyguların, yardımlaşma duygusunun üst düzeye çıktığı dönemlerde bu sınır yukarıya doğru kayma gösterir. Bu da daha çok fedakârlık yapma duygusunun bir ürünüdür. Böylece, mükellefler normal dönemde vergi yükünün yavaş yavaş yükseltilmesine bile tepki gösterilirken, savaş, afet gibi milli seferberlik gerektiren olağanüstü dönemlerde vergileri birden bire arttırmak mümkün olmaktadır (Demir, 1999:34):

Olağanüstü olaylara bağlı olarak vergilerin kolaylıkla arttırılabileceği maliye teorisinde çeşitli modeller içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun en belirgin şekli “sıçrama tezi” olarak da bilinen PEACOCK-WISEMAN modelidir. Bu modele göre; olağanüstü koşullar bir taraftan devleti yeni görevler üstlenmeye ve daha fazla harcama yapmaya iterken, diğer taraftan mükelleflerin vergi yükü hakkındaki kanaatleri değişir ve psikolojik toleransları genişler. Dolayısıyla, devletin harcamalarını karşılamak için elverişli psikolojik ortam yaratılmış olur. Peacock-Wiseman’a göre, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında organik bir bağın varlığı kabul edilmektedir. Olağanüstü koşullar sebebiyle harcamaların ulaştığı yüksek düzey, olayların etkisi geçtikten sonra düşmez. Mükelleflerin de vergi yükü hakkındaki değişen yargıları, bu harcamaların karşılanmasına olanak sağlamaktadır (Şenyüz, 1995:83).

2.3. VERGİ KAÇAKÇILIĞININ MALİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİ

Vergi kaçakçılık suçlarının mükellefler, vergi sistemi ve vergi gelirleri üzerindeki mali ve sosyolojik etkilerini aşağıda açıklamaya çalışacağız.

2.3.1. Sosyolojik Etkileri

Hâlâ yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın 2. Maddesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğunu işaret etmektedir. Sosyal devlet anlayışının gerektirdiği bir takım sorumlulukların yerine getirilmesi anayasal bir görev olarak ortaya çıkmaktadır (Tazegül, 2007:14).

Vergi de, sosyal adaletin sağlanmasında bir sosyal politika aracı olarak devlet tarafından kullanılmaktadır. Toplum yapısında çeşitli faktörlerin etkisi altında ortaya çıkan gelir ve servetlerdeki dağılım bozuklukları elde edilecek vergiler ile giderilebilir. Sosyal devlet anlayışının hakim olduğu ülkelerde yüksek gelir seviyesindeki bireylerden daha fazla vergi alınmakta, orta ve düşük gelirli bireylerden ise daha az vergi alınması ilkesi benimsenmiştir (Eker ve Tüğen, 1995: 156).

Kayıt dışı faaliyetlerin artması, toplumun ahlaki değerlerinin bozulmasına ve yasadışı faaliyetlerin yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Zira yasal olmayan şekilde haksız ve kolay yoldan para kazanma düşüncesinin kabul görmesine sebep olmaktadır (Şeker, 1995:87).

Kayıtlı faaliyette bulunanlar, yaygın kayıt dışılığı gördükçe devlet otoritesine olan güvenlerini kaybetmekte, kayıt dışı faaliyetlerde bulunanlar da kayıt dışılığın doğası gereği ilişkilerini yasal düzenlemeler ve genel ve açık kurallar dışında yürütmektedirler. Tüm bunlar, hukuk ve adalet sisteminin etkinliğinin kaybolması, yer

altı ilişkilerinin buradan doğacak boşluğu doldurması ve toplumda suç ve suçlu sayısının artması anlamına gelmekte, sosyal açıdan sakıncalı durumlar yaratabilmektedir (8. B.Y.K.P. 2001-2005:8). Özellikle, bireyler sorunlarını rüşvet, suiistimal yoluyla veya ‘mafya’ olarak bilinen yasadışı örgütler yoluyla çözmeye yoluna gidebilirler. “Kayıt dışı ekonomi devlete karşı bir başkaldırı (ekonomik anarşi) yaratır, moral değerleri bozar” (Altuğ, 1994:56).

Devlet, vergi kaçakçılığında kaynaklanan açığı kapatmak amacıyla arttırdığı vergiler yüzünden, vergisini ödeyen bireyler ağır vergi yükü altında girmektedirler. Mükelleflerin ödedikleri vergilerin aslında başkalarına ait olduğunu düşünmeleri, ödedikleri vergilere karşı tepkilerini arttıran önemli bir faktördür. Ülkemizde stopaj yoluyla vergisi kesilen ücret ve maaş geliri elde edenlerle diğer az gelirliler, kaçakçılık yapmadıklarından, vergi yükünü en ağır biçimde taşımak zorunda kalanlardır. Belirli bir grubun vergi yükünü çekmesi, vergilemede eşitlik ilkesini zedeleyerek, gelir dağılımı ve sosyal dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Sosyal dengenin bozulması, dürüst mükelleflerin kamu otoritesine karşı güvenlerini azaltmaktadır (Şenyüz, 1995:95-96).

Vergi kaçakçılığı toplumun manevi değerleri üzerinde de olumsuz etkisi vardır. Öyle ki, yasal olmayan bir biçimde haksız ve kolay yoldan para kazanma düşüncesinin kabul görmesine sebep olmaktadır. Kayıt altına alınmayan faaliyetlerin, kayıtlı faaliyetler karşısında sağladığı avantajlar sebebiyle gelirlerini kayıt dışında bırakmak isteyenler, ikametgahlarını gizlemekte, bir takım bilgileri gerekli yerlere vermekten kaçınmakta ve kayıt dışında kalmaya çalışmaktadır. Tabii ki bu durum kamu güvenliği, seçmen kütüklerinin oluşturulması, yargının etkin işlemesi, nüfus sayımı ve ekonomik anlam taşımayan diğer istatistiksel bilgilerin elde edilmesi açısından da sakıncalar doğurmaktadır (Koban, 1998:75). Ayrıca, kaçırılan verginin bütçe açığına ve

vergilemede adaletsizliğe sebep olması, ekonomik göstergelerin güvenilirliğini azaltarak ekonomi yönetimini zorlaştırmasını, haksız rekabete ve sosyal güvenlik sisteminde bozulmaya yol açması, hukuk devletine ve dolayısıyla rejime olan inancı zayıflatarak ahlaki değerleri yozlaştırmaktadır (Toptaş, 1998:78).

2.3.2. Mali Etkileri

Vergi kaçakçılığı, ilk başta kamunun vergi gelirlerini azaltmaktadır. Vergi, mali fonksiyonu olan gelir sağlama işlevini yeterince yerine getirememekte ve vergi sistemi etkisini kaybetmektedir. Bu durumda vergi kaçakçılığı, yayılmacı bir özellik kazanır. Gerekli önlemler alınmazsa vergi kaçakçılığı daha fazla vergi kayıplarının olmasına sebep olacaktır (Karabacak, 1997:40). Vergi kaçakçılığı sonucunda bütçe açıkları sürekli bir artış gösterecektir. Bu durumda vergi gelirlerini arttırmada başarılı olamayan devlet; borçlanma, özelleştirme, emisyon ve enflasyon vergisi gibi seçeneklere yönelecektir. Aslında vergi kaçakçılığı, öncelikle vergi yapısı ve işlevlerini tahrip edip, kamuyu vergi gelirlerinden mahrum ederken, ikincil etkileriyle de toplumsal refah kayıplarına sebep olabilecektir (Karabacak, 1997:42).

Kamunun yeterince vergi geliri sağlayamaması sonucunda büyük olasılıkla vergi oranları yükseltilecektir. Bu, vergi kaçakçılığını daha cazip hale getirecektir. Çünkü artan vergi oranı, kaçırılan vergi miktarının faydasını arttıracaktır. Diğer taraftan, bazı mükellef grupları sosyo-ekonomik güçleri oranında yeni vergilerden kaçınma yolları bulacaklardır. Ancak artan vergi yükü altında kalanlarsa daha fazla vergi kaçırma yolları arayacaklardır. Dolayısıyla vergi sistemi birbirini destekleyen döngüler içinde etkisizleşerek, beklenen işlevini yerine getiremeyecektir (Öncel, 1997:87).

Vergi kaçakçılığının yaygınlaşmasıyla vergi idaresinin iş yükü artar. Oysa vergi idaresi kısıtlı bütçe ve denetim elemanlarına sahiptir. Bu durumda, vergi idaresi ya düşük bir denetim ve yüksek vergi cezaları ile yetinecek ya da denetim ve cezaları optimum düzeye çıkaracaktır. Eğer, denetimler asgari ölçülerde tutulursa, vergi kaçırانların ancak bir kısmı yakalanacak ve cezalandırılacaktır. Dolayısıyla, denetimlerde yakalanmayanlar diğer mükelleflerin gözünde ödüllendirilmiş olacaktır. Böyle bir uygulama toplum açısından adaletli değildir. Diğer taraftan, denetim oranının yükseltilmesi de maliyetli bir iştir. Bu denetim artışı dürüst mükellefler üzerine de maliyet yükleyecektir. Çünkü denetlenen mükellefler, denetim sürecinde yeni uyum maliyetlerine (iş takibi, zaman vb.) katlanmak zorunda kalabilirler (Karabacak, 1997:41).

Günümüzde hakim olan devlet anlayışı, devletin faaliyet alanının genişlemesine sebep olmaktadır. Kamusal ihtiyaçların artmasına paralel olarak; artan hizmet talebinin karşılanması devlete birçok görev yüklemektedir. Zaman içerisinde devlet; yönetsel alanda hizmet sunumu ile birlikte, ekonomik, sosyal ve ticari alanda da hizmet sunumunu gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda devletin faaliyet alanına giren görevlerinden biri de ekonomik büyüme ve ülke kalkınması olmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması bütün dünya ülkelerinde önemsenmekle birlikte; özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan en önemli ekonomik amaçlardan biri olmuştur. Ancak, gelişmiş ülkeler belli bir büyüme hızını muhafaza etmek gibi daha kolay bir yolu tercih ederken; gelişmekte olan ülkeler belli bir büyüme seviyesine ulaşmak ve bununla beraber ekonomik kalkınmayı sağlamak için çaba sarf etmektedirler. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamanın önemli yollarından biri de sağlıklı bir vergileme sisteminin olmasıdır (Demircan, 2005:97). Özellikle piyasa

ekonomisinin geçerli olduğu ülkelerde kamu gelirlerinin %70-95' ini vergi gelirleri meydana getirmektedir. Vergi kayıp ve kaçakçılığının çok olduğu ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması daha güç olacağı gibi kamu harcamalarının karşılanmasında da yetersizlik ortaya çıkacaktır (Eker, 1997:103). Vergi gelirleri, kamu harcamalarını karşılamakta yetersiz kalınca bütçe açıkları sorunu ortaya çıkacaktır. Bütçe açıklarının finansmanı ise ya mevcut vergi oranlarının artırılması ya da yeni ve/veya ek vergi ve benzeri mali yükümlülükler getirilmesi neticesini doğuracaktır. Vergileme sınırına yaklaşılırsa veya ülkede genel ya da yerel seçimlerin yapılacağı takvim yakınsa, o zaman siyasal iktidarlar vergi-dışı finansman kaynaklarına başvurmayı tercih edeceklerdir. Kamu harcamaları vergi dışında, ya borçlanma ya da para basma ile finanse edilir (Aktan, 2006:204).

Kamu harcamalarının yeni vergilerle veya hâlihazırdaki vergilerin oranlarının artırılmasıyla finansmanı sonucunda;

Vergi oranlarının ve dolayısıyla vergi yükünün artması bireylerin tüketimlerini azaltır ve bunun sonucunda toplam talep seviyesinde azalma meydana gelir. Toplam talebin azalması ise girişimcilerin yatırımlarını ve gelirlerini azaltır. Sonuçta ekonomide gerileme ya da durgunluk ortaya çıkar. Duruma göre ekonomi daha da şiddetli bir ekonomik kriz ortamı olan depresyona girebilir.

Vergi oranlarının ve vergi yükünün artması bireylerin tasarruf etme gücünü azaltır, tasarrufların azalması ise makro ekonomide 'yurt içi toplam tasarruflar' ın azalması anlamına gelmektedir. Bunun neticesinde de ekonomide gayrisafi yurtiçi yatırımlarda düşüş olmaktadır. Sonuç yine ekonomide daralma ve işsizliktir. Ekonomik

büyüme ve kalkınma üzerindeki bu olumsuz etki gelir dağılımı üzerinde de kendisini gösterir. Üretimin azalması, yoksulluğun artmasına sebep olur.

Vergi oranlarının ve vergi yükünün artması işletmeler için ek bir maliyet getireceğinden bu durum uluslar arası rekabet gücü üzerinde olumsuz etkiler oluşturur. Ek vergi maliyeti sebebiyle işletmelerin mal ve hizmetlerinin fiyatlarında artış olur ve işletmelerin rakiplerine göre rekabet gücü zayıflar. Diğer taraftan, ağır vergi yükünden kurtulmak isteyen bireyler ve kurumlar vergi imtiyazları elde etmek için yarışır. Vergi imtiyazları ise, vergi dışı piyasa ekonomisinin genişlemesi anlamına gelmektedir ve sonuçta devlet açısından vergi kaybına sebep olur.

Vergi oranlarının ve vergi yükünün artması bireylerin çalışma gayreti ve işgücü verimliliği üzerinde de olumsuz etkiler oluşmasına sebep olur. Daha çok çalışmanın bir anlamı kalmaz ve bireyler daha az çalışmayı veya duruma göre hiç çalışmamayı (boşta kalmayı) yeğleyebilirler. Çalışma gayretinin azalması makro ekonomi açısından toplam işgücünün azalması anlamına gelmektedir. Bir ekonomide toplam işgücünün azalması ise üretim üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur.

Kısacası, kamu harcamalarının yeni vergiler konulması ya da vergi oranlarının artırılması yoluyla finansmanı sonucunda;

- Ekonomik büyüme yavaşlar,
- Fiyat istikrarı bozulur,
- Vergi kaçırınların kaçırmayanlara karşı avantajlı duruma geçmesine sebep olur,
- Vergi kaçakçılığı sektörler arasında rekabet eşitsizliğine yol açar,
- Gelir dağılımında adaletsizlik ortaya çıkar ve yoksulluk artar,

- Uluslar arası rekabet gücü azalır,
- Vergi kaçakçılığı kamu otoritesine saygı duymama, partizanlık, rüşvet, eş dost kollama gibi kötü alışkanlıklara yol açar (Çelik, 2006:2).

Vergi kaçakçılığının sonucu olan vergi kaybı ve bunun sonucunda ortaya çıkan bütçe açıklarının ortadan kaldırılması için vergi dışında borçlanma ya/ya da para politikalarının kullanılması halinde ise şu sorunlar gündeme gelir;

İç borçlanma ülke içinde faiz oranlarını yükseltir ve bunun sonucunda özel sektördeki verimli kaynaklar verimli yatırım alanlarından kamu sektörüne kaydırılmış olur. Buna iktisatta '*dışlama etkisi*' (crowding out effect) denilmektedir. Böylece üretim ekonomisi daralmış ve rant ekonomisi genişletilmiş olur. Üretim ekonomisinin daralması sonucunda ekonomik büyüme ve kalkınma yavaşlar ve ekonomide bunun yansımaları olarak yeni sorunlar gündeme gelir.

Dış borçlanma yöntemine başvurulması ise ülkenin döviz kaynaklarının dışarıya aktarılmasına sebep olur ve bu da netice olarak ülkenin ekonomik refah düzeyinin artmasını engeller.

Para basma işlemi ise, mahiyeti itibariyle enflasyonist bir finansman kaynağıdır. Para arzının artırılması ekonomide satın alma gücünü artırarak toplam talep seviyesinin yükselmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucu da fiyatlar genel seviyesinin artmasıdır (Aktan,2006:18).

Toplam vergi gelirlerinin bileşimi giderek daha adaletsiz hale gelmekte, gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin (dolaysız) toplam vergi gelirleri içindeki payı giderek azalırken, dolaylı vergilerin payı artmaktadır. 2002 yılı bütçesi ile durum daha

da kötüleşmeye sebep olmakta olup, gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı %33'e düşürülürken, KDV ve ÖTV toplamının payının %51'e yükseltilmesi öngörülmüştür. Bu şekilde Anayasa'nın 73. Maddesi gereği gözetilmesi gereken mali güce göre vergi alınması ilkesi göz ardı edilmiş bulunmaktadır (Altuğ, 2002:2).

2.4. VERGİ KAÇAKÇILIK SUÇLARINDA CEZAI YAPTIRIMLAR

İlk olarak Türk Ceza Kanununda Suç ve Ceza kavramını, ikinci olarak Türk Vergi Sisteminde Vergi Kaçakçılık Suçları ve Cezalarını açıklamaya çalışacağız.

2.4.1. Ceza ve Güvenlik Tedbirleri

Ceza, “suç işleyen kimsenin ıslahını sağlamak için Devletin kanunla belirlediği ve hükümle tatbik ettiği tedbirler” dir (Erem,Danışman ve Artuk, 1997:682).

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin sonucu olarak, cezalara ilişkin düzenlemelerin yasalara uygun olarak yapılması zorunluluğudur. Bu durum Anayasanın 38. Maddesinde ifade edilmiştir. Kanun koyucu suçun içeriğini (konu, kapsam ve sınırları önceden kanunla belirlenmek şartıyla) düzenleme yetkisini idareye bırakabilir fakat ceza koyma yetkisini (cezanın alt ve üst sınırları arasında hakim ve idareye takdir yetkisi verilebilir) başka bir kuruma bırakamaz (Soyaslan, 2005:527).

Suçla mücadele ve suçluların ıslahı için cezaların yeterli olmaması diğer bir müeyyide çeşidi olan güvenlik tedbirlerine de başvurulmasının yolunu açmıştır. Güvenlik tedbirleri, “suçludaki tehlike haliyle orantılı olarak hükmedilen ve esas itibariyle sosyal savunma amacına yönelmiş bulunan müeyyidelerdir (Dönmezer ve Erman, 1999:567).

Cezalar ile güvenlik tedbirlerinin farklılıklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Cezalar faili bir kısım yoksunluklara tabi kıldığı için acı çektirici ve ıstırap verici nitelik taşıırken güvenlik tedbirleri suçluyu uslandırma yoluyla sosyal yararı sağlamak amacı ile uygulanır (Dönmezer ve Erman, 1999:544-569). Fakat istenmemiş olsa bile güvenlik tedbirlerinin uygulanması insana acı verebilir (Soyaslan, 2005:532). Bu sebeple güvenlik tedbirleri ile cezalar arasındaki bu fark, fiili olmayıp daha çok kanun koyucunun amacına ilişkin bir ayrılık özelliği gösterir (Dönmezer ve Erman, 1999:569).
- Güvenlik tedbirlerinin amacı, failin tekrar suç işlemesini önlemek ve onu ıslah ederek topluma kazandırmaktır. Ceza ise hem geleceğe yönelik olarak önleme amaçlı hem de kefarete olma özelliği ile geçmişe yönelik olma özelliği taşımaktadır (Centel, Zafer ve Çakmut, 2006:722).
- Ceza uygulanabilmesi için teşebbüs edilmiş veya tamamlanmış bir suç gerekli iken güvenlik tedbiri için bir suç işlenmesine gerek olmadığından suç işleyenlere ve suç işleme tehlikesi içinde olanlara uygulanabilir (Soyaslan, 2005:532).
- Cezaya kusur yeteneği olan herkes hakkında hükmedilebilir, güvenlik tedbiri uygulamasında kusur yeteneğinin bulunup bulunmaması tedbirin uygulanmasını etkilemez (Centel,Zafer ve Çakmut, 2006:723).

2.4.2. Türk Ceza Kanunu'ndaki Cezalar

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 45. Maddesinde cezalar hapis cezaları ile adli para cezaları olarak belirlenmiştir.

2.4.2.1. Hapis Cezaları

Bahsedilen kanunun 46. Maddesine göre hapis cezaları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezasıdır.

Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmemişse bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. Hükmedilen cezanın bir yıl veya daha kısa süreli olması durumunda hapis cezası kısa süreli hapis cezası olarak adlandırılmaktadır.

2.4.2.1.1. Hapis Cezasının Ertelenmesi

Türk Ceza Kanunu'nun 51. Maddesinin birince fıkrasına göre iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkum edilen kişinin cezası,

- a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkum edilmemiş olması,
- b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması,

Durumunda ertelenebilir. Fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş olan kişiler için erteleme uygulanabilecek cezanın üst sınırı üç yıldır.

2.4.2.1.2. Seçenek Yaptırımlar

Türk Ceza Kanunu'nun 50. Maddesine göre kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre seçenek yaptırımlara çevrilebilmektedir. Ancak, suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde,

hapis cezasına hükmedilmiş olması durumunda, hükmedilen ceza artık adli para cezasına çevrilmez.

Daha önce hapis cezasına mahkum edilmemiş olmak koşuluyla, mahkum olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş bulunanların mahkum edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, Türk Ceza Kanununun 50. Maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.

Uygulamada asıl mahkumiyet, 50. Madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası veya tedbirdir. Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhal infaz edilir. Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir.

2.4.2.2. Adli Para Cezası

Türk Ceza Kanunu'nun 52. Maddesinin birinci fıkrasına göre adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesidir.

Bir günlük adli para cezası miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak, en az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olarak belirlenir.

2.4.3. Tüzel Kişiler İçin Uygulanacak Güvenlik Tedbirleri

Cezaların şahsiliği ilkesinin sonucu olarak (Özgenç, 2008:77) Türk Ceza Kanunu'nun 20/2. Maddesinde tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımını uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Ancak bahsi geçen maddeye göre, suç dolayısıyla Kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır. Tüzel kişiler hakkında uygulanacak güvenlik tedbirleri ile ilgili düzenleme Türk Ceza Kanunu'nun 60. Maddesinde yapılmıştır. Anılan maddede tüzel kişiler hakkında uygulanacak iki tür güvenlik tedbirine yer verilmiştir: Faaliyet izninin iptali ve müsadere.

Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesinin şartları şunlardır (Öztürk ve Erdem, 2008:413):

- Tüzel kişi yararına gerçek kişi (tüzel kişinin organ veya temsilcisi) tarafından bir suç işlenmiş olması,
- Yararına suç işlenen tüzel kişi özel hukuk tüzel kişisi olması,
- Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanacağına işlenen suç bakımından kanunda ayrıca belirtilmiş olması gerekmektedir.

Güvenlik tedbiri uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda güvenlik tedbirlerine hükmedilmeyebilir.

Faaliyet izninin iptali ancak bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan tüzel kişiler için uygulanabilir. Örneğin; Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin alınarak özel öğretim kurumu işletilmesi durumunda bu tedbir uygulanabilir. Bunun

yanı sıra suçun faaliyet izni ile verilen yetkinin kötüye kullanılması şeklinde işlenmelidir. Örneğin; bankacılık faaliyeti çerçevesinden suçtan kaynaklanan mal varlığının aklanması suçunun işlenmesi (Özgenç, 2008:688).

Müsaderenin tüzel kişiler hakkında uygulanabilmesi için Türk Ceza Kanunu'nun 45 ve 55. Maddelerinde yer alan şartlar dışında 60. Madde yer verilen tek şart (Öztürk ve Erdem, 2008:414), suçun tüzel kişinin yararına işlenmesidir.

2.4.4. Tekerrür

Tekerrür, “bir ceza mahkûmiyetine uğradıktan sonra yeniden suç işleyen kimsenin durumu (Erem, Danışman ve Artuk, 1997:618)”dur. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun tekerrür cezayı artıran bir durum olmasına rağmen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda tekerrür cezayı artırıcı bir sebep olarak kabul edilmemiştir.

Tekerrüre ilişkin düzenleme Türk Ceza Kanunu'nun 58. Maddesi ile yapılmıştır. Maddenin birinci fıkrasına göre, önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi halinde, tekerrür hükümleri uygulanır. Tekerrürün uygulanabilmesi için cezanın infaz edilmiş olması gerekmez.

Maddenin ikinci fıkrasına göre tekerrür hükümleri, önceden işlenen suçtan dolayı;

- Beş yıldan fazla süreyle hapis cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren beş yıl,
- Beş yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren üç yıl,

Geçtikten sonra işlenen suçlar dolayısıyla uygulanmaz.

2.4.4.1. Tekerrürün Uygulanmayacağı Durumlar

Türk Ceza Kanunu'nun 58. maddesinin dört ve beşinci fıkralarına göre; kasıtlı suçlarla taksirli suçlar arasında, sırf askeri suçlarla diğer suçlar arasında, fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan kişilerin işlediği suçlar dolayısıyla tekerrür hükümleri uygulanmaz.

Bunların yanı sıra yabancı ülke mahkemelerinden verilen hükümler (kasten öldürme, kasten yaralama, yağma, dolandırıcılık, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ile parada veya kıymetli damgada sahtecilik suçları hariç) tekerrüre esas oluşturmaz.

2.4.4.2. Tekerrürün Sonuçları

Türk Ceza Kanunu'nun 58. maddesinin üçüncü fıkrasına göre tekerrür halinde, sonraki suça ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adli para cezası öngörülmüşse, hapis cezasına hükmolunur; altıncı fıkrasına göre ise hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilir ve mükerrir hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır. Mükerrirlere özgü infaz rejimi de 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 108. Maddesiyle düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemelere istinaden tekerrürde;

- Hapis cezası ile adli para cezasının seçimlik olarak öngörüldüğü hallerde hapis cezasına hükmolunur.
- Cezanın infazından sonra mükerrir hakkında denetimli serbestlik tedbiri uygulanır.

- Koşullu salıverilmeden yararlanılabilmesi için çekilmesi gereken hapis cezasının süresi mükerrir olmayanlara göre daha uzundur.

2.4.5. Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Uygulanacak Yaptırımlar

Kaçakçılık suçları dört alt başlıkta incelenecektir. İlk önce kaçakçılık suçlarının özellikleri, ardından sırasıyla, para cezasına çevrilebilen ve çevrilemeyen kaçakçılık suçları ve vergi zıyaı cezasını da gerektiren kaçakçılık suçları anlatılacaktır.

2.4.5.1. Kaçakçılık Suçlarının Özellikleri

4369 sayılı Kanunla yapılan yeni düzenleme ile daha önce VUK' un 344. maddesinde yer alan kaçakçılık suçları, aynı Kanunun 359. maddesine aktarılmıştır. Yapılan yeni düzenleme ile kaçakçılık suçu üzerinde **iki önemli değişiklik** yapılmıştır:

- İlki, eski düzenlemede yer alan ve kaçakçılık suçunun oluşması için gerekli görülen “**kasten**” ibaresine yeni düzenlemede yer verilmemiştir. Yeni düzenlemede, mükellef kasıtlı olmadığını beyan etse dahi suç yine oluşacaktır. (Ancak, cezalarla ilgili temel prensipleri içeren Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin 4. fıkrasında “**işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi cezalandırılmaz**” hükmü yer almaktadır. Tüzel kişiliği olan işletmelerde suç konusu *fiili, mükellefin iş yerinde çalışan hizmetlisinin işlemesi halinde* bununla ilgili ceza, fiili işleyenlere verilecektir [VUK m. 333/son fıkra].)
- İkinci olarak, kaçakçılık suçunun oluşması için, **vergi ziyanının varlığı** oluşmuş olması artık şart değildir. Bir başka deyişle artık, fiillerin, **tarh**

döneminden önce ortaya çıkarılması durumunda da kaçakçılık cezası verilebilecektir.

Diğer yandan, sayılı Kanunla 8.2.2008 tarihinden itibaren işlenen suçlara uygulanmak üzere, özellikle cezanın miktarının artırılmasına yönelik değişiklikler yapılmıştır.

2.4.5.2. Para Cezasına Çevrilebilen Hapis Cezasını Gerektiren Kaçakçılık Suçları

Bu suçlar 359. maddenin (a) bendinde düzenlenmiştir. Bu bende göre:

- Defter ve kayıtlarda **hesap ve muhasebe hileleri** yapanlar,
- **Gerçek olmayan** veya kayıtla ilgisi olmayan **kişiler adına hesap açanlar,**
- Defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kayıt edenler (**çift defter kullanma**).
- **Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler** ('**varlığı noter tasdik kayıtları veya sair suretlerle sabit olduğu halde, inceleme sırasında vergi incelemesine yetkili kimselere ibraz edilmemesi' gizlenmesi** anlamına gelir [VUK m.359/a, b. 2]. Örneğin, mükellef, defterlerini isteyen inceleme memurlarına, '**defterlerim kayboldu veya yandı**' şeklinde olumsuz yanıt vermektedir. Gerçekte ise böyle bir durum söz konusu olmamıştır (Bilici, 2009:94).),
- **Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge** düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar kaçakçılık suçunu işlemiş olurlar (**Muhteviyatı itibariyle**

yanıltıcı belge Kanununun 359. maddesinde “*gerçek bir muamele veya duruma dayanmakla birlikte, bu muamele veya durumu mahiyet veya miktar itibariyle gerçeğe aykırı şekilde yansıtan belgedir*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda örneğin, bir akaryakıt istasyonunun gerçekte 100 TL’lik benzin satmasına rağmen müşterisine 500 TL’lik fatura düzenlemiş durumunda, düzenlenen bu belge, muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olarak değerlendirilecektir.)

Aynı bentte yer alan suçun cezası **on sekiz aydan 3 yıla kadar** hapis (Cezanın alt sınırı 1 yıldan on sekiz aya çıkarılmıştır (Bkz. 5904 sayılı Kanun, m.23). bu şekilde verilen cezanın para cezasına çevrilebilmesi imkanı ortadan kaldırılmıştır.) olarak öngörülmüştür. (VUK 359/a ve 359/b’ de yer alan suçlarla ilgili davalara asliye ceza mahkemesinde bakılacaktır ‘5235 s. Adli Yargı Mercilerinin Kuruluş Kanunu, m. 10,11’) Hükmolunan hapis cezasının para cezasına çevrilmesinde Türk Ceza Kanunu’nun genel hükümleri uygulanmaktadır. TCK m.49 ve 50’ye göre, ancak **1 yıl ve daha az süreli hapis cezaları (kısa süreli hapis cezası) para cezasına çevrilebilir** (TCK ’da **hapis cezasının para cezasına çevrilmesinde** esas alınan rakam **20 TL ile 100TL arasında** değişmektedir[Bkz. TCK, m.52/2]). Diğer yandan, Türk Ceza Kanunu m. 51’deki genel hükme göre, **iki yıla kadar verilen hapis cezalarının ertelenmesi mümkün** bulunmaktadır.

2.4.5.3. Para Cezasına Çevrilemeyen Hapis Cezasını Gerektiren Kaçakçılık Suçları

Bu grup suçlar da 359. maddenin (b) ve (c) bendinde düzenlenmiştir.

a. 3 Yılda 5 Yıla Kadar Hapis Cezası Öngörülen Suçlar

- Defter, kayıt ve belgeleri **yok edenler**; defter sayfalarını yok edenler veya yerine yeni yapraklar koyanlar,
- Belgelerin asıl veya suretlerini sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar (uygulamada tanınan ismiyle **naylon fatura** düzenleme veya kullanma). **Sahte belge** “ *gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belgedir*” (VUK m. 359/b). Örneğin, akaryakıt istasyonunun hiç benzin satmadığı halde bir mükellef adına fatura düzenleyip vermesi (Bilici, 2009:95). Sahte belge kullanımı vergi matrahını azaltmak, KDV ödememek veya vergi iadesi almak gibi amaçlarla yapılmaktadır.

b. 2 Yılda 5 Yıla Kadar Hapis Cezası Öngörülen Suç

- Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan kişilerin basabileceği belgeleri Bakanlık ile anlaşması olmadığı halde basanlar veya bilerek kullananlar.

2.4.5.4. Kaçakçılık Cezasına İlave Olarak Vergi Cezasının da Uygulanması

Şu ana kadar bahsedilen eylemler sonucunda vergi zıyaı da ortaya çıkmışsa bu suçlara hapis cezasına (Ceza mahkemesi hakimi hapis cezasına ilave olarak, ceza hukukunun genel ilkelerine göre **ticaret, sanat ve meslek icrasından mahrumiyet cezası da** verebilmektedir.) ilave olarak vergi zıyaı cezası da uygulanacaktır (VUK m.359/son fıkra). Bu durumda ceza, normal vergi zıyaı cezasının 3 katı tutarında kesilecektir (VUK m.344). (Genel ceza hukuku, hapis ve para cezasının içtimai durumunda sadece hapis cezası verileceğini öngörür (Bkz. Kabahatler Kanunu m. 15/3).

Vergi hukukundaki düzenleme ise bu haliyle, genel ceza hukukundaki düzenlemeye bir istisna oluşturmaktadır).

Son olarak, vergi kaçakçılığı suçunun ihbarı (**vergi zıyaı suçunu ihbar edenler**) konusu vardır. **Muhbire ödül** şeklinde özetleyebileceğimiz ve 1905 sayılı Kanun (“ *...Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber Verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun*”, **RG**:,31.12.1931, sayı: 1990.) ile getirilen bir düzenlemeye göre; vergi kaçakçılığı suçunun işlendiğini vergi dairesine haber verenlere, **tahakkuk edecek vergi ve ceza toplamı üzerinden %10** oranında ikramiye ödenmesi öngörülmüştür (1905 sayılı Kanun, m.6). İkramiyenin 1/3’ü vergi tahakkuk ettirilince, geriye kalanı ise verginin tahsili aşamasında ödenmektedir.

Muhbirin bu ikramiyeden yararlanabilmesi için; kimliğini gizlememesi, dilekçesinde ikramiye talebinde bulunması ve ihbarının somut delillere dayanması gereklidir (Bilici, 2009:96).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKET SONUÇLARI ÇERÇEVESİNDE MALİ VE SOSYAL FAKTÖRLERİN VERGİ KAÇAKÇILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ:

TOKAT İLİ ÖRNEĞİ

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Vergi ödemenin en temel ilkelerinden biri, toplumsal sınıf farkı gözetmeden bütün vatandaşların bu görevi yerine getirmeleridir. Ancak vergiyi algılayış şekli bireyden bireye farklılıklar gösterebilir. Bazı vatandaşlar vergiyi kamu hizmetlerinin fiyatı gibi algılamakta, vergi vermenin toplumun yararına olduğunu ve ödenen vergilerin daha sonra hizmet olarak topluma yansıtacağını düşünmektedirler. Bu durum vatandaşların vergiye karşı olumlu bir tutum takınmalarına ve ödemeleri gereken vergiyi eksiksiz ve zamanında ödemelerine yol açmaktadır. Diğer bir yandan, bazı bireyler ise vergiyi devlet tarafından zorla alınan bir yük, bir ceza gibi görmektedirler. Bu durumda kişilerin vergi ödeme isteği azalmakta ve kayıt dışı ekonominin boyutu artmaktadır (Sağbaş, 2003).

Yaptığımız bu çalışmada ise, özelde Tokat ili genelde ise Türkiye'deki mükelleflerin vergi kaçakçılığının nedenleri, vergi uygulamaları ve cezalar hakkındaki düşünceleri tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunlar içinde bizim için daha çok üzerinde durulması gereken ve çalışmanın amacını oluşturan husus ise, vergi kaçakçılığı üzerinde mali ve sosyal değişkenlerin ne ölçüde etkili olduğudur.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEK KİTLE

Araştırmacılar, bilimsel araştırmaların maliyetlerinin yüksek olması ve zaman açısından da kısıtlı olmalarından dolayı araştırma alanını temsil ettiklerini düşündükleri bir örnek kütle seçmektedirler. Örnek kütle belirlenirken ise, olasılığa dayalı (önyargısız) ve olasılığa dayalı olmayan (önyargılı) örnekleme yöntemlerinden birisi kullanılmaktadır. Bu çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Çiçek, 2006:98).

Vergi kaçakçılığının oluşmasında mali ve sosyal faktörlerin bireyler üzerindeki etkileriyle ilgili olarak yapılan bu anket uygulaması Tokat ili ve ilçelerindeki mükelleflere yönelik olarak yapılmıştır. Burada araştırmanın evrenini Tokat ili ve ilçelerindeki kayıtlı mükellefler oluşturmaktadır. Araştırmada 400 kişilik örnek kütle kullanılmıştır. Bu sayı Tokat Vergi Dairesi Müdürlüğü'nden ve Gelir İdaresi Başkanlığı'nın resmi internet sitesinden alınan, gelir vergisi faal mükellef sayısı 8819, gelir stopaj faal mükellef sayısı 11196, basit usul faal mükellef sayısı 8500, katma değer vergisi faal mükellef sayısı 10491, kurumlar vergisi faal mükellef sayısı 1945, gayrimenkul sermaye iradı faal mükellef sayısı 3816 olmak üzere toplam 39917 olan mükellef sayısı ile da orantılı olarak dağıtılmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın evreni olarak belirlediğimiz Tokat il ve ilçelerinden elde ettiğimiz sonuçlardan Türkiye geneli için bir yargıya varma imkânına sahip olabiliriz.

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma verileri anket yardımıyla toplanmıştır. Araştırmada, sonuçlara kısa sürede ulaşabilmek, daha doğru ve sağlıklı veriler elde edebilmek amacıyla karşılıklı görüşme yolu benimsenmiştir. Çalışmada yargısal örnekleme metodu baz alınarak,

belirli sayıdaki örneklemin ana kütleyle temsil ettiği varsayımıyla elde edilen bulgular genelleştirilmiştir. Böylelikle seçilen 400 tane mükellefin, genel olarak tüm mükelleflerin görüşünü yansıttığı varsayılmıştır. Anketteki ifadelerin açık, sade ve anlaşılabilir bir dille yazılmasına ehemmiyet verilmiştir.

3.4. ANKET FORMU

Çalışmada kullanılan anket formunun bir örneği tezin sonunda Ek'de yer almaktadır. Araştırmada, veri toplamak amacıyla amaçlara uygun olarak hazırlanan 6'sı mükelleflerin kişisel özelliklerini, 25'i ise vergi ile ilgili çoktan seçmeli sorulardan oluşan 31 soruluk bir anket kullanılmıştır.

3.5. VERGİ ANALİZİ VE KULLANILAN İSTATİKSEL TEKNİKLER

Elde edilen veriler istatistiksel analizleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 11.5 for Windows programı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma verilerini değerlendirmede frekans, ki-kare, korelasyon ve çapraz tablo teknikleri kullanılmıştır.

3.6. ÖRNEK KİTLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ankete katılan mükellefler Tokat ili ve bağlı ilçelerdeki vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Aşağıda, 400 katılımcının genel özellikleri hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Katılımcıların kişisel bilgileri açısından ulaşılan istatistiksel veriler, vergiye karşı gösterilen davranışların kişisel niteliklere göre farklılık gösterip göstermediği hakkında bilgi sahibi olunacaktır. Aşağıdaki tablolardaki bilgiler ışığında katılımcıların toplumun genel profili ile uyum içinde oldukları ve örnek kitlenin seçiminde yeteri kadar rastgeleleştirme yapıldığı söylenebilir.

Tablo 3.1: Ankete Katılan Mükelleflerin Öğrenim Durumunun Dağılımı

	Frekans	Yüzde
İlköğretim	82	20,5
Orta Öğretim	185	46,3
Yüksek Öğretim ve Üstü	133	33,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.1’de ankete katılan mükelleflerin eğitim durumları görülmektedir. Buna göre, anket %20,5’i ilköğretim, %46,3’ü orta öğretim ve %33,3’ü yüksek öğretim mezunu mükelleflerden oluşmaktadır.

Tablo 3.2: Ankete Katılan Mükelleflerin Yaş Dağılımı

	Frekans	Yüzde
18-30	80	20,0
31-40	155	38,8
41-60	132	33,0
61 yaş üstü	33	8,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.2’de ankete katılan mükelleflerin yaş dağılımı görülmektedir. Ankete katılan mükelleflerin % 38,8’i 31-40 yaş arası, %33’ü 41-60 yaş arası, %20’si 18-30 yaş arası, %8,3’ü 61 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Ankete katılan mükelleflerin %71,8’i 30-60 yaş arası mükelleflerden oluşmaktadır. Buradan ankete katılan mükelleflerin orta yaş grubuna mensup olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3: Ankete Katılan Mükelleflerin Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	112	28,0
Erkek	288	72,0
Toplam	400	100,0

Ankete katılan mükelleflerin cinsiyet dağılımı Tablo 3.3’de görülmektedir. Tablo 3.3’e göre ankete katılan mükelleflerin %72’si erkek, %28’i kadın mükelleflerden oluşmaktadır.

Tablo 3.4: Ankete Katılan Mükelleflerin Kazanç Gruplarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Ticari Kazanç	150	37,5
Zirai Kazanç	40	10,0
Serbest Meslek Kazancı	33	8,3
Ücretli	100	25,0
Basit Usul	14	3,5
Kurum Kazancı	26	6,5
Diğer	37	9,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.4’de görüldüğü üzere, ankete katılan mükelleflerin %37,5’i Ticari Kazanç, %25’i Ücretli, %10’u Zirai Kazanç, %8,3’ü Serbest Meslek Kazancı, %6,5’i Kurum Kazancı, %3,5’i Basit Usul ve %9,3’ü Diğer kazanç gruplarına mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.5: Ankete Katılan Mükelleflerin Yükümlülük Süreleri

	Frekans	Yüzde
1-10 yıl	129	32,3
11-20	73	18,3
21-30	28	7,0
31 yıl üstü	10	2,5
İşletmem Yok	160	40,0
Toplam	400	100,0

Tablo 3.5’te elde edilen verilere göre, ankete katılanların %32,3’ü 1-10 yıl, %18,3’ü 11-20 yıl, %7’si 21-30 yıl ve %2,5’i 31 yıl ve daha fazla bir süredir faaliyet göstermektedirler. Ankete katılanların %40’lık bölümü ise işletme sahibi olmayan mükelleflerden oluşmaktadır. Elde ettiğimiz bu verilerden anladığımız kadarıyla

%50,6'lık bir oranla işletmelerin yükümlülük süreleri 20 yılın altındadır. Bu da bize gösteriyor ki işletmelerin yarısından fazlası genç işletmelerden oluşmaktadır.

Tablo 3.6: Mükelleflerin Ödedikleri Vergi Çeşitlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Gelir Vergisi	240	60,0
Kurumlar Vergisi	29	7,3
KDV	111	27,8
Diğer	9	2,3
Hiçbiri	11	2,8
Toplam	400	100,0

Tablo 3.6'da mükelleflerin ödedikleri vergi çeşitleri hakkında bilgi vermektedir. Anket sonuçlarına göre, mükelleflerin %60'ı Gelir Vergisi, %27,8'i KDV, %7,3'ü Kurumlar Vergisi, %2,3'ü Diğer ve %2,8'i ise hiçbir vergiye tabi olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu sonuçlara göre, mükelleflerin yarısından fazlası Gelir Vergisi mükellefidir.

Tablo 3.7: Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Zorunlu bir ödemedir	108	27,0
Kamu hizmetlerinin karşılığıdır	129	32,3
Bir ödevdir	91	22,8
Bir yüküdür	42	10,5
Teşebbüs kabiliyetini engellemektedir	30	7,5
Toplam	400	100,0

Tablo 3.7'de mükelleflerin vergiyi nasıl algıladıkları konusu ölçülmek istenmiştir. Buna göre ankete katılanların %32,3'ü vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak, %27'si zorunlu bir ödeme, %22,8'i bir ödev, %10,5'i bir yük ve %7,5'i ise teşebbüs kabiliyetini engelleme olarak görmektedir. Buradan da mükelleflerin %55 gibi bir çoğunlukla, vergiye karşı olumlu bir yaklaşım içinde oldukları söylenebilir.

Tablo 3.8:Mükelleflerin Vergi Oranlarının Yüksek Olup Olmamasıyla İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet çok yüksek	160	40,0
Oldukça yüksek	148	37,0
Evet ama çok değil	79	19,8
Hayır	13	3,3
Toplam	400	100,0

Ankete katılan mükelleflerin vergi oranlarının yüksek olup olmadığıyla ilgili sorulan sorulara verdiği cevaplar Tablo 3.8’de görülmektedir. Ankete katılanların %40’ı vergi oranlarının çok yüksek olduğunu, %37’si oldukça yüksek olduğunu, %19,8’i vergi oranlarının yüksek ama çok yüksek olmadığını, %3,3’ü ise vergi oranlarının hiç yüksek olmadığını belirtmişlerdir. Buradan çıkan sonuç ise mükelleflerin %77 gibi yüksek bir oranının vergi oranlarını çok yüksek bulduğudur.

Tablo 3.9: Vergi Oranlarının Düşürülmesi Vergi Kaçakçılığını Azaltır mı? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet oldukça	233	58,3
Kısmen	128	32,0
Hayır	39	9,8
Toplam	400	100,0

Vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığı üzerinde olumlu bir etkisi olup olmayacağı sorusuna verilen cevapların analizi Tablo 3.9’da görülmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %58,3’ü evet oldukça, %32’si kısmen ve %9,8’i ise hayır cevabını vermiştir.

Tablo 3.10: Vergi Sistemi Sizce Adil midir? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet tamamen	21	5,3
Evet oldukça	72	18,0
Kısmen	161	40,3
Hayır	146	36,5
Toplam	400	100,0

Ankete katılan mükelleflerin vergi sisteminin adil olup olmadığına dair düşüncelerini belirttikleri sorunun analizi Tablo 3.10'da görülmektedir. Ankete katılanların %5,3'ü evet tamamen adil olduğunu, %18'i oldukça adil olduğunu, %40,3'ü kısmen adil olduğunu, %36,5'i ise hayır adil olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 3.11: Vergi Kaçakçılığının En Önemli Nedeni nedir? Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Vergi oranlarının yüksek olması	128	32,0
Vergi cezalarının yetersiz olması	218	54,5
Kamusal hizmet olarak geri dönmemesi	54	13,5
Toplam	400	100,0

Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir sorusuna verilen cevapların analizi Tablo 3.11'de verilmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %32'si vergi oranlarının yüksek olmasını, %54,5'i vergi cezalarının yetersiz olmasını ve %13,5'i ise vergilerin kamusal hizmet olarak geri dönmemesini gerekçe göstermiştir.

Tablo 3.12: Mükelleflere Göre Verginin Toplanması mı harcanması mı? Daha Önemlidir Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Verginin toplanması	182	45,5
Verginin harcanması	218	54,5
Toplam	400	100,0

Tablo 3.12'ye göre ankete katılan mükelleflerin %54,5'i verginin harcanmasının, %45,5'i ise toplanmasının önemli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.13: Ödenen Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılmasına İlişkin Mükellef Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	126	31,5
Hayır	121	30,3
Kısmen	153	38,3
Toplam	400	100,0

Ankete katılan mükelleflerin ödenen vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılıp kullanılmadığına dair düşüncelerini Tablo 3.13'te görmekteyiz. Ankete katılanların %31,5'i evet kullanılıyor, %30,3'ü hayır kullanılmıyor, %38,3'ü ise kısmen kamu harcamalarında kullanılıyor cevabını tercih etmişlerdir.

Tablo 3.14: Kamu Harcamalarında Savurganlık Oluyor mu? Sorusun Verilen Yanıtların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	205	51,3
Hayır	46	11,5
Kısmen	149	37,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.14'te ankete katılan mükelleflerin kamu harcamalarında savurganlık oluyor mu sorusuna verdikleri cevapların analizi görülmektedir. Bu analize göre, ankete katılanların %51,3'ü evet savurganlık oluyor, %11,5'i hayır savurganlık olmuyor ve %37,3'ü kısmen savurganlık oluyor cevabını işaretlemiştir. Buradan anlaşılan, %88,6 gibi yüksek bir sonuçla mükelleflerin savurganlık yapıldığı inancında olduklarıdır.

Tablo 3.15: Yapılan Kamu Harcamalarının Takip Edilme Olasılığının Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Yalnızca izliyorum	146	36,5
İzliyorum ve değerlendirmeler yapıyorum	108	27,0
İzlemiyorum	73	18,3
Bu konu hakkında bir fikir sahibi değilim	73	18,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.15'te yapılan kamu harcamalarının vergi mükellefleri tarafından takip edilme olasılığı incelenmiştir. Buna göre ankete katılanların, %36,5'i yalnızca izlediklerini, %27'si izlediklerini ve bu konuda değerlendirmeler yaptıklarını, %18,3'ü izlemediğini ve yine %18,3'ü bu konuda herhangi bir fikirleri olmadığını belirtmişlerdir. Buradan çıkan sonuçsa, ankete katılanların yarısından fazlası kamu harcamalarını takip ediyor.

Tablo 3.16: Vergi Kanunlarını Nasıl Takip Ediyorsunuz? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Gazete, dergi, radyo-tv ya da diğer resmi yayınlardan	197	49,3
Vergi dairesinden	29	7,3
İş arkadaşlarım ve çevremdekiler aracılığıyla	30	7,5
Meslek odalarından	52	13,0
Takip etmiyorum	92	23,0
Toplam	400	100,0

Mükelleflerin vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip edip etmediği, ediyorlarsa hangi yolla takip ettiği yolundaki sorulara verilen cevapların analizi Tablo 3.16'da yapılmıştır. Bu analize göre, mükelleflerin %49,3'ü gazete, dergi, vb. yayınlardan takip ettiğini, %7,3'ü vergi dairesinden, %7,5'i iş arkadaşları ve çevreden, %13'ü meslek odalarından takip ettiğini ve %23'ü de vergi kanunlarını takip etmediğini belirtmiştir. Yani, ankete katılan mükelleflerin %77 gibi yüksek bir oranla vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.17: Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Gereğinden Çok Olduğuyla İlgili Görüşlerin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	304	76,0
Hayır	96	24,0
Toplam	400	100,0

Tablo 3.17’de ankete katılan mükelleflerin vergilendirme sürecindeki formalitelerin gereğinden çok olup olmadığına dair verdikleri cevaplar yer almaktadır. Buna göre, ankete katılanların %76’sı evet gereğinden çoktur cevabını işaretlemiş, %24’ü ise hayır cevabını işaretlemiştir.

Tablo 3.18: Yapılan Denetim ve Vergi Cezalarının Mükellefler Üzerindeki Etkisinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	298	74,5
Hayır	102	25,5
Toplam	400	100,0

Mükelleflere sorulan; yapılan denetimler ve vergi cezalarının mükellefler üzerinde olumlu etkisinin olup olmadığının analizi Tablo 3.18’de görülmektedir. Bu soruya ankete katılanların %74,5’i evet olumlu etkisi olur, %25,5’i de hayır olumlu etkisi olmaz yanıtını vermiştir.

Tablo 3.19: Ankete Katılanların Diğer Mükelleflerin Vergilerini Tam Ödemeleri İle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	55	13,8
Hayır	345	86,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.19’da ankete katılan mükelleflerin; diğer mükellefler vergilerini tam olarak ödüyorlar mı sorusuna verdikleri cevabın analizi yer almaktadır. Buna göre; katılımcıların %13,8’i evet tam olarak ödüyorlar cevabını, %86,3’ü hayır ödemiyorlar cevabını vermişlerdir. Buradan anlaşılan ise, katılımcıların büyük bir çoğunluğu başkalarının vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler.

Tablo 3.20: Vergi Ödemenin Mükellefler Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Vergi ödeme şevkimi kırıyor	174	43,5
Bizleri vergi kaçırmaya itiyor	63	15,8
Daha fazla vergi ödemeye itiyor	37	9,3
Herhangi bir etkisi olmaz	126	31,5
Toplam	400	100,0

Sorulan diğer mükelleflerin vergilerini ödememeleri sizi nasıl etkiliyor sorusuna verilen cevap Tablo 3.20’de açıklanmıştır. Ankete katılan mükelleflerin %43,5’i vergi ödeme şevkimi kırıyor, %15,8’i bizleri vergi kaçırmaya itiyor, %9,3’ü daha fazla vergi ödemeye itiyor ve %31,3’ü herhangi bir etkisi olmuyor yanıtını vermiştir. Buradan çıkan sonuç katılımcıların %59,3’ü bu durumun üzerlerinde olumsuz etki yarattığını düşünmektedir. Ama yinede %31,3’lük azımsanmayacak bir kısmı da bu durumun onları hiç etkilemeyeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 3.21: Mükelleflerin Geçirdiği Vergi İnceleme Sıklıklarının Dağılımı

	Frekans	Yüzde
1 defa	60	15,0
2-10 arası	91	22,8
10 kereden fazla	22	5,5
Hiç inceleme geçirmedim	72	18,0
İşletmem yok	155	38,8
Toplam	400	100,0

Ankete katılan mükelleflerin mükellefiyetlik süreleri içerisinde kaç kere vergi incelemesi geçirdikleri hakkındaki analiz Tablo 3.21’de görülmektedir. Katılımcıların %38,8’i işletmem yok (ücretliler ve diğer yükümlüler), %15’i 1defa, %22,8’i 2-10 arası, %5,5’i 10 kereden fazla ve %18’i hiç inceleme geçirmediğini yanıtını vermiştir.

Tablo 3.22: Son On Yılda Geçirilen İncelemelerde Alınan Cezaların Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	65	16,3
Hayır	270	67,5
Yanıt yok	65	16,3
Toplam	400	100,0

Katılımcılara sorulan; son on yılda geçirdiğiniz vergi incelemesinde herhangi bir cezaya muhatap olduğunuz mu sorusunun cevabı Tablo 3.22’de görülmektedir. Katılımcıların %16,3’ü evet, %67,5’i hayır, %16,3’ü de yanıt vermemiştir.

Tablo 3.23: Desteklediğiniz İktidar Vergi Oranlarını Yükseltirse Desteğinizi Çeker misiniz? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	226	56,5
Hayır	174	43,5
Toplam	400	100,0

Tablo 3.23’te katılımcıların daha önce desteklediğiniz iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde desteğinizi çeker misiniz? sorusunun analizi yer almaktadır. Görüldüğü gibi katılımcıların %56,5’i evet desteğimizi çekeriz, %43,5’i ise hayır desteğimizi çekmeyiz yanıtını vermiştir. Buna göre, mükelleflerin yarıdan fazlası için vergi oranlarının yüksekliği oy verirken göz önünde bulundurulmuş bir kıstastır.

Tablo 3.24: Mükellefler Hangi Yollarla Vergi Kaçırıyorlar? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Defterde sahtekârlık yaparak	49	12,3
Naylon fatura vererek	42	10,5
Vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak	99	24,8
Evrakta sahtecilik yaparak	51	12,8
Hepsi	159	39,8
Toplam	400	100,0

Tablo 3.24'te mükelleflerin ülkemizde hangi yollarla vergi kaçırıldığına dair düşünceleri yer almaktadır. Ankete katılan mükelleflerin %12,3'ü defterde sahtekârlık yaparak, %10,5'i naylon fatura vererek, %24,8'i vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak, %12,8'i evrakta sahtecilik yaparak, %39,8'i hepsini kullanarak vergi kaçırıldığını düşünmektedir.

Tablo 3.25: Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Karşı Bakış Açılarının Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Pek hoş karşılamam	317	79,3
Mecbur kaldığı için yapmıştır	50	12,5
Akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm	14	3,5
Olağan bir davranış olarak görürüm	19	4,8
Toplam	400	100,0

Tablo 3.25'te katılımcıların vergi kaçırıcılara karşı bakış açıları ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Ankete katılanların %79,3'ü pek hoş karşılamam, %12,5'i mecbur kaldığı için yapmıştır, %3,5'i akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm ve %4,8'i ise olağan bir davranış olarak görürüm yanıtını vermiştir. Alınan sonuçlara göre, katılımcıların %79,3'ü vergi kaçırıcıları hoş karşılamayacağını ifade etmiştir. Bu sayı da azımsanmayacak kadar yüksek bir rakamdır.

Tablo 3.26: Vergi Kaçıranlara Nasıl Bir Ceza Verilmelidir? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Hapis cezası	57	14,3
Para cezası	150	37,5
Halk önünde teşhir cezası	58	14,5
İşyeri kapatma cezası	120	30,0
Ceza verilmemeli	15	3,8
Toplam	400	100,0

Mükelleflere; vergi kaçırnanlar hakkındaki düşünceleri sorulduktan sonra vergi kaçırnanlara ne tür bir ceza verilmelidir sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar; %14,3'ü hapis cezası, %37,5'i para cezası, %14,5'i halk önünde teşhir cezası, %30'u işyeri kapatma cezası verilmesi yönündedir. Ancak katılımcıların %3,8'i ise hiç ceza verilmemesi yönünde düşünce bildirmişlerdir. Düşük de olsa katılımcıların çoğu cezanın para cezası olarak verilmesinden yana görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3.27: Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Devlete olan güveni sarsıyor	81	20,3
Vergi adaletini bozuyor	110	27,5
Dürüst mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor	106	26,5
Yararlı oluyor	83	20,8
Düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmuyor	20	5,0
Toplam	400	100,0

Yapılan anket çalışmasında, yıllar içerisinde yapılan vergi aflarının mükellefler üzerinde ve çevrelerinde nasıl bir etkiye sebep olduğu ölçülmek istenmiştir. Ankete katılanlara vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz, sorusu sorulmuştur. Tablo 3.27'e göre katılımcıların %20,3'ü devlete olan güveni sarsıyor, %27,5'i vergi adaletini bozuyor, %26,5'i mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor, %20,8'i yararlı oluyor, %5'i düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmuyor yanıtını vermiştir. Görülen o ki,

katılımcıların %74,3'ü (297 kişi) vergi aflarının haksızlık olarak gördüğü sonucu ortaya çıkılmaktadır.

Tablo 3.28: Ekonomik Krizler ve Vergi Ödemeleri Hakkında Mükellef Görüşlerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	343	85,8
Hayır	57	14,3
Toplam	400	100,0

Tablo 3.28'de mükelleflere sorulan “ekonomik krizler vergi ödemelerini olumsuz etkiler mi” sorusunun analizi yer almaktadır. Katılımcı mükelleflerin %85,8'lik gibi yüksek bir çoğunluğu evet olumsuz etkiler cevabını verirken, %14'ü hayır vergi ödemelerini olumsuz etkilemez diye yanıt vermişlerdir.

Tablo 3.29: Vergi Barışı Uygulamasından Yararlandınız mı? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	95	23,8
Hayır	305	76,3
Toplam	400	100,0

Yapılan ankette mükelleflere sorulan “vergi barışı uygulamasından yararlandınız mı” sorusuna verdikleri cevaplar yukarıda Tablo 3.29'da görülmektedir. Buna göre, ankete katılanların %23,8'i evet cevabını vermişlerdir. %76,3'ü ise hayır cevabını vermişlerdir. Buradan, Tokat'ta mükelleflerin büyük bir çoğunluğu vergi barışı uygulamasına ihtiyaç duymadıkları anlaşılıyor.

Tablo 3.30: Vergi Denetimlerinin Dürüstçe Yapıldığına İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	62	15,5
Hayır	338	84,5
Toplam	400	100,0

Mükelleflere yöneltilen bir diğer soru ise “vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanıyor musunuz?” Alınan yanıtlar %84,5 gibi yüksek bir oranla hayır yapıldığına inanmıyorum şeklinde olmuştur. %15,8’i ise evet inanıyorum yanıtını vermişlerdir. Buradan anladığımız kadarıyla yine büyük bir çoğunluk denetimler konusunda olumsuz düşüncelere sahiptirler.

Tablo 3.31: Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açılarının Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Olumlu	188	47,0
Olumsuz	212	53,0
Toplam	400	100,0

Tablo 3.31’de mükelleflerin vergi idaresine bakış açıları incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %47’si olumlu görüş belirtirken, %53’ü olumsuz görüş bildirmiştir. Bu da mükelleflerin vergi idaresine güvenmedikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

3.6.2.Çapraz Tablo Analizi

Yapılan bu analiz, ankete katılan mükelleflerin yaş, öğrenim durumları, kazanç grupları ve yükümlülük sürelerine göre seçilmiş bazı sorulara verdikleri yanıtların sıklık oranlarını, yüzdelerini ve bu gruplar ile verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılmaktadır. Bu analiz sonucunda demografik özelliklere göre ankette yer alan ifadelerle ilgili düşünceleri tespit edilecektir.

3.6.2.1. Öğrenim Durumuna Göre Elde Edilen Çapraz Tablolar

Tablo 3.32: Öğrenim Durumuna Göre “Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtların Dağılımı

		Vergi sözünden ne anlıyorsunuz?					Toplam
		Zorunlu bir ödemedir	Kamu hizmetlerinin karşılığıdır	Bir ödevdir	Bir yüküdür	Teşebbüs kabiliyetini engellemektedir	
İlköğretim	Frekans	22	17	24	9	10	82
	Öğrenim Durumunun %'si	26,8	20,7	29,3	11,0	12,2	100,0
Orta Öğretim	Frekans	49	62	39	21	14	185
	Öğrenim Durumunun %'si	26,5	33,5	21,1	11,4	7,6	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	37	50	28	12	6	133
	Öğrenim Durumunun %'si	27,8	37,6	21,1	9,0	4,5	100,0
Toplam	Frekans	108	129	91	42	30	400
	Öğrenim Durumunun %'si	27,0	32,3	22,8	10,5	7,5	100,0

Pearson ki-kare değeri: 0,200

P- Anlamlılık değ. : 0,00

Tablo 3.32, öğrenim düzeyindeki değişmelere göre mükelleflerin vergiden ne anladıkları konusunda herhangi bir farklılık olup olmadığını görmekteyiz. Tabloya göre ilköğretim düzeyindekilerin çoğunluğu vergiyi bir ödev olarak, orta öğretim ve yüksek öğretim ve üstü düzeyindeki mükelleflerin çoğunluğu ise kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görmektedir. Çapraz tabloda öğrenim durumu ile mükelleflerin düşünceleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.33: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef Düşüncelerine Göre Dağılımı

		Sizce vergi oranları yüksek midir?				Toplam
		Evet çok yüksek	Oldukça yüksek	Evet ama çok değil	Hayır	
İlköğretim	Frekans	27	36	19	0	82
	Öğrenim Durumunun %'si	32,9	43,9	23,2	,0	100,0
Orta Öğretim	Frekans	78	68	33	6	185
	Öğrenim Durumunun %'si	42,2	36,8	17,8	3,2	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	55	44	27	7	133
	Öğrenim Durumunun %'si	41,4	33,1	20,3	5,3	100,0
Toplam	Frekans	160	148	79	13	400
	Öğrenim Durumunun %'si	40,0	37,0	19,8	3,3	100,0

Pearson ki-kare değ:0,232

P-Anlamlılık değ.: 16,7

Yapılan çapraz tabloda öğrenim durumları ile mükellef düşüncelerine göre vergi oranlarının yüksek olup olmadığı öğrenilmek istenmiştir. Yapılan çaprazlamaya göre ilköğretim düzeyindeki mükelleflerin %43,9'u oldukça yüksek olduğunu, orta öğretim düzeyindekilerin %42,2'si ve yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin ise %41,4'ü evet çok yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3.34: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı

		Vergi oranlarının düşürülmesi sizce vergi kaçakçılığını azaltır mı?			Toplam
		Evet oldukça	Kısmen	Hayır	
İlköğretim	Frekans	53	19	10	82
	Öğrenim Durumunun %'si	64,6	23,2	12,2	100,0
Orta Öğretim	Frekans	103	63	19	185
	Öğrenim Durumunun %'si	55,7	34,1	10,3	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	77	46	10	133
	Öğrenim Durumunun %'si	57,9	34,6	7,5	100,0
Toplam	Frekans	233	128	39	400
	Öğrenim Durumunun %'si	58,3	32,0	9,8	100,0

Pearson ki-kare değ: 0,338

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Öğrenim durumuna göre mükelleflerin vergi oranlarının düşürülmesi ve vergi kaçakçılığı arasındaki ilişkinin düzeyinin sorgulandığı çapraz analizi Tablo 3.34’de yer almaktadır. Çapraz analize göre her öğrenim düzeyindeki mükelleflerin yarısından fazlası vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığını azaltacağını düşünmektedir.

Tablo 3.35: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı

		Sizce vergi sistemi adil midir?				Toplam
		Evet tamamen	Evet oldukça	Kısmen	Hayır	
İlköğretim	Frekans	3	23	33	23	82
	Öğrenim Durumunun %'si	3,7	28,0	40,2	28,0	100,0
Orta Öğretim	Frekans	9	31	77	68	185
	Öğrenim Durumunun %'si	4,9	16,8	41,6	36,8	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	9	18	51	55	133
	Öğrenim Durumunun %'si	6,8	13,5	38,3	41,4	100,0
Toplam	Frekans	21	72	161	146	400
	Öğrenim Durumunun %'si	5,3	18,0	40,3	36,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,127

P-Anlamlılık değ.: 8,3

Tablo 3.35’te mükelleflerin vergi sisteminin adil olup olmadığı ile ilgili düşüncelerinin öğrenim durumuna göre farklılık gösterme olasılığı çapraz analiz yöntemi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yüksek öğretim ve üstü öğrenim düzeyindeki mükelleflerin çoğunluğu vergi sisteminin adil olmadığı düşüncesini taşımaktalar. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki mükelleflerin çoğunluğu ise kısmen adil olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Mükellef düşünceleri ile öğrenim durumları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (ki-kare:0,127).

Tablo 3.36: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı

		Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir?			Toplam
		Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi cezalarının yetersiz olması	Kamusal hizmet olarak geri dönmemesi	
İlköğretim	Frekans	24	42	16	82
	Öğrenim Durumunun %'si	29,3	51,2	19,5	100,0
Orta Öğretim	Frekans	60	100	25	185
	Öğrenim Durumunun %'si	32,4	54,1	13,5	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	44	76	13	133
	Öğrenim Durumunun %'si	33,1	57,1	9,8	100,0
Toplam	Frekans	128	218	54	400
	Öğrenim Durumunun %'si	32,0	54,5	13,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,386

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Yapılan çapraz analizde ankete katılan mükelleflerin vergi kaçakçılığının nedenleri hakkındaki düşüncelerinin öğrenim durumlarına göre farklılık gösterip göstermediği açıklanmak istenmiştir. Çıkan sonuçlara göre, öğrenim düzeyi fark etmeksizin mükelleflerin çoğunluğunun ortak cevabı vergi cezalarının yetersiz olduğudur. Elde edilen ki-kare değerine baktığımızda da öğrenim durumu ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.37: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce hangisi önemlidir?		Toplam
		Verginin toplanması	Verginin harcanması	
İlköğretim	Frekans	41	41	82
	Öğrenim Durumunun %'si	50,0	50,0	100,0
Orta Öğretim	Frekans	88	97	185
	Öğrenim Durumunun %'si	47,6	52,4	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	53	80	133
	Öğrenim Durumunun %'si	39,8	60,2	100,0
Toplam	Frekans	182	218	400
	Öğrenim Durumunun %'si	45,5	54,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,259

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Öğrenim durumundaki farklılıkların mükelleflerin vergi ile ilişkili olarak vergi idaresi tarafında toplanmasının mı yoksa toplanan bu verginin doğru yerlerde harcanmasının mı daha önemli olduğu açıklanmak istenmiştir. Bu soruya yüksek öğretim ve üstü düzeyindeki mükelleflerin %60,2 gibi büyük bir çoğunluğu verginin harcanmasının daha önemli olduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 3.38: Öğrenim Durumuna Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı

		Ödediğiniz vergiler sizce kamu hizmetlerinde kullanılıyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
İlköğretim	Frekans	28	26	28	82
	Öğrenim Durumunun %'si	34,1	31,7	34,1	100,0
Orta Öğretim	Frekans	54	61	70	185
	Öğrenim Durumunun %'si	29,2	33,0	37,8	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	44	34	55	133
	Öğrenim Durumunun %'si	33,1	25,6	41,4	100,0
Toplam	Frekans	126	121	153	400
	Öğrenim Durumunu %'si	31,5	30,3	38,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,595

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Vergi mükellefleri açısından, ödenilen vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılma olasılığı önem arz etmektedir. Tablo 3.38'de öğrenim durumuna göre mükelleflerin

ödenen vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılması ile ilgili görüşleri hakkındaki çapraz analiz yer almaktadır. Yapılan analizde öğrenim durumu fark etmeksizin tüm katılımcı mükelleflerin neredeyse aynı oranda aynı düşünceleri paylaştıkları gözlemlenmiştir. Zaten ki-kare değerine baktığımızda öğrenim durumunun bu düşünceler üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 3.39: Öğrenim Durumuna Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı

		Kamu harcamalarında sizce savurganlık oluyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
İlköğretim	Frekans	37	9	36	82
	Öğrenim Durumunun %'si	45,1	11,0	43,9	100,0
Orta Öğretim	Frekans	88	26	71	185
	Öğrenim Durumunun %'si	47,6	14,1	38,4	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	80	11	42	133
	Öğrenim Durumunun %'si	60,2	8,3	31,6	100,0
Toplam	Frekans	205	46	149	400
	Öğrenim Durumunun %'si	51,3	11,5	37,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,107

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Öğrenim durumuna göre katılımcı mükelleflerin kamu harcamalarında savurganlık olup olmadığıyla ilgili görüşlerinin çapraz analizi Tablo 3.39'da açıklanmıştır. Yüksek öğretim ve üstü düzeyindeki mükelleflerin %60,2'si kamu harcamalarında savurganlık olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu oran ortalamanın üzerinde bir rakamdır.

Tablo 3.40: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı

		Yapılan kamu harcamalarını takip ediyor musunuz?				Toplam
		Yalnızca izliyorum	İzliyorum ve değerlendirmeler yapıyorum	İzlemiyorum	Bu konu hakkında bir fikir sahibi değilim	
İlköğretim	Frekans	28	17	18	19	82
	Öğrenim Durumunun %'si	34,1	20,7	22,0	23,2	100,0
Orta Öğretim	Frekans	74	43	40	28	185
	Öğrenim Durumunun %'si	40,0	23,2	21,6	15,1	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	44	48	15	26	133
	Öğrenim Durumunun %'si	33,1	36,1	11,3	19,5	100,0
Toplam	Frekans	146	108	73	73	400
	Öğrenim Durumunun %'si	36,5	27,0	18,3	18,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,021

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Mükelleflerin öğrenim durumlarına göre yapılan kamu harcamalarını takip edip etmediklerini araştırmak amacıyla Tabla 3.40 oluşturulmuştur. Tablodaki verilerden anlaşılan, ankete katılan yüksek öğretim ve üstü mükelleflerin, kamu harcamalarını takip ettikleri ve bu konuda değerlendirmeler yaptıklarıdır. Ancak ilk ve orta öğretim düzeyindeki mükellefler ise yapılan harcamaları sadece izlediklerini belirtmişlerdir. Ki-kare ve (P) anlamlılık değerlerine baktığımızda öğrenim durumu ile mükelleflerin düşünceleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 3.41: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı

		Vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip ediyor musunuz? Hangi yolla?					Toplam
		Gazete, dergi, radyo-tv yada diğer resmi yayınlardan	Vergi dairesinden	İş arkadaşlarım ve çevremdekiler aracılığıyla	Meslek odalarından	Takip etmiyorum	
İlköğretim	Frekans	46	4	8	13	11	82
	Öğrenim Durumunun %'si	56,1	4,9	9,8	15,9	13,4	100,0
Orta Öğretim	Frekans	90	14	12	28	41	185
	Öğrenim Durumunun %'si	48,6	7,6	6,5	15,1	22,2	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	61	11	10	11	40	133
	Öğrenim Durumunun %'si	45,9	8,3	7,5	8,3	30,1	100,0
Toplam	Frekans	197	29	30	52	92	400
	Öğrenim Durumunun %'si	49,3	7,3	7,5	13,0	23,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,132

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Tablo 3.41'de mükelleflerin öğrenim durumuna göre vergi kanunlarını takip etme olasılıkları ve yollarının çapraz analizi yer almaktadır. Tüm öğrenim düzeyindeki mükelleflerin çoğunluğu aynı doğrultuda görüş belirtmişlerdir. Vergi kanunlarındaki değişiklikleri basın ve yayın organlarından takip ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrenim durumunun bu görüşler üzerinde anlamlı olmadığı görülmektedir (ki-kare:0,132).

Tablo 3.42: Öğrenim Durumuna Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı

		Vergilendirme sürecindeki formaliteler sizce gereğinden çok mudur?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	59	23	82
	Öğrenim Durumunun %'si	72,0	28,0	100,0
Orta Öğretim	Frekans	136	49	185
	Öğrenim Durumunun %'si	73,5	26,5	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	109	24	133
	Öğrenim Durumunun %'si	82,0	18,0	100,0
Toplam	Frekans	304	96	400
	Öğrenim Durumunun %'si	76,0	24,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,139

P-Anlamlılık değ.:0,00

Vergilendirme sürecindeki formalitelerin gereğinden çok olup olmadığının belirlenmesinde öğrenim durumunun etkili olup olmadığı Tablo 3.42’de yer almaktadır. Bu soruya genel ortalamanın üzerinde bir oranla yüksek öğrenim ve üstü mükellefler evet yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.43: Öğrenim Durumuna Göre Yapılan Denetimler Ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Yapılan denetimler ve vergi cezaları, mükellefleri vergi ödemeleri açısından olumlu yönde etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	64	18	82
	Öğrenim Durumunun %'si	78,0	22,0	100,0
Orta Öğretim	Frekans	130	55	185
	Öğrenim Durumunun %'si	70,3	29,7	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	104	29	133
	Öğrenim Durumunun %'si	78,2	21,8	100,0
Toplam	Frekans	298	102	400
	Öğrenim Durumunun %'si	74,5	25,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,198

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Yapılan vergi denetimlerinin ve vergi cezalarının, mükelleflerin vergi ödemeleri üzerinde olumlu etkisinin olup olmadığının analizi Tablo 3.43’de incelenmiştir. Tüm

öğrenim düzeyindeki mükelleflerin büyük bir çoğunluğu olumlu etkisinin olacağı konusunda görüş belirtmişlerdir.

Tablo 3.44: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce diğer mükellefler vergilerini tam olarak ödüyorlar mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	13	69	82
	Öğrenim Durumunun %'si	15,9	84,1	100,0
Orta Öğretim	Frekans	29	156	185
	Öğrenim Durumunun %'si	15,7	84,3	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	13	120	133
	Öğrenim Durumunun %'si	9,8	90,2	100,0
Toplam	Frekans	55	345	400
	Öğrenim Durumunun %'si	13,8	86,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,265

P-Anlamlılık değ.: 0,00

Vergi ödemeleri konusunda mükelleflere, diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödeyip ödemedikleri yönünde sorulan soruya verdikleri yanıtların öğrenim durumuna göre çapraz tablosu Tablo 3.44'de görülmektedir. Yüksek öğretim ve üstü düzeyindeki mükelleflerin %90,2'si diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler. İlk ve orta öğretim düzeyindeki mükelleflerinde %84'ü aynı düşünceye sahiptirler.

Tablo 3.45: Öğrenim Durumuna Göre Bazı Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri

		Bazı mükelleflerin vergilerini ödememeleri sizi nasıl etkiliyor?				Toplam
		Vergi ödeme şevkimi kırıyor	Bizleri vergi kaçırmaya itiyor	Daha fazla vergi ödemeye itiyor	Herhangi bir etkisi olmaz	
İlköğretim	Frekans	39	4	5	34	82
	Öğrenim Durumunun %'si	47,6	4,9	6,1	41,5	100,0
Orta Öğretim	Frekans	67	37	17	64	185
	Öğrenim Durumunun %'si	36,2	20,0	9,2	34,6	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	68	22	15	28	133
	Öğrenim Durumunun %'si	51,1	16,5	11,3	21,1	100,0
Toplam	Frekans	174	63	37	126	400
	Öğrenim Durumunun %'si	43,5	15,8	9,3	31,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,001

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Tablo 3.45'te öğrenim durumuna göre diğer mükelleflerin vergilerini ödememelerinin üzerlerinde nasıl bir etki yaptığının çapraz analizi görülmektedir. Çıkan sonuçlardan yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin %51,1'i vergi ödeme şevkimi kırıyor, ilköğretim düzeyindekilerin %41,5'i herhangi bir etkisi olmuyor, orta öğretim düzeyindekilerin %20'si ortalamanın üzerinde bir oranla bizleri vergi kaçırmaya itiyor yanıtını vermişlerdir. Bakıldığında katılımcıların çoğunluğu şevklerinin kırıldığını belirtmişlerdir. Ancak eğitim düzeyi yükseldikçe vergi kaçırmaya itiyor yanıtında yükselme olduğu görülmektedir. Buradan eğitim düzeyi yükseldikçe vergi kaçırma oranlarının yükselebileceği sonucu çıkarılabilir. Ki-kare ve P anlamlılık değerlerine baktığımızda öğrenim durumu ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı fark bulunduğu görülmektedir.

Tablo 3.46: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı

		Desteklediğiniz iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde desteğinizi çeker misiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	51	31	82
	Öğrenim Durumunun %'si	62,2	37,8	100,0
Orta Öğretim	Frekans	103	82	185
	Öğrenim Durumunun %'si	55,7	44,3	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	72	61	133
	Öğrenim Durumunun %'si	54,1	45,9	100,0
Toplam	Frekans	226	174	400
	Öğrenim Durumunun %'si	56,5	43,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,488

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Mükelleflere, vergi oranlarını arttıran siyasi iktidardan sadece vergi oranlarını arttırması sebebiyle desteklerini çekme ihtimalleri sorulmuş ve bu soruya verilen yanıtların, mükelleflerin öğrenim durumuna göre değişip değişmeyeceğini anlamak amacıyla yapılan çapraz analiz sonuçları da Tablo 3.46'da gösterilmiştir. İlköğretim düzeyindekilerin %62,2'si evet yanıtını vermiştir. Diğer iki gruptaki mükelleflerde aynı yönde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca çıkan sonuçlardan öğrenim durumuna göre mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 3.47: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı

		Sizce mükellefler hangi yollarla vergi kaçırıyorlar?					Toplam
		Defterde sahtekârlık yaparak	Naylon fatura vererek	Vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak	Evrakta sahtecilik yaparak	Hepsi	
İlköğretim	Frekans	14	10	12	11	35	82
	Öğrenim Durumunun %'si	17,1	12,2	14,6	13,4	42,7	100,0
Orta Öğretim	Frekans	24	23	47	28	63	185
	Öğrenim Durumunun %'si	13,0	12,4	25,4	15,1	34,1	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	11	9	40	12	61	133
	Öğrenim Durumunun %'si	8,3	6,8	30,1	9,0	45,9	100,0
Toplam	Frekans	49	42	99	51	159	400
	Öğrenim Durumunun %'si	12,3	10,5	24,8	12,8	39,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,040

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Mükelleflere, diğer mükelleflerin hangi yollarla vergi kaçırdukları konusu sorulmuş ve alınan yanıtların öğrenim durumuna göre çapraz analizi Tablo 3.47'de yapılmıştır. Buradan yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin %45,9'u hepsi yanıtını vermişlerdir. Bu da ortalamanın üzerinde bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Ki-kare testi sonuçları da öğrenim düzeyi farklılıklarının mükellef düşünceleri üzerinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.48: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları

		Vergi kaçıranlara karşı bakış açınız ne olur?				Toplam
		Pek hoş karşılamam	Mecbur kaldığı için yapmıştır	Akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm	Olağan bir davranış olarak görürüm	
İlköğretim	Frekans	66	9	4	3	82
	Öğrenim Durumunun %'si	80,5	11,0	4,9	3,7	100,0
Orta Öğretim	Frekans	147	24	6	8	185
	Öğrenim Durumunun %'si	79,5	13,0	3,2	4,3	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	104	17	4	8	133
	Öğrenim Durumunun %'si	78,2	12,8	3,0	6,0	100,0
Toplam	Frekans	317	50	14	19	400
	Öğrenim Durumunun %'si	79,3	12,5	3,5	4,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,958

P-Anlamlılık değ.: 25,0

Tablo 3.48'de mükelleflere, vergilerini kaçırın mükelleflere karşı bakış açıları sorulmuş ve alınan yanıtların öğrenim durumuna göre çapraz analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlardan bütün öğrenim düzeyindeki mükelleflerin büyük bir çoğunluğu (%79,3) aynı yanıtı vererek pek hoş karşılamayacaklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.49: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri

		Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?					Toplam
		Devlete olan güveni sarsıyor	Vergi adaletini bozuyor	Dürüst mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor	Yararlı oluyor	Düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmuyor	
İlköğretim	Frekans	14	18	26	20	4	82
	Öğrenim Durumunun %'si	17,1	22,0	31,7	24,4	4,9	100,0
Orta Öğretim	Frekans	32	58	40	42	13	185
	Öğrenim Durumunun %'si	17,3	31,4	21,6	22,7	7,0	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	35	34	40	21	3	133
	Öğrenim Durumunun %'si	26,3	25,6	30,1	15,8	2,3	100,0
Toplam	Frekans	81	110	106	83	20	400
	Öğrenim Durumunun %'si	20,3	27,5	26,5	20,8	5,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,063

P-Anlamlılık değ.: 6,7

Mükelleflerin öğrenim durumuna göre vergi afları hakkındaki düşüncelerinin çapraz analizi Tablo 3.49’da görülmektedir. İlköğretim düzeyindekilerin %31,7’si kendilerini bir nevi cezalandırma olduğunu, orta öğretim düzeyindekilerin %31,4’ü vergi adaletini bozduğunu, yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin %26,3’ü ise devlete olan güveni sarstığını belirtmişlerdir.

Tablo 3.50: Öğrenim Durumuna Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Ekonomik krizler vergi ödemelerini olumsuz etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	65	17	82
	Öğrenim Durumunun %’si	79,3	20,7	100,0
Orta Öğretim	Frekans	154	31	185
	Öğrenim Durumunun %’si	83,2	16,8	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	124	9	133
	Öğrenim Durumunun %’si	93,2	6,8	100,0
Toplam	Frekans	343	57	400
	Öğrenim Durumunun %’si	85,8	14,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,007

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Yukarıda Tablo 3.50’de mükelleflere sorulan ekonomik krizlerin vergi ödemeleri üzerinde olumsuz etkisi olup olmadığı ile ilgili soruya verdikleri yanıtın öğrenim durumuna göre çapraz analizi yer almaktadır. İlköğretim düzeyindekilerin %79,3’ü, orta öğretim düzeyindekilerin %83,2’si, yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin ise %93,2’si evet olumsuz etkisi olur yanıtını vermişlerdir. Yukarıdaki tabloda öğrenim düzeyi arttıkça evet diyenlerin oranlarının da arttığı görülmektedir. Ki-kare ve P anlamlılık değerlerinden de anlaşıldığı üzere öğrenim durumu ile mükellef görüşleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 3.51: Öğrenim Durumuna Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı

		Vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
İlköğretim	Frekans	14	68	82
	Öğrenim Durumunun %'si	17,1	82,9	100,0
Orta Öğretim	Frekans	28	157	185
	Öğrenim Durumunun %'si	15,1	84,9	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	20	113	133
	Öğrenim Durumunun %'si	15,0	85,0	100,0
Toplam	Frekans	62	338	400
	Öğrenim Durumunun %'si	15,5	84,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,907

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Tablo 3.51’de vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapılar yapılmadığına dair mükellef görüşleri öğrenim durumuna göre çapraz analiz yöntemine göre açıklanmaya çalışılmıştır. Tabloda her öğrenim düzeyindeki mükelleflerin aynı doğrultuda yanıt verdikleri görülmektedir. %84’ün üzerinde bir oranla ankete katılan bütün mükellefler hayır yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.52: Öğrenim Durumuna Göre Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açıları

		Sizin vergi idaresine bakışınız nasıldır?		Toplam
		Olumlu	Olumsuz	
İlköğretim	Frekans	42	40	82
	Öğrenim Durumunun %'si	51,2	48,8	100,0
Orta Öğretim	Frekans	97	88	185
	Öğrenim Durumunun %'si	52,4	47,6	100,0
Yüksek Öğretim ve Üstü	Frekans	49	84	133
	Öğrenim Durumunun %'si	36,8	63,2	100,0
Toplam	Frekans	188	212	400
	Öğrenim Durumunun %'si	47,0	53,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,016

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Öğrenim durumuna göre mükelleflerin vergi idaresine bakış açılarının çapraz analizi Tablo 3.52’de görülmektedir. İlk ve orta öğretim düzeyindeki katılımcı

mükelleflerin %50'den fazlası vergi idaresine olumlu baktıklarını ancak yüksek öğretim ve üstü düzeyindekilerin %63'ü ise olumsuz baktıklarını belirtmişlerdir. Buradan öğrenim düzeyi arttıkça vergi idaresine bakış açılarının da olumsuz yönde değiştiği görülmektedir. Yani öğrenim düzeyi ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

3.6.2.2. Yaş Dağılımına Göre Elde Edilen Çapraz Tablolar

Tablo 3.53: Yaş Dağılımına Göre “Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

		Vergi sözünden ne anlıyorsunuz?					Toplam
		Zorunlu bir ödemedir	Kamu hizmetlerinin karşılığıdır	Bir ödevdir	Bir yüküdür	Teşebbüs kabiliyetini engellemektedir	
18-30	Frekans	24	31	14	9	2	80
	Yaş Dağılımının %'si	30,0	38,8	17,5	11,3	2,5	100,0
31-40	Frekans	47	50	33	14	11	155
	Yaş Dağılımının %'si	30,3	32,3	21,3	9,0	7,1	100,0
41-60	Frekans	28	42	34	15	13	132
	Yaş Dağılımının %'si	21,2	31,8	25,8	11,4	9,8	100,0
61 yaş üstü	Frekans	9	6	10	4	4	33
	Yaş Dağılımının %'si	27,3	18,2	30,3	12,1	12,1	100,0
Toplam	Frekans	108	129	91	42	30	400
	Yaş Dağılımının %'si	27,0	32,3	22,8	10,5	7,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,352

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Tablo 3.53'de yaş dağılımına göre mükelleflerin vergi algılamalarının çapraz analizi yapılmıştır. 18-60 yaş arasındaki mükelleflerin çoğunluğu kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görürken, 61 yaş üstü mükellefler ise genel ortalamanın üzerinde bir oranla bir ödev olarak görmektedirler. Ancak yaş dağılımı ile mükellef görüşleri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 3.54: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef Düşüncelerine Göre Dağılımı

		Sizce vergi oranları yüksek midir?				Toplam
		Evet çok yüksek	Oldukça yüksek	Evet ama çok değil	Hayır	
18-30	Frekans	32	27	17	4	80
	Yaş Dağılımının %'si	40,0	33,8	21,3	5,0	100,0
31-40	Frekans	60	63	30	2	155
	Yaş Dağılımının %'si	38,7	40,6	19,4	1,3	100,0
41-60	Frekans	58	45	22	7	132
	Yaş Dağılımının %'si	43,9	34,1	16,7	5,3	100,0
61 yaş üstü	Frekans	10	13	10	0	33
	Yaş Dağılımının %'si	30,3	39,4	30,3	,0	100,0
Toplam	Frekans	160	148	79	13	400
	Yaş Dağılımının %'si	40,0	37,0	19,8	3,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,315

P-Anlamlılık değ.: 18,8

Mükelleflerin vergi oranlarıyla ilgili düşünceleri ile yaş dağılımına göre yapılan çapraz analiz Tablo 3.54'te görülmektedir. 18-30 ve 41-60 yaş arasındaki mükelleflerin çoğunluğu vergi oranlarının çok yüksek olduğunu, 31-40 ve 61 yaş üstü mükelleflerin ise genel ortalamanın üzerindeki çoğunluğu oldukça yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlar bize hangi yaşta olursa olsun mükelleflerin vergi oranlarını yüksek bulduğunu göstermektedir.

Tablo 3.55: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı

		Vergi oranlarının düşürülmesi sizce vergi kaçakçılığını azaltır mı?			Toplam
		Evet oldukça	Kısmen	Hayır	
18-30	Frekans	50	26	4	80
	Yaş Dağılımının %'si	62,5	32,5	5,0	100,0
31-40	Frekans	82	57	16	155
	Yaş Dağılımının %'si	52,9	36,8	10,3	100,0
41-60	Frekans	79	38	15	132
	Yaş Dağılımının %'si	59,8	28,8	11,4	100,0
61 yaş üstü	Frekans	22	7	4	33
	Yaş Dağılımının %'si	66,7	21,2	12,1	100,0
Toplam	Frekans	233	128	39	400
	Yaş Dağılımının %'si	58,3	32,0	9,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,354

P-Anlamlılık değ.: 8,3

Vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığını azaltıp azaltmayacağına yaş dağılımına göre farklılık gösterip göstermediğinin analizi Tablo 3.55'te görülmektedir. 61 yaş üstü mükelleflerin %66,7'si evet oldukça azaltır görüşünü belirtmiştir. Tablonun geneline baktığımızda da ortalamanın üzerinde bir oranla vergi oranlarının düşürülmesinin kaçakçılığı azaltacağı görüşü ağır basmaktadır.

Tablo 3.56: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı

		Sizce vergi sistemi adil midir?				Toplam
		Evet tamamen	Evet oldukça	Kısmen	Hayır	
18-30	Frekans	7	10	33	30	80
	Yaş Dağılımının %'si	8,8	12,5	41,3	37,5	100,0
31-40	Frekans	6	29	62	58	155
	Yaş Dağılımının %'si	3,9	18,7	40,0	37,4	100,0
41-60	Frekans	6	22	48	56	132
	Yaş Dağılımının %'si	4,5	16,7	36,4	42,4	100,0
61 yaş üstü	Frekans	2	11	18	2	33
	Yaş Dağılımının %'si	6,1	33,3	54,5	6,1	100,0
Toplam	Frekans	21	72	161	146	400
	Yaş Dağılımının %'si	5,3	18,0	40,3	36,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,016

P-Anlamlılık değ.: 12,5

Tablo 3.56’da mükelleflere yöneltilen vergi sisteminin adil olup olmadığı ile ilgili soruya verilen yanıtların yaş dağılımına göre farklılık gösterme olasılığının araştırıldığı çapraz analizi görülmektedir. 61 yaş üstü mükelleflerin büyük bir çoğunluğu kısmen adil olduğunu düşünürken, 41-60 yaş arası mükelleflerin genel ortalamanın üzerindeki çoğunluğu adil olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.57: Yaş Dağılımına Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı

		Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir?			Toplam
		Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi cezalarının yetersiz olması	Kamusal hizmet olarak geri dönmemesi	
18-30	Frekans	30	43	7	80
	Yaş Dağılımının %'si	37,5	53,8	8,8	100,0
31-40	Frekans	45	91	19	155
	Yaş Dağılımının %'si	29,0	58,7	12,3	100,0
41-60	Frekans	47	64	21	132
	Yaş Dağılımının %'si	35,6	48,5	15,9	100,0
61 yaş üstü	Frekans	6	20	7	33
	Yaş Dağılımının %'si	18,2	60,6	21,2	100,0
Toplam	Frekans	128	218	54	400
	Yaş Dağılımının %'si	32,0	54,5	13,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,183

P-Anlamlılık değ.: 8,3

Vergi kaçakçılığının nedenleri önemli bir konudur. Mükelleflere bu doğrultuda kaçakçılığın en önemli nedeni sorulmuştur. Tablo 3.57’de kaçakçılığın esas nedeni ile mükelleflerin yaş dağılımının çapraz analizi yapılmıştır. 61 yaş üstü mükelleflerin %60,6’sı vergi cezalarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Buradan katılımcı mükelleflerin vergi cezalarını yetersiz gördükleri sonucu çıkmaktadır. Ancak ki-kare değerine göre yaş dağılımının mükellef görüşleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmamaktadır.

Tablo 3.58: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce hangisi önemlidir?		Toplam
		Verginin toplanması	Verginin harcanması	
18-30	Frekans	29	51	80
	Yaş Dağılımının %'si	36,3	63,8	100,0
31-40	Frekans	68	87	155
	Yaş Dağılımının %'si	43,9	56,1	100,0
41-60	Frekans	71	61	132
	Yaş Dağılımının %'si	53,8	46,2	100,0
61 yaş üstü	Frekans	14	19	33
	Yaş Dağılımının %'si	42,4	57,6	100,0
Toplam	Frekans	182	218	400
	Yaş Dağılımının %'si	45,5	54,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,82

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Tablo 3.58'de yaş dağılıma göre mükelleflerin verginin toplanması ve harcanmasının önemi ile ilgili görüşlerinin yaş dağılımına göre çapraz analizi yer almaktadır. %53,8'lik bir oranla 41-60 yaş arasındaki mükellefler verginin toplanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. 18-30 yaş arasındaki mükelleflerin %63,8'i ise verginin harcanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Yaş dağılımına göre genel oranda verginin harcanmasının önemli olduğu görülmektedir.

Tablo 3.59: Yaş Dağılımına Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı

		Ödediğiniz vergiler sizce kamu hizmetlerinde kullanılıyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
18-30	Frekans	26	24	30	80
	Yaş Dağılımının %'si	32,5	30,0	37,5	100,0
31-40	Frekans	44	42	69	155
	Yaş Dağılımının %'si	28,4	27,1	44,5	100,0
41-60	Frekans	43	47	42	132
	Yaş Dağılımının %'si	32,6	35,6	31,8	100,0
61 yaş üstü	Frekans	13	8	12	33
	Yaş Dağılımının %'si	39,4	24,2	36,4	100,0
Toplam	Frekans	126	121	153	400
	Yaş Dağılımının %'si	31,5	30,3	38,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,378

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Yaptığımız ankete katılan mükelleflere ödedikleri vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılıp kullanılmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtların yaş dağılımına göre çapraz analizi yukarıdaki tabloda görülmektedir. 61 yaş üstü mükellefler kullanıldığını, 41-60 yaş arası mükellefler kullanılmadığını, 18-40 yaş arası mükellefler ise kısmen kullanıldığını belirtmişlerdir.

Tablo 3.60: Yaş Dağılımına Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı

		Kamu harcamalarında sizce savurganlık oluyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
18-30	Frekans	50	10	20	80
	Yaş Dağılımının %'si	62,5	12,5	25,0	100,0
31-40	Frekans	74	18	63	155
	Yaş Dağılımının %'si	47,7	11,6	40,6	100,0
41-60	Frekans	70	14	48	132
	Yaş Dağılımının %'si	53,0	10,6	36,4	100,0
61 yaş üstü	Frekans	11	4	18	33
	Yaş Dağılımının %'si	33,3	12,1	54,5	100,0
Toplam	Frekans	205	46	149	400
	Yaş Dağılımının %'si	51,3	11,5	37,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,087

P-Anlamlılık değ.: 8,3

Yukarıda katılımcı mükelleflere sorulan kamu harcamalarında savurganlık olup olmadığına dair sorunun yanıtlarının yaş dağılımına göre çapraz analizi görülmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %51,3'ü savurganlık yapıldığını belirtmişlerdir. Ancak 61 yaş üstü mükelleflerin %54,5'i kısmen savurganlık yapıldığı görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 3.61: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılım

		Yapılan kamu harcamalarını takip ediyor musunuz?				Toplam
		Yalnızca izliyorum	İzliyorum ve değerlendirmeler yapıyorum	İzlemiyorum	Bu konu hakkında bir fikir sahibi değilim	
18-30	Frekans	33	22	13	12	80
	Yaş Dağılımının %'si	41,3	27,5	16,3	15,0	100,0
31-40	Frekans	53	47	26	29	155
	Yaş Dağılımının %'si	34,2	30,3	16,8	18,7	100,0
41-60	Frekans	45	35	27	25	132
	Yaş Dağılımının %'si	34,1	26,5	20,5	18,9	100,0
61 yaş üstü	Frekans	15	4	7	7	33
	Yaş Dağılımının %'si	45,5	12,1	21,2	21,2	100,0
Toplam	Frekans	146	108	73	73	400
	Yaş Dağılımının %'si	36,5	27,0	18,3	18,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,683

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Yaş dağılımına göre mükelleflerin kamu harcamalarını takip etme olasılıklarının çapraz analizi yukarıda Tablo 3.61'de yer almaktadır. 31-60 yaş arası mükelleflerin %34'ü yalnızca izlediklerini belirtmişlerdir. Ki-kare değerine baktığımızda yaş dağılımının mükellef görüşleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 3.62: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı

		Vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip ediyor musunuz? Hangi yolla?					Toplam
		Gazete, dergi, radyo-tv yada diğer resmi yayınlardan	Vergi dairesinden	İş arkadaşlarım ve çevremdekiler aracılığıyla	Meslek odalarından	Takip etmiyorum	
18-30	Frekans	40	9	1	7	23	80
	Yaş Dağılımının %'si	50,0	11,3	1,3	8,8	28,8	100,0
31-40	Frekans	72	7	14	19	43	155
	Yaş Dağılımının %'si	46,5	4,5	9,0	12,3	27,7	100,0
41-60	Frekans	66	12	10	21	23	132
	Yaş Dağılımının %'si	50,0	9,1	7,6	15,9	17,4	100,0
61 yaş üstü	Frekans	19	1	5	5	3	33
	Yaş Dağılımının %'si	57,6	3,0	15,2	15,2	9,1	100,0
Toplam	Frekans	197	29	30	52	92	400
	Yaş Dağılımının %'si	49,3	7,3	7,5	13,0	23,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,036

P-Anlamlılık değ.: 15,0

Yukarıda Tablo 3.62'de mükelleflerin vergi kanunlarını takip etme yöntemlerinin yaş dağılımına göre çapraz analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlarda 61 yaş üstü katılımcıların %57,6'sı basın ve yayın organlarından takip ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda diğer yaş gruplarında aynı yanıtı vermişlerdir. Yaş dağılımına göre mükellef düşünceleri arasında anlamlı (ki-kare:0,036) bir fark olduğu görülmekte ancak yorumlamakta (P:15,0) yetersiz kaldığı görülmektedir.

Tablo 3.63: Yaş Dağılımına Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı

		Vergilendirme sürecindeki formaliteler sizce gereğinden çok mudur?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	57	23	80
	Yaş Dağılımının %'si	71,3	28,8	100,0
31-40	Frekans	121	34	155
	Yaş Dağılımının %'si	78,1	21,9	100,0
41-60	Frekans	101	31	132
	Yaş Dağılımının %'si	76,5	23,5	100,0
61 yaş üstü	Frekans	25	8	33
	Yaş Dağılımının %'si	75,8	24,2	100,0
Toplam	Frekans	304	96	400
	Yaş Dağılımının %'si	76,0	24,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,712

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Yaş dağılımına göre mükelleflere sorulan vergilendirme sürecindeki formalitelerin çok olup olmadığı ile ilgili soruya verilen yanıtın çapraz analizi yukarıda Tablo 3.63'te yer almaktadır. Tüm katılımcıların %76'sı formalitelerin gereğinden çok olduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 3.64: Yaş Dağılımına Göre Yapılan Denetimler ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Yapılan denetimler ve vergi cezaları, mükellefleri vergi ödemeleri açısından olumlu yönde etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	63	17	80
	Yaş Dağılımının %'si	78,8	21,3	100,0
31-40	Frekans	111	44	155
	Yaş Dağılımının %'si	71,6	28,4	100,0
41-60	Frekans	98	34	132
	Yaş Dağılımının %'si	74,2	25,8	100,0
61 yaş üstü	Frekans	26	7	33
	Yaş Dağılımının %'si	78,8	21,2	100,0
Toplam	Frekans	298	102	400
	Yaş Dağılımının %'si	74,5	25,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,623

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Mükelleflere yöneltilen yapılan denetim ve cezaların vergi ödemelerini olumlu yönde etkileyip etkilemediği sorusunun yaş dağılımına göre çapraz analizi yukarıda görülmektedir. Mükelleflerin yaş dağılımına göre bu soruya verdikleri yanıtın oranları birbirine çok yakındır. Tüm katılımcı mükelleflerin %70'in üzerindeki büyük bir çoğunluğu olumlu etkisi olur yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.65: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce diğer mükellefler vergilerini tam olarak ödüyorlar mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	11	69	80
	Yaş Dağılımının %'si	13,8	86,3	100,0
31-40	Frekans	23	132	155
	Yaş Dağılımının %'si	14,8	85,2	100,0
41-60	Frekans	15	117	132
	Yaş Dağılımının %'si	11,4	88,6	100,0
61 yaş üstü	Frekans	6	27	33
	Yaş Dağılımının %'si	18,2	81,8	100,0
Toplam	Frekans	55	345	400
	Yaş Dağılımının %'si	13,8	86,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,721

P-Anlamlılık değ.: 12,5

Mükelleflerin vergi ödeme konusunda önem verdikleri bir konuda diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödeyip ödemedikleridir. Bu çapraz analiz tablosunda yaş dağılımının mükelleflerin bu görüşleri üzerinde bir etkisi olup olmadığının görülmek istenmesidir. Katılımcı mükelleflerin %86,3'ü diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler. Buradan yaş dağılımının mükellef görüşleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı zaten görülmektedir(ki-kare).

Tablo 3.66: Yaş Dağılımına Göre Bazı Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri

		Bazı mükelleflerin vergilerini ödememeleri sizi nasıl etkiliyor?				Toplam
		Vergi ödeme şevkimi kırıyor	Bizleri vergi kaçırmaya itiyor	Daha fazla vergi ödemeye itiyor	Herhangi bir etkisi olmaz	
18-30	Frekans	32	17	12	19	80
	Yaş Dağılımının %'si	40,0	21,3	15,0	23,8	100,0
31-40	Frekans	68	24	17	46	155
	Yaş Dağılımının %'si	43,9	15,5	11,0	29,7	100,0
41-60	Frekans	56	21	8	47	132
	Yaş Dağılımının %'si	42,4	15,9	6,1	35,6	100,0
61 yaş üstü	Frekans	18	1	0	14	33
	Yaş Dağılımının %'si	54,5	3,0	,0	42,4	100,0
Toplam	Frekans	174	63	37	126	400
	Yaş Dağılımının %'si	43,5	15,8	9,3	31,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,040

P-Anlamlılık değ.: 6,3

Bazı mükelleflerin vergilerini ödememeleri ödeyen mükellefler üzerinde bazı etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmada bu etkilerin neler olabileceği öğrenilmek istenmiştir. Yukarıdaki tabloda ödenmeyen verginin mükellef üzerindeki etkilerinin yaş dağılımına göre çapraz analizi yapılmıştır. 18-30 yaş arası mükelleflerin %21,3'ü bizleri vergi kaçırmaya itiyor, 61 yaş üstü mükelleflerin %54,5'i vergi ödeme şevkimi kırıyor yanıtını vermiştir. Buradan yaşlı mükelleflerin kendilerini riske atmak istemedikleri sonucunu çıkarabiliriz, ayrıca bu durum onları daha fazla vergi ödemeye sevk etmemektedir. Ki-kare değerine baktığımızda yaş dağılımı ile mükellef görüşleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 3.67: Yaş Dağılımına Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı

		Desteklediğiniz iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde desteğinizi çeker misiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	42	38	80
	Yaş Dağılımının %'si	52,5	47,5	100,0
31-40	Frekans	84	71	155
	Yaş Dağılımının %'si	54,2	45,8	100,0
41-60	Frekans	82	50	132
	Yaş Dağılımının %'si	62,1	37,9	100,0
61 yaş üstü	Frekans	18	15	33
	Yaş Dağılımının %'si	54,5	45,5	100,0
Toplam	Frekans	226	174	400
	Yaş Dağılımının %'si	56,5	43,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,457

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Daha önce desteklenen siyasi iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde mükelleflerin tepkilerinin neler olacağı konusunun yaş dağılımına göre çapraz analizinin yapıldığı tablo yukarıda yer almaktadır. Tüm katılımcıların %56,5'i evet desteğimizi çekeriz yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.68: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı

		Sizce mükellefler hangi yollarla vergi kaçırıyorlar?					Toplam
		Defterde sahtekârlık yaparak	Naylon fatura vererek	Vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak	Evrakta sahtecilik yaparak	Hepsi	
18-30	Frekans	7	9	22	9	33	80
	Yaş Dağılımının %'si	8,8	11,3	27,5	11,3	41,3	100,0
31-40	Frekans	17	17	41	13	67	155
	Yaş Dağılımının %'si	11,0	11,0	26,5	8,4	43,2	100,0
41-60	Frekans	18	11	33	24	46	132
	Yaş Dağılımının %'si	13,6	8,3	25,0	18,2	34,8	100,0
61 yaş üstü	Frekans	7	5	3	5	13	33
	Yaş Dağılımının %'si	21,2	15,2	9,1	15,2	39,4	100,0
Toplam	Frekans	49	42	99	51	159	400
	Yaş Dağılımının %'si	12,3	10,5	24,8	12,8	39,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,220

P-Anlamlılık değ.: 15,0

Tablo 3.68’de yaş dağılımına göre mükelleflerin vergi kaçırma yollarının çapraz analizi yapılmıştır. 18-40 yaş arası mükelleflerin %40’dan fazlası mükelleflerin bütün yolları kullanarak vergi kaçırdıklarını belirtmişlerdir. Ki-kare değerine baktığımızda yaş dağılımına ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Anlamlılık değeri ise bu tablonun yorumlanmasının zor olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.69: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları

		Vergi kaçırana karşı bakış açınız ne olur?				Toplam
		Pek hoş karşılamam	Mecbur kaldığı için yapmıştır	Akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm	Olağan bir davranış olarak görürüm	
18-30	Frekans	65	7	1	7	80
	Yaş Dağılımının %'si	81,3	8,8	1,3	8,8	100,0
31-40	Frekans	121	20	8	6	155
	Yaş Dağılımının %'si	78,1	12,9	5,2	3,9	100,0
41-60	Frekans	102	21	3	6	132
	Yaş Dağılımının %'si	77,3	15,9	2,3	4,5	100,0
61 yaş üstü	Frekans	29	2	2	0	33
	Yaş Dağılımının %'si	87,9	6,1	6,1	,0	100,0
Toplam	Frekans	317	50	14	19	400
	Yaş Dağılımının %'si	79,3	12,5	3,5	4,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,226

P-Anlamlılık değ.: 37,5

Mükelleflerin vergi kaçırana karşı bakış açısının yaş dağılımına göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırıldığı çapraz analiz tablosu yukarıda yer almaktadır. 61 yaş üstü mükelleflerin %87,9’u pek hoş karşılamayacaklarını belirtmişlerdir. 31-60 yaş arası mükelleflerin yaklaşık %29’u mükelleflerin mecbur kaldığı için bunu yapmış olabileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 3.70: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri

		Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?					Toplam
		Devlete olan güveni sarsıyor	Vergi adaletini bozuyor	Dürüst mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor	Yararlı oluyor	Düşüncelerim de herhangi bir değişiklik olmuyor	
18-30	Frekans	18	23	23	15	1	80
	Yaş Dağılımının %'si	22,5	28,8	28,8	18,8	1,3	100,0
31-40	Frekans	31	42	39	35	8	155
	Yaş Dağılımının %'si	20,0	27,1	25,2	22,6	5,2	100,0
41-60	Frekans	27	36	36	23	10	132
	Yaş Dağılımının %'si	20,5	27,3	27,3	17,4	7,6	100,0
61 yaş üstü	Frekans	5	9	8	10	1	33
	Yaş Dağılımının %'si	15,2	27,3	24,2	30,3	3,0	100,0
Toplam	Frekans	81	110	106	83	20	400
	Yaş Dağılımının %'si	20,3	27,5	26,5	20,8	5,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,796

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Yukarıda Tablo 3.70'te mükelleflerin vergi afları hakkındaki düşüncelerinin yaş dağılımına göre çapraz analizi yer almaktadır. 61 yaş üstü mükelleflerin çoğunluğu yararlı olduğunu düşünmektedir. 31-40 yaş arası mükelleflerin çoğunluğu ise vergi adaletini bozduğunu düşünmektedir. 18-30 yaş arasındakiler ise dürüst mükellefleri cezalandırma olarak görmektedirler.

Tablo 3.71: Yaş Dağılımına Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Ekonomik krizler vergi ödemelerini olumsuz etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	74	6	80
	Yaş Dağılımının %'si	92,5	7,5	100,0
31-40	Frekans	135	20	155
	Yaş Dağılımının %'si	87,1	12,9	100,0
41-60	Frekans	110	22	132
	Yaş Dağılımının %'si	83,3	16,7	100,0
61 yaş üstü	Frekans	24	9	33
	Yaş Dağılımının %'si	72,7	27,3	100,0
Toplam	Frekans	343	57	400
	Yaş Dağılımının %'si	85,8	14,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,038

P-Anlamlılık değ.:12,5

Mükelleflere ekonomik krizlerin vergi ödemelerini olumsuz etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Alınan yanıtların yaş dağılımına göre çapraz analizi yukarıdaki tabloda görülmektedir. 18-30 yaş arasındaki mükelleflerin %92,5'i olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. 61 yaş üstü mükelleflerin %27,3'ü hayır olumsuz etkilemez yanıtını vermişlerdir. Bu oran hayır yanıtını veren mükelleflerin genel ortalamasının üzerinde bir orandır. Buradan yaşı ilerlemiş deneyimli mükelleflerin her durumda vergilerini ödemeye devam ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Yukarıdaki tablodan yaş ortalaması yükseldikçe ters orantılı olarak olumsuz etkiler yanıtlarının oranı düşmektedir. Buradan yaş dağılımına göre mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülebilir.

Tablo 3.72: Yaş Dağılımına Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı

		Vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
18-30	Frekans	11	69	80
	Yaş Dağılımının %'si	13,8	86,3	100,0
31-40	Frekans	25	130	155
	Yaş Dağılımının %'si	16,1	83,9	100,0
41-60	Frekans	20	112	132
	Yaş Dağılımının %'si	15,2	84,8	100,0
61 yaş üstü	Frekans	6	27	33
	Yaş Dağılımının %'si	18,2	81,8	100,0
Total	Frekans	62	338	400
	Yaş Dağılımının %'si	15,5	84,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,935

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Tablo 3.72’te yaş dağılımına göre mükelleflere yöneltilen vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapılmadığına dair sorunun çapraz analizi yer almaktadır. Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu vergi denetimlerinin doğru yapılmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Yaş dağılımı ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 3.73: Yaş Dağılımına Göre Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açıları

		Sizin vergi idaresine bakışınız nasıldır?		Toplam
		Olumlu	Olumsuz	
18-30	Frekans	38	42	80
	Yaş Dağılımının %'si	47,5	52,5	100,0
31-40	Frekans	67	88	155
	Yaş Dağılımının %'si	43,2	56,8	100,0
41-60	Frekans	60	72	132
	Yaş Dağılımının %'si	45,5	54,5	100,0
61 yaş üstü	Frekans	23	10	33
	Yaş Dağılımının %'si	69,7	30,3	100,0
Toplam	Frekans	188	212	400
	Yaş Dağılımının %'si	47,0	53,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,049

P-Anlamlılık değ.: 0,000

Tablo 3.73'te mükelleflerin vergi idaresine bakış açılarının yaş dağılımına göre çapraz analizi yapılmıştır. 61 yaş üstü mükelleflerin %69,7'si vergi idaresine olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. 31-40 yaş arası mükelleflerin %56,8'i ise vergi idaresine bakış açılarının olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Buradan gençlerin vergi idaresine karşı güvensiz oldukları sonucunu çıkarabiliriz. Yaş dağılımı ile mükellef görüşleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

3.6.2.3. Yükümlülük Sürelerine Göre Elde Edilen Çapraz Tablolar

Tablo 3.74: Yükümlülük Süresine Göre “Vergi Sözünden Ne Anlıyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtın Dağılımı

		Vergi sözünden ne anlıyorsunuz?					Toplam
		Zorunlu bir ödemedir	Kamu hizmetlerinin karşılığıdır	Bir ödevdir	Bir yüküdür	Teşebbüs kabiliyetini engellemektir	
1-10 yıl	Frekans	38	42	24	16	9	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	29,5	32,6	18,6	12,4	7,0	100,0
11-20	Frekans	19	25	17	6	6	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	26,0	34,2	23,3	8,2	8,2	100,0
21-30	Frekans	9	4	10	2	3	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	32,1	14,3	35,7	7,1	10,7	100,0
31 yıl üstü	Frekans	3	2	2	1	2	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	30,0	20,0	20,0	10,0	20,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	39	56	38	17	10	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	24,4	35,0	23,8	10,6	6,3	100,0
Toplam	Frekans	108	129	91	42	30	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	27,0	32,3	22,8	10,5	7,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,749

P-Anlamlılık değ.: 28,0

Mükelleflerin vergi hakkındaki düşüncelerinin yükümlülük sürelerine göre çapraz analizi yukarıda Tablo 3.74'te görülmektedir. İşletme sahibi olmayan vergi mükellefleri vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görmektedirler. 21-30 yıl arası mükelleflerin çoğunluğu ise vergiyi bir ödev olarak nitelendirmektedirler. P-Anlamlılık

değerine ve ki-kare değerine baktığımızda, yükümlülük süresine göre mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ve tablonun yorumlanamayacağı görülmektedir.

Tablo 3.75: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarının Yüksekliğinin Mükellef Düşüncelerine Göre Dağılımı

		Sizce vergi oranları yüksek midir?				Toplam
		Evet çok yüksek	Oldukça yüksek	Evet ama çok değil	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	62	41	24	2	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	48,1	31,8	18,6	1,6	100,0
11-20	Frekans	26	29	14	4	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	35,6	39,7	19,2	5,5	100,0
21-30	Frekans	9	8	8	3	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	32,1	28,6	28,6	10,7	100,0
31 yıl üstü	Frekans	3	4	3	0	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	30,0	40,0	30,0	,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	60	66	30	4	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	37,5	41,3	18,8	2,5	100,0
Toplam	Frekans	160	148	79	13	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	40,0	37,0	19,8	3,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,226

P-Anlamlılık değ.: 35,0

Vergi oranlarının yüksek olup olmadığı ile ilgili mükellef düşüncelerinin yükümlülük sürelerine göre analizi yapıldığında yukarıdaki tablo ortaya çıkmıştır. 1-10 yıl arası mükelleflerin %48,1'i evet çok yüksek olduğunu, işletme sahibi olmayan mükelleflerin %41,3'ü oldukça yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Elde ettiğimiz değerler, çıkan sonuçların anlamlı olmadığını ve yorumlanamayacağını göstermektedir.

Tablo 3.76: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarının Düşürülmesi İle Vergi Kaçakçılığı Arasındaki İlişkinin Dağılımı

		Vergi oranlarının düşürülmesi sizce vergi kaçakçılığını azaltır mı?			Toplam
		Evet oldukça	Kısmen	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	68	49	12	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	52,7	38,0	9,3	100,0
11-20	Frekans	36	31	6	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	49,3	42,5	8,2	100,0
21-30	Frekans	18	5	5	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	64,3	17,9	17,9	100,0
31 yıl üstü	Frekans	5	4	1	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,0	40,0	10,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	106	39	15	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	66,3	24,4	9,4	100,0
Toplam	Frekans	233	128	39	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	58,3	32,0	9,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,066

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Tablo 3.76'da mükelleflere sorulan vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığını azaltıp azaltmayacağı konusunun yükümlülük süresine göre çapraz analizi yapılmıştır. İşletme sahibi olmayan mükelleflerin %66,3'ü evet vergi kaçakçılığını azaltır yanıtını vermişlerdir. Diğer katılımcı mükelleflerin çoğunluğu da aynı yanıtı vermişlerdir.

Tablo 3.77: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Sisteminin Adil Olup Olmadığı İle İlgili Düşüncelerin Dağılımı

		Sizce vergi sistemi adil midir?				Toplam
		Evete tamamen	Evete oldukça	Kısmen	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	7	24	45	53	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	5,4	18,6	34,9	41,1	100,0
11-20	Frekans	5	11	31	26	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	6,8	15,1	42,5	35,6	100,0
21-30	Frekans	1	3	13	11	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	3,6	10,7	46,4	39,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	1	1	4	4	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	10,0	10,0	40,0	40,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	7	33	68	52	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	4,4	20,6	42,5	32,5	100,0
Toplam	Frekans	21	72	161	146	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	5,3	18,0	40,3	36,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,896

P-Anlamlılık değ.: 30,0

Mükelleflere sorulan vergi sistemi adil midir sorusuna verilen yanıtın yükümlülük süresine göre çapraz analizi yukarıda tabloda yer almaktadır. 1-10 yıl arası mükelleflerin çoğunluğu adil olmadığını, ancak diğer katılımcı mükelleflerin çoğunluğu kısmen adil olduğunu belirtmişlerdir. Ki-kare(0,896) değeri yükümlülük süreleri ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı fark olmadığını ve tablonun yorumlanamayacağını göstermektedir.

Tablo 3.78: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Kaçakçılığının Nedenlerinin Dağılımı

		Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir?			Toplam
		Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi cezalarının yetersiz olması	Kamusal hizmet olarak geri dönmemesi	
1-10 yıl	Frekans	44	71	14	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	34,1	55,0	10,9	100,0
11-20	Frekans	23	42	8	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	31,5	57,5	11,0	100,0
21-30	Frekans	9	14	5	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	32,1	50,0	17,9	100,0
31 yıl üstü	Frekans	2	6	2	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	20,0	60,0	20,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	50	85	25	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	31,3	53,1	15,6	100,0
Toplam	Frekans	128	218	54	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	32,0	54,5	13,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,916

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Ülkemizde vergi kaçırma nedenlerinin neler olduğunu öğrenmek amacıyla mükelleflere yöneltilen sorunun yükümlülük sürelerine göre analizini yapmak için yukarıda çapraz analiz tablosu oluşturulmuştur. 31 yıl üstü mükelleflerin %60'ı vergi cezalarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Diğer mükelleflerde genel ortalamanın üzerinde bir oranla aynı yanıtı vermişlerdir.

Tablo 3.79: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Verginin Toplanması Ve Harcanmasının Önemi İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce hangisi önemlidir?		Toplam
		Verginin toplanması	Verginin harcanması	
1-10 yıl	Frekans	62	67	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	48,1	51,9	100,0
11-20	Frekans	35	38	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	47,9	52,1	100,0
21-30	Frekans	10	18	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	35,7	64,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	5	5	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,0	50,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	70	90	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	43,8	56,3	100,0
Toplam	Frekans	182	218	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	45,5	54,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,758

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Verginin toplanması ve toplanan bu vergilerin harcanması mükellefler için önemli bir yere sahiptir. Ancak hangisinin daha öncelikli olduğunu anlamak için mükelleflere yöneltilen bu soruya verilen yanıtın yükümlülük süresine göre farklılık gösterip göstermeyeceğinin çapraz analiz tablosu yukarıda yer almaktadır. Ankete katılan mükelleflerin %54,5'i verginin harcanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu yükümlülük süresinin bu görüşle arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 3.80: Yükümlülük Süresine Göre Vergilerin Kamu Hizmetlerinde Kullanılma Olasılıklarının Dağılımı

		Ödediğiniz vergiler sizce kamu hizmetlerinde kullanılıyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
1-10 yıl	Frekans	30	39	60	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	23,3	30,2	46,5	100,0
11-20	Frekans	23	24	26	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	31,5	32,9	35,6	100,0
21-30	Frekans	9	9	10	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	32,1	32,1	35,7	100,0
31 yıl üstü	Frekans	4	3	3	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	40,0	30,0	30,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	60	46	54	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	37,5	28,8	33,8	100,0
Toplam	Frekans	126	121	153	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	31,5	30,3	38,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,371

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Mükelleflerin ödenen vergilerin kamu hizmetlerinde kullanılıp kullanılmadığının yükümlülük süresine göre çapraz analizi yapılmıştır. 31 yıl üstü mükelleflerin %40'ı evet kullanılıyor, 1-10 yıl arası mükelleflerin ise %46,5'i ise kısmen kullanıldığı yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.81: Yükümlülük Süresine Göre Kamu Harcamalarında Savurganlık Olup Olmadığının Dağılımı

		Kamu harcamalarında sizce savurganlık oluyor mu?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
1-10 yıl	Frekans	69	14	46	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	53,5	10,9	35,7	100,0
11-20	Frekans	33	8	32	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	45,2	11,0	43,8	100,0
21-30	Frekans	16	5	7	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	57,1	17,9	25,0	100,0
31 yıl üstü	Frekans	6	1	3	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	60,0	10,0	30,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	81	18	61	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,6	11,3	38,1	100,0
Toplam	Frekans	205	46	149	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	51,3	11,5	37,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,828

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Kamu harcamalarında savurganlık oluyor mu sorusunun yöneltildiği mükelleflerin verdikleri yanıtların yükümlülük sürelerine göre çapraz analizi yukarıda Tablo 3.81'de yapılmıştır. Ankete katılan mükelleflerin yarısından fazlası savurganlık olduğunu belirtmişlerdir. Ancak ki-kare değerinden yükümlülük süresinin mükellef düşünceleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 3.82: Yükümlülük Süresine Göre Kamu Harcamalarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı

		Yapılan kamu harcamalarını takip ediyor musunuz?				Toplam
		Yalnızca izliyorum	İzliyorum ve değerlendirmeler yapıyorum	İzlemiyorum	Bu konu hakkında bir fikir sahibi değilim	
1-10 yıl	Frekans	49	36	25	19	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	38,0	27,9	19,4	14,7	100,0
11-20	Frekans	26	23	13	11	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	35,6	31,5	17,8	15,1	100,0
21-30	Frekans	7	9	6	6	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	25,0	32,1	21,4	21,4	100,0
31 yıl üstü	Frekans	3	2	4	1	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	30,0	20,0	40,0	10,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	61	38	25	36	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	38,1	23,8	15,6	22,5	100,0
Toplam	Frekans	146	108	73	73	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	36,5	27,0	18,3	18,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,629

P-Anlamlılık değ.:20,0

Mükelleflerin yapılan kamu harcamalarını takip etme olasılığı ve hangi yolla takip ettiklerini yükümlülük süresine göre anlamak için hazırlanan çapraz analiz tablosu yukarıda yer almaktadır. 21-30 yıl arası mükelleflerin çoğunluğu kamu harcamalarını izleyip değerlendirmeler yaptığını belirtmişlerdir. Ancak geriye kalan mükelleflerin çoğunluğu harcamaları yalnızca izlediklerini söylemişlerdir.

Tablo 3.83: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kanunlarını Takip Etme Olasılıklarının Dağılımı

		Vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip ediyor musunuz? Hangi yolla?					Toplam
		Gazete, dergi, radyo-tv yada diğer resmi yayınlardan	Vergi dairesinden	İş arkadaşlarım ve çevremdekiler aracılığıyla	Meslek odalarından	Takip etmiyorum	
1-10 yıl	Frekans	58	11	13	13	34	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	45,0	8,5	10,1	10,1	26,4	100,0
11-20	Frekans	37	4	6	9	17	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,7	5,5	8,2	12,3	23,3	100,0
21-30	Frekans	17	1	3	5	2	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	60,7	3,6	10,7	17,9	7,1	100,0
31 yıl üstü	Frekans	7	2	0	1	0	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	70,0	20,0	,0	10,0	,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	78	11	8	24	39	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	48,8	6,9	5,0	15,0	24,4	100,0
Toplam	Frekans	197	29	30	52	92	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	49,3	7,3	7,5	13,0	23,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,368

P-Anlamlılık değ.: 32,0

Tablo 3.83'te mükelleflerin vergi kanunlarını takip etme yollarının yükümlülük süresine göre çapraz analizi yer almaktadır. Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu gazete, dergi, radyo-tv ya da diğer resmi yayınlardan takip ettiklerini belirtmişlerdir. Bunlar arasında 31 yıl üstü mükelleflerin %70'inin aynı yanıtı vermeleri dikkat çekmektedir. Ancak sonuçlar anlamlı gözükmemektedir ve yorumlanması mümkün değildir.

Tablo 3.84: Yükümlülük Süresine Göre Vergilendirme Sürecindeki Formalitelerin Çokluğunun Dağılımı

		Vergilendirme sürecindeki formaliteler sizce gereğinden çok mudur?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	95	34	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	73,6	26,4	100,0
11-20	Frekans	58	15	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	79,5	20,5	100,0
21-30	Frekans	24	4	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	85,7	14,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	7	3	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	70,0	30,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	120	40	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	75,0	25,0	100,0
Toplam	Frekans	304	96	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	76,0	24,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,626

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Mükelleflerin vergilendirme sürecindeki formalitelerin çok olup olmadığı ile ilgili görüşlerinin yükümlülük sürelerine göre çapraz analizi Tablo 3.84'te yer almaktadır. Mükelleflerin yanıtları arasında dikkatleri çeken nokta 21-30 yıl arası mükelleflerin %85,7'si formalitelerin gereğinden çok olduğunu belirtmeleridir. Bu genel toplamın üzerinde bir oranı göstermektedir.

Tablo 3.85: Yükümlülük Süresine Göre Yapılan Denetimler Ve Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Yapılan denetimler ve vergi cezaları, mükellefleri vergi ödemeleri açısından olumlu yönde etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	86	43	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	66,7	33,3	100,0
11-20	Frekans	49	24	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	67,1	32,9	100,0
21-30	Frekans	24	4	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	85,7	14,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	10	0	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	100,0	,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	129	31	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	80,6	19,4	100,0
Toplam	Frekans	298	102	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	74,5	25,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,005

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Vergi idaresi tarafından yapılan denetimlerin ve verilen cezaların mükelleflerin üzerinde olumlu etkisinin olup olmadığının araştırılmak istenilmiştir. Çıkan sonuçlarla yükümlülük süresinin çapraz analizi yukarıda Tablo 3.85'te yer almaktadır. Yapılan analizde 1-10 yıl arası mükelleflerin %66,7'si, 31 yıl üstü mükelleflerin ise %100'ü evet yanıtını vermişlerdir. Yükümlülük süreleri arttıkça denetimlerin ve cezaların, vergi kaçakçılığını azaltmada olumlu etkisinin olacağına dair inançlarının arttığı görülmektedir. Ki-kare değeri 0,005 çıkmıştır. Bu da yükümlülük süreleri ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.86: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Diğer Mükelleflerin Vergi Ödemeleri Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

		Sizce diğer mükellefler vergilerini tam olarak ödüyorlar mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	19	110	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	14,7	85,3	100,0
11-20	Frekans	9	64	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	12,3	87,7	100,0
21-30	Frekans	10	18	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	35,7	64,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	1	9	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	10,0	90,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	16	144	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	10,0	90,0	100,0
Toplam	Frekans	55	345	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	13,8	86,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,009

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Tablo 3.86'da mükelleflerin diğer mükelleflerin vergi ödeyip ödemedikleri hakkındaki görüşlerinin yükümlülük sürelerine göre çapraz analizi yer almaktadır. Ankete katılan 21-30 yıl arası mükelleflerin %35,7'si diğer mükelleflerin vergilerini ödediklerini düşünmektedirler. Ancak mükelleflerin %86,3'ü tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler.

Tablo 3.87: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergilerini Ödememelerinin Etkileri

		Bazı mükelleflerin vergilerini ödememeleri sizi nasıl etkiliyor?				Toplam
		Vergi ödeme şevkimi kırıyor	Bizleri vergi kaçırmaya itiyor	Daha fazla vergi ödemeye itiyor	Herhangi bir etkisi olmaz	
1-10 yıl	Frekans	53	25	13	38	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	41,1	19,4	10,1	29,5	100,0
11-20	Frekans	29	14	7	23	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	39,7	19,2	9,6	31,5	100,0
21-30	Frekans	14	4	4	6	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,0	14,3	14,3	21,4	100,0
31 yıl üstü	Frekans	7	0	1	2	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	70,0	,0	10,0	20,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	71	20	12	57	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	44,4	12,5	7,5	35,6	100,0
Toplam	Frekans	174	63	37	126	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	43,5	15,8	9,3	31,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,581

P-Anlamlılık değ.: 30,0

Bazı mükelleflerin vergi ödemekten kaçınmaları, vergisini ödeyen mükellefler üzerinde değişik etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerin yükümlülük süresine göre çapraz analizi yukarıdaki tabloda yer almaktadır. 31 yıl üstü mükellefler vergi ödeme şevkimi kırıyor yanıtını vermişlerdir. İşletme sahibi olmayan mükelleflerin ise %35,6'sı herhangi bir etkisinin olmayacağını belirtmişlerdir.

Tablo 3.88: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Oranlarını Yükselten Siyasi İktidara Olan Desteğin Değişiminin Dağılımı

		Desteklediğiniz iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde desteğinizi çeker misiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	71	58	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	55,0	45,0	100,0
11-20	Frekans	36	37	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	49,3	50,7	100,0
21-30	Frekans	14	14	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	50,0	50,0	100,0
31 yıl üstü	Frekans	4	6	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	40,0	60,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	101	59	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	63,1	36,9	100,0
Toplam	Frekans	226	174	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	56,5	43,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,192

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Mükelleflere destekledikleri siyasi iktidarın vergi oranlarını yükseltmesi durumunda bir sonraki seçimlerde desteklerini çekip çekmeyecekleri ile ilgili yöneltilen soruya verdikleri yanıtın yükümlülük süresine göre çapraz analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçta katılımcıların %56,5'i evet yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3.89: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kaçırma Yollarının Dağılımı

		Sizce mükellefler hangi yollarla vergi kaçırıyor?					Toplam
		Defterde sahtekârlık yaparak	Naylon fatura vererek	Vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak	Evrakta sahtecilik yaparak	Hepsi	
1-10 yıl	Frekans	16	15	34	11	53	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	12,4	11,6	26,4	8,5	41,1	100,0
11-20	Frekans	4	4	28	11	26	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	5,5	5,5	38,4	15,1	35,6	100,0
21-30	Frekans	2	4	9	4	9	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	7,1	14,3	32,1	14,3	32,1	100,0
31 yıl üstü	Frekans	2	0	1	1	6	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	20,0	,0	10,0	10,0	60,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	25	19	27	24	65	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	15,6	11,9	16,9	15,0	40,6	100,0
Toplam	Frekans	49	42	99	51	159	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	12,3	10,5	24,8	12,8	39,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,075

P-Anlamlılık değ.: 32,0

Tablo 3.89'da mükelleflerin hangi yollarla vergi kaçırıldığının dağılımı ile yükümlülük süresinin çapraz analizi yer almaktadır. Ankete katılan mükelleflerin %40'a yakını bütün yöntemlerin kullanılarak vergi kaçırıldığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak çapraz analizin bulguları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 3.90: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Kaçıranlara Bakış Açıları

		Vergi kaçırancılara karşı bakış açınız ne olur?				Toplam
		Pek hoş karşılamam	Mecbur kaldığı için yapmıştır	Akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm	Olağan bir davranış olarak görürüm	
1-10 yıl	Frekans	102	21	2	4	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	79,1	16,3	1,6	3,1	100,0
11-20	Frekans	56	8	5	4	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	76,7	11,0	6,8	5,5	100,0
21-30	Frekans	24	2	1	1	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	85,7	7,1	3,6	3,6	100,0
31 yıl üstü	Frekans	8	1	0	1	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	80,0	10,0	,0	10,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	127	18	6	9	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	79,4	11,3	3,8	5,6	100,0
Toplam	Frekans	317	50	14	19	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	79,3	12,5	3,5	4,8	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,739

P-Anlamlılık değ.: 45,0

Mükelleflerin vergi kaçırancılara bakış açılarının yükümlülük süresine göre analizi yukarıda gösterilmektedir. Ki-kare (0,739) ve P-Anlamlılık (45,0) değerine baktığımızda çıkan sonuçların anlamlı olmadığı ve yorumlanamayacağı görülmektedir.

Tablo 3.91: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi Afları Hakkındaki Düşünceleri

		Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?					Toplam
		Devlete olan güveni sarsıyor	Vergi adaletini bozuyor	Dürüst mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor	Yararlı oluyor	Düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmuyor	
1-10 yıl	Frekans	25	35	37	28	4	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	19,4	27,1	28,7	21,7	3,1	100,0
11-20	Frekans	15	20	15	18	5	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	20,5	27,4	20,5	24,7	6,8	100,0
21-30	Frekans	6	7	8	4	3	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	21,4	25,0	28,6	14,3	10,7	100,0
31 yıl üstü	Frekans	3	1	4	2	0	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	30,0	10,0	40,0	20,0	,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	32	47	42	31	8	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	20,0	29,4	26,3	19,4	5,0	100,0
Toplam	Frekans	81	110	106	83	20	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	20,3	27,5	26,5	20,8	5,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,916

P-Anlamlılık değ.:28,0

Yükümlülük sürelerinin, mükelleflerin vergi afları hakkındaki düşünceleri üzerindeki etkilerinin çapraz analizi Tablo 3.91'de görülmektedir. Çıkan ki-kare (0,916) ve P-Anlamlılık (28,0) değerleri, tablonun yorumlanamayacağını ve anlamlı sonuçların çıkmadığını göstermektedir.

Tablo 3.92: Yükümlülük Süresine Göre Ekonomik Krizlerle Vergi Ödemeleri Arasındaki İlişki

		Ekonomik krizler vergi ödemelerini olumsuz etkiler mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	116	13	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	89,9	10,1	100,0
11-20	Frekans	65	8	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	89,0	11,0	100,0
21-30	Frekans	25	3	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	89,3	10,7	100,0
31 yıl üstü	Frekans	10	0	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	100,0	,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	127	33	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	79,4	20,6	100,0
Toplam	Frekans	343	57	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	85,8	14,3	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,045

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Tablo 3.92'de ekonomik krizlerin vergi ödemeleri üzerindeki olumsuz etkilerinin olup olmadığı ve bu durumun yükümlülük süresine göre farklılık gösterme olasılığının çapraz analizi yer almaktadır. 31 yıl üstü mükelleflerin tamamı olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir. Ancak işletme sahibi olmayan mükelleflerin %20,6'sı hayır olmaz yanıtını vermişlerdir. Bu durumda bu sonuçla ilgili, onların doğrudan vergi mükellefi olmadıklarını ve bu yüzden böyle bir düşünceye sahip oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Tablo 3.93: Yükümlülük Süresine Göre Vergi Denetimlerinin Doğru Yapılıp Yapılmadığına Dair Mükellef Görüşlerinin Dağılımı

		Vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
1-10 yıl	Frekans	23	106	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	17,8	82,2	100,0
11-20	Frekans	10	63	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	13,7	86,3	100,0
21-30	Frekans	3	25	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	10,7	89,3	100,0
31 yıl üstü	Frekans	3	7	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	30,0	70,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	23	137	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	14,4	85,6	100,0
Toplam	Frekans	62	338	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	15,5	84,5	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,564

P-Anlamlılık değ.: 20,0

Vergi mükelleflerinin vergi denetimleri ile ilgili düşünceleri hakkında onlara denetimlerin doğru ve dürüstçe yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtların yükümlülük süresine göre çapraz analizi yukarıda görülmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %84,5'i vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanmadıklarını belirtmişlerdir. Yükümlülük süresi ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 3.94: Yükümlülük Süresine Göre Mükelleflerin Vergi İdaresine Bakış Açıları

		Sizin vergi idaresine bakışınız nasıldır?		Toplam
		Olumlu	Olumsuz	
1-10 yıl	Frekans	61	68	129
	Yükümlülük Süresinin %'si	47,3	52,7	100,0
11-20	Frekans	29	44	73
	Yükümlülük Süresinin %'si	39,7	60,3	100,0
21-30	Frekans	16	12	28
	Yükümlülük Süresinin %'si	57,1	42,9	100,0
31 yıl üstü	Frekans	6	4	10
	Yükümlülük Süresinin %'si	60,0	40,0	100,0
İşletmem Yok	Frekans	76	84	160
	Yükümlülük Süresinin %'si	47,5	52,5	100,0
Toplam	Frekans	188	212	400
	Yükümlülük Süresinin %'si	47,0	53,0	100,0

Pearson ki-kare değ.: 0,492

P-Anlamlılık değ.: 10,0

Mükelleflerin vergi idaresine bakış açılarının yükümlülük süresine göre çapraz analizi Tablo 3.94'te yer almaktadır. 31 yıl üstü mükelleflerin %60'ı olumlu bakarken, 11-20 yıl arası mükelleflerin %60'ı olumsuz baktıklarını belirtmişlerdir. 1-10 yıl arası mükellefler de olumsuz yanıt verirken 21-30 yıl arası mükellefler de olumlu yanıt vermişlerdir. Görüldüğü gibi yükümlülük süresi ile mükellef düşünceleri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Devlet kamu harcamalarını karşılamak amacıyla gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bunlar arasında en kolay elde edilebilecek gelir kaynağı vergilerdir. Vergiler doğrudan ve dolaylı olarak vatandaşların gelirleri ve servetleri üzerinden alınır. Dolaylı vergiler; vatandaşların direkt olarak karşı karşıya kalmadığı ancak aldığı mal ve hizmet karşılığında ödediği paranın içerisinde bulunan vergilerdir. Doğrudan vergiler ise; mükelleflerin elde ettikleri gelirlerinden giderleri çıkartıldıktan sonra kalan kısmından vergi idaresine bildirilen matrah üzerinden alınan vergilerdir.

Devlet için çok önemli bir yere sahip olan vergiler, zaman zaman mükellefler tarafından bir yük olarak algılanmaktadır. Bu algılama, mükellefin vergi bilinci ve tutumuyla doğrudan alakalıdır. Mükellefler, bir yük olarak gördükleri vergiden kurtulmak için verginin reddi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi farklı yöntemlere başvurumaktadırlar. Vergi kaçakçılığı, vergi konusu olan bir durumu veya faaliyeti tamamıyla kanunsuz yollardan vergi dışı bırakmak suretiyle ödenmesi gereken verginin ödenmemesidir.

Yapılan araştırmalarda, mükelleflerin vergi kaçırma nedenleri üzerinde oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Mükelleflerin vergi bilinci ve vergi ahlakının düşük olması vergi kaçakçılığı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Aynı şekilde eğitim düzeyinin ve dini inanışların da vergi kaçakçılığı üzerinde önemli etkisi vardır. Eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda vergi kaçakçılık oranının, eğitim düzeyi düşük olan toplumlara göre daha düşük seviyede olması beklenmektedir. Ancak bunun tam tersi olarak eğitim düzeyi yüksek olan bazı mükellefler bu özelliklerini vergi mevzuatındaki açıkları yakalamak için kullanmakta ve kolaylıkla vergi kaçırabilmektedirler. Bunlar

arasında yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum gibi demografik özelliklerde az da olsa vergi kaçırma konusunda mükellefler üzerinde etkili olmaktadır.

Vergi kaçakçılığını mali yönden etkileyen faktörlerde önemlidir. Bunlar arasında mükelleflerin siyasal iktidarı kabullenip kabullenmemesi de vergi kaçakçılığını etkiler. Siyasal iktidara oy vermiş olan mükellef vergisini ödemede sorun çıkarmayacaktır, ancak oy vermeyen ve karşıt olan mükellefler ise vergi ödememe konusunda ayak direteceklerdir. Bunlar arasında enflasyon, bürokrasi, vergi afları gibi faktörlerde vergi kaçakçılığını tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Vergi kaçakçılığının ortaya çıkmasında sosyal ve mali faktörlerin neler olduğunun ortaya konulduğu bu çalışmada Tokat İli ve İlçelerinde bir anket çalışması yapılarak elde edilen somut verilerle desteklenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada farklı veriler elde edilmiştir.

Yapılan anket sonucunda, ankete katılan mükelleflerin %86,3'ü diğer mükelleflerin vergilerini tam olarak ödemediklerini düşünmektedirler. Bu da mükelleflerin vergi ödeme konusunda diğer mükelleflere, vergiyi toplama konusunda da devlete güvensiz olduklarını göstermektedir.

Yapılan araştırmada, mükelleflere sorulan kamu harcamalarında savurganlık olup olmadığıyla ilgili sorusuna katılımcıların %51,3'ü evet oluyor yanıtını vermiştir. Sorulan bir diğer soru ise verginin toplanmasının mı harcanmasının mı önemli olduğudur. Çıkan sonuç bir önceki sonuçla örtüşmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %54,5'i verginin harcanması önemlidir yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar toplanan vergilerin kamu harcamalarında kullanıldığında savurganlığa izin vermemek için daha fazla denetleme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Vergi kaçırınların oldukça çok olduğunu düşünen mükelleflerin vergi idaresine bakış açıları da olumsuz olmaktadır. Bu durum vergi idaresine ve ardından da devlete olan güveni sarsmaktadır. Bir önceki seçimlerde oy verdikleri iktidar vergi oranlarını yükseltirse, bir sonraki seçimlerde desteklerini çekip çekmeyecekleri ile ilgili soruya %56,5 oranında evet yanıtı verilmiştir. Bu da mükelleflerin oy verirken vergi konusunu da göz ardı etmediklerini göstermektedir.

Elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak öncelikli olarak yapılması gereken okullarda vergi konusunda bilgi vermek ve küçük yaşta onlara vergi bilinci aşılacak olmalıdır. Küçük yaşta vergi bilincine sahip olan bireylerin ileriki yaşlarda vergi kaçırma konusunda çekingen davranmaları olasıdır. Vergi oranlarının vergi idaresi tarafından adaletli bir biçimde düzenlenmesi, şeffaf olması, denetimlerin yeterince ve dürüstçe yapılması vergi kaçakçılığının önüne geçilmesi konusunda etkili olacaktır.

Sonuç olarak, vergi yasaları yapılırken ve uygulamaya konulurken mükellef psikolojisi ve tutumları göz ardı edilirse amaçlanan vergi gelirlerine ulaşılamaz. Çünkü mükellefler neden ve nerede kullanılacağını bilmedikleri gelirini vergi olarak verme konusunda çekingen davranacaklarıdır.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Abdurrahman (1996), Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (Yasal Düzenlemelerin İşleyişleri Açısından), Genişletilmiş İkinci Baskı, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara,

AKDOĞAN, Abdurrahman (2005), **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitapevi, Ankara

AKTAN, C. Can (2006), Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi, Ankara: Seçkin Yayınları

AKTAN, C. Can (2007), Vergi Dışı Piyasa Ekonomisinin Ortaya Çıkma Nedenleri, http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergi_disi/nedenler.htm, (17.10.2010)

AKTAŞ, Yakup (1993), “Yükümlüyü Vergi Kaçırmaya Sevkeden Faktörler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ALM, James & Benno TORGLER, (2004), “Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe”, **Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper**, No:14

ALM, J. & B. TORGLER, (2006), “Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe”, **Journal of Economic Psychology**

ALTUĞ, Osman (1994), Kayıt Dışı Ekonomi: Vergiye Karşı Başkaldırı, İstanbul, Cem Ofset

ALTUĞ, Osman (1999), Kayıt Dışı Ekonomi, Türkmen Kitapevi, İstanbul

ALTUĞ, Osman(2002), “Vergi Sistemimizin Temel Sorunları ve Öneriler”, Asomedy, Mart

BALDEMİR, E., F GÖKALP. ve M. AVCI (2007), “Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin Mimic Model ile Tahminleşmesi”, <http://www.Ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>.

BAŞOĞLU, Ufuk (2009), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, Uludağ Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü,

BAYRAKLI, Hasan, Naci Tolga SARUÇ ve İsa SAĞBAŞ (2004), “Maliye Sempozyumu”, Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları, <http://www.uludag.edu.tr/maliyesempozyumu/32h.bayrakli-t.sauc-i.sagbas.doc>, (Erişim: 09.10.2010)

BELKAOUİ, Riahi (2004), “Relationship Between Tax Compliance Internationally and Selected Determinants of Tax Morale”, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, Vol:13

BERKSOY, Turgay ve İbrahim DEMİR (2004), “Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs

BİBEROĞLU, Elif (2006), “Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyum”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE <http://tez2.yok.gov.tr/>

BİLİCİ, Nurettin (2004), “Vergi Cennetleri ile Mücadele”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya 10-14 Mayıs

BİLİCİ, Nurettin (2009), Vergi Hukuku, 22. Baskı, Seçkin Kitapevi, Ankara

BİYAN, Özgür (2006), Vergilemenin Nihai Niteliğinden Sapmasının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri, (Çevrimiçi) <http://www.mde.com.tr/12pdf>,

CABALLE, J. & J. PANADE (2004), “Inflation, Tax Evasion And The Distribution of Consumption”, **Journal of Macroeconomics**, Vol:26

CARLEY, Kathleen, M. & T. Daniel Maxwell (2006), “Vergi Mükellefinin Davranışını Anlama ve Etmenli Dinamik Ağ Simülasyonu Kullanarak Potansiyel IRS Müdahalelerin Değerlendirilmesi,” **Yeni Vergi İdaresi ve Uyum Araştırması: 2006 IRS Araştırma Verilen Seçilmiş Bildiriler Konferansı**, Gelir Bölümü İstatistik, Internal Revenue Service, Hazine Bölümü, s. Washington DC,

CENTEL, Nur, Hamide ZAFER ve Özlem ÇAKMUT (2006), Türk Ceza Hukukuna Giriş 4. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul

CHAN, C.W. & D.O. BRYAN & C.S. TROUTMAN, (2000), “An Expanded Model of Taxpayer Compliance: Empirical Evidence from the United States and Hong Kong”, **Journal of International Accounting, Auditing & Taxation**, Vol:9, No:2

CROCKER, K.J. & J. SLEMROD (2005), “Corporate Tax Evasion With Agency Costs”, **Journal Of public Economics**, Vol:89

ÇAKIR, Mehmet Ali: “Hürriyeti Bağlayıcı Cezalardan, Kaçakçılık suçunun ve Cezasının 1.1.1999 Tarihinden Önce ve Sonrasının Örneklerle Değerlendirilmesi”, **Maliye ve Sigorta Yorumları**, Mart 2003, Sy: 387,

ÇATALOLUK, Cuma (2008), “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>, (07.12.2010)

ÇELİK, Fikret (2006), “Türkiye’de Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılması Çalışmaları ve Dünya Uygulamaları”, Ankara Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara

ÇİÇEK, Halit (2006), Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması), İstanbul: İSMMMOMO Yayın No: 65

ÇOBAN, Hilmi (2004), “Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi SBE

ÇOBAN, Hilmi ve C.Can AKTAN (2006), “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Seçkin Yayınları, Ankara

ÇELİKKAYA, Ali (2002), “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler”, e-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı:5, Temmuz <http://www.e-akdemi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm>, (10.11.2009)

DEMİR, İhsan Cemil (1999), “Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışlar (Afyon İli Anket Çalışması)”, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

DEMİR, Murat (2009), “Vergi Kaçırılmayı Etkileyen Faktörler”, e-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 90 Ağustos muratdemir@hotmail.com. (16.08.2009)

DEMİR, Müslim (2009), “Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler”, Akademik Bakış Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, Sayı:18

DEMİRCAN, Esra S. (2004), “Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs,

DERDİYOK, Türkmen (1993), “Türkiye’nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini”, Türkiye İktisat Dergisi, sayı: 14, Mayıs

DOĞAN, Zeki ve Ramazan BESEN (2008), “Vergi Aflarının Mükellefler Üzerindeki Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”; Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları

DORNSTEİN, Miriam (1987), “Taxes:Attitudes and Perceptions and Their Social Bases”, **Journal of Economic Psychology**,

DÖNMEZER, Sulhi ve Sahir ERMAN (1999), Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.2, 12. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul

DUE, John F. (1967), Maliye, (Çev: Sevim Görgün ve İzzettin Önder), Üçüncü Baskı, İ.Ü. Yayın No:1241, İktisat Fakültesi Yayın No:206, Maliye Enstitüsü Yayın No:27, Fakülteler Matbaası, İstanbul

DUE, John, F. & Ann F. FRIEDLAENDER, (1981), Kamu Maliyesi Kamu Sektörü Ekonomi, RD Irwin, (Homewood, III), 7. Baskı

ERDAĞ, Nevzat (2006), Vergi İdaremiz ve Denetim Müessesesi, İstanbul, Arıkan Basım

ERDEM, Metin (1987), “Türkiye’de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetimlerinin Etkinliğinin Sağlanması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

EKER, Aytaç ve Kamil TÜĞEN (1995), Kamu Maliyesine Giriş 6. Baskı, Takav Matbaası, İzmir

EKER, Aytaç (1997), Kamu Maliyesi, Anadolu Matbaacılık, İzmir, <http://www.bisohbet.com/form/linkler.php/ekonomi-kayit-disi-ekonomi/10630> (10.10.2010)

ERARD, B & J.S. FEİNSTEİN (1994), “The Role of Moral sentiments and Audit Perceptions in Tax Compliance”, **Public Finance**, 49, (Supplement),

EREM, Faruk, Emin ARTUK ve Ahmet DANIŞMAN (1997), Ceza Hukuku GenelHükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara

ERGINAY, Akif (1987), Kamu Maliyesi, Ankara, Turhan Kitapevi,

EYÜPGİLLER, S. Saygın (2002), “Uluslar arası Zarar Verici Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri”, Ankara, Yaklaşım Yayınları

FELD, L.P. & J.R. TYRAN (2002), “Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis”, **KYKLOS**, Vol:55

FRANZONİ, L. A. (1998), “Tax Evasion and Tax Compliance”, **University of Bologna Faculty of Economics**, <http://ssrn.com/abstract=13774430> (Erişim:24.09.2010)

FREY, B. & L.P. FELD (2002), Deterrence and Morale in Taxation: An Empirical Analysis. CESifo Working Paper,

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (2007), Mükellef Hizmetleri Temel Teknikleri Katılımcı Ders Kitabı, Yayın No: 40, Ağustos

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (2008), Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010, Yayın No:87, Nisan

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (2009), Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, 2008-2010, Yayın No: 87, Nisan

GEMMELL, Norman & Oliver MORRISSEY & Abuzer PİNAR, (2003), “Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from U.K. Micro-Data”, *European Journal of Political Economy*, Vol.19

GERÇEK, Adnan ve Mehmet YÜCE (1998) Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa

GİRAY, Filiz (2008), “Vergi Teşvik Sistemi”, Ankara: Ezgi Kitapevi, Birinci Baskı, Şubat

GOERKE, L. (2004), “Tax Evasion, Tax Progression and Efficiency Wages”; *Economics Letters*, Vol:82

GOODE, Richard (1980), “Limits of Taxation”, (Çev: Ö.Faruk Batirel), Ord. Prof. Dr. Nihat S. Sayar’a Armağan, Çağdaş Vergilemedeki Son Gelişmeler, İTİA Ekonomi Fakültesi Kamu Maliyesi Enstitüsü Yayınları, No:2, İstanbul,

GOODE, Richard (1984), **Government Finance in Developing Countries, Studies of Government Finance**, The Brookings Institution, Washington, D.C

GÖKBUNAR, Ali Rıza (1997), Türk Vergi Sisteminde Reform Gereği, Prof. Dr. Nezihe Sönmeze armağan, DEÜ İİBF Maliye Bölümü Yayını, İzmir

GUETH, Werner & Rupert SAUSGRUBER, (2004), “Tax Morale Optimal Taxation”, CESİFO Working Paper, No:1284, Category 1: Public Finance, September

GÜLMEN, Yüksel (1979), Türk Seçmen Davranışları (1960-1970), İ.Ü. U.F. Yayın No: 430, İstanbul

GÜNAY, Ayşe (2000),“Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi”, DEÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, İzmir

GÜNER, Ayşe (1988), “Vergi Aflarının Vergiye Uyum İlişkisi Üzerine”, M.Ü. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No: 10, İstanbul

JACKSON, B.R. & V.C. MİLLİRON (1986), “Tax Complicance Research: Findings, Problems and Prospects”, **Journal of Accounting Literature**, Vol:5

KARABACAK, Yakup (1997), “Vergi Kaçakçılığı ve Türkiye Uygulaması”, <http://sosyalbilimler.cu.edu.tr/thesis.asp?print=1&detay=580&q=>, (10.11.2009)

KAŞIKÇI, Mahmut (1999), Türk Hukukunda Vergi Kaçakçılığı Suçları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

KILDİŞ, Yusuf (2000) “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslar arası Boyutu ve Çözüm Önerileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:2

KILDİŞ, Yusuf (2008), “Vergilendirmede Adalet İlkesi Açısından Türk Gelir Vergisine Bakış”, Vergi Dünyası, Sayı: 321, Mayıs

KİNG, S. & S.M. SHEFFERİN, (2002), “Tax Evasion and Equity Theory: An Investigative Approach”, **International Tax and Public Finance**, Vol:9

KOBAN, Emine (1998), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Sorunu ve Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü”, Uludağ Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

KORKMAZ, Esfender (2003), İktisadi Gelişme ve Mali Sistem, Lebib Yalkın Matbaası,

KULU, Bahattin (2000), “Enflasyonun Vergi Yükleri Üzerindeki Etkisi ve Ortaya Çıkan Sonuçlar”, Vergi Dünyası, Sayı:227, Temmuz

KUMLUCA, İbrahim (2003) “Vergi Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler”, Vergi Sorunları, Sayı:180, Eylül

LABORDA, J. & F. RODRİGO (2003), “Tax Amnesties and Income Tax Compliance”, Fiscal Studies, Vol:1

LEWİS, Alan (1982), The Psychology of Taxation (New York: St. Martin’s Press)

MUTUER, B.Naci, Süreyya SAKINÇ ve Kemal ÇELEBİ (1993), Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması, Manisa İli Algı Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması, Manisa

MUTER, B. Naci, A. Kemal ÇELEBİ ve Süreyya SAKINÇ (2006), Kamu Maliyesi, Emek Matbaası, Manisa,

MYLES, Gareth D. (2000), “Wasteful Government, Tax Evasion and the Provision of Public Goods”; **European Journal of Political Economy**, Vol:16

NADAROĞLU, Halil (1992), Kamu Maliyesi Teorisi, İstanbul Beta Yayınları,

NOGA, T. & V. ARNOLD (2002), “Do Tax Decision Support Systems Affect The Accuracy of Tax Compliance Decisions?”, **International Journal of Accounting Information Systems**, Vol:3

ORVİSKA, Martha & John HUDSON (2002), “Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen”, **European Journal of Political Economy**, Vol:19,

ÖNCEL, Mualla (1997), Vergi Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara

ÖNDER, İzzettin (1992), “Vergiye Psikolojik Direniş”, Görüş, Mayıs

ÖNDER, İzzettin (1993), **Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar**, İktisat Politikası Seçenekleri; 2. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

ÖZGENÇ, İzzet (2008), Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl (1996), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi”, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

ÖZTÜRK, Bahri ve Mustafa Ruhan ERDEM (2008), “**Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**”, 10. Bası, Ankara

PEHLİVAN, Osman (2006), Vergi Hukuku “Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi”, Derya Kitapevi, Trabzon

RECKERS,M.J.Philip & Debra L. SANDERS & Stephen J. ROARK (1994), “The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance”, **National Tax Journal**, Vol:47, No:4, December

REYNAUD, Pierre Louis (1955), Vergi Karşısında Mükellefin Ruh Haleti, (Çev. Celal ERÇOKLU), Maliye Tetkik Kurulu Yayınları, İdeal Matbaası, Ankara,

REYNAUD, Pierre Louis (1966), “İktisadi Psikoloji ve Maliye”, **Maliye Enstitüsü Konferansları**, On ikinci Seri, No:26, İstanbul

RICHARDSON, M. & A.J. SAWYER (2001), “A Taxonomy of The Tax Compliance Literature: Further Findings, problems And Prospects”, **Australian Tax Forum**, Vol:16

RICHARDSON, G. (2006), “Determinants Of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation”, **Journal Of International Accounting, Auditing And Taxation**, Vol:15

SARAÇOĞLU, Fatih (2002), “Kamu Mali Yönetiminin Açıklık ve Samimilik İlkeleri Açısından Analizi”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:27, Ekim <http://fatihsaracoglu.com/makale.html> (20.11.2010)

SARAÇOĞLU, Fatih (2008), “Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan

SAVAŞAN, Fatih (2006), “Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:8, Sayı:1

SCHMÖLDERS, Günter (1968), “Mali Psikoloji”, **Maliye Enstitüsü Konferansları Onbeşinci Seri**, İstanbul, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayınları, No:34

SCHMÖLDERS, Günter (1976), **Genel Vergi Teorisi**, (Çev: Salih Turhan), İstanbul, Fakülteler Matbaası

SCHOLZ, J.T & M. LABELL (1998), “Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action”, **American Journal of Political Science**, Vol:42(2)

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2001-2005), “Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyon Raporu”, DPT: 2603, ÖİK: 614, 2000

SEYİDOĞLU, Halil (1992), Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları, Ankara

SİMON, J. (2005), Taxpayer Beliefs and Views, University of Exeter, 03/05

SİNANOĞLU, Cengiz (1994), “Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE

SONSUZOĞLU, Elif (1997), “Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOUNG, Y.D.& T.E. YARBOROUGH, (1978), “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, **Public Administration Review**, Vol:38

SOYASLAN, Doğan (2005), Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara

STİGLİTZ, Joseph E.(1994), Economics of the Public Sector, (Çev: Faruk Batirel), New York, W.N.Vortan Company Inc.

SÜRMEYEN, Yusuf (1992), “Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü”, Sayıştay Dergisi, Ocak-Mart

ŞEKER, Sakıp (1995), “Kayıt Dışı Ekonominin Kapsamı, Nedenleri ve Etkileri”, Yaklaşım Dergisi, Sayı:25, Ocak

ŞENGÜL, Selami (1997), “Kayıt Dışı Ekonomi (Vergi Sistemi ve Vergi İdaresinin İç Yüzü)”, Ankara, İmaj Yayınevi, Ekim

ŞENYURT, İdris (2008), “Türkiye’deki Vergi Aflarının Nedenleri ve Sonuçları 1”, Vergi Dünyası, Sayı: 319, Mart

ŞENYÜZ, Doğan (1995), Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi, Bursa

ŞİMŞEK, Efsun (2007), Türk Vergi Sisteminde Vergi Kaçakçılık Suçu, Yüksek Lisans Tezi <http://tez2.yok.gov.tr/>

TANZİ, Vito & Shome PARTHASARATHİ (1993), “Primer on Tax Evasion”, **IMF Staff Papers**, Vol:40, No:4, December

TAZEGÜL, Alper (2007), “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakçılığın Nedenleri ve Önlenmesine Yönelik Muhasebe Meslek Mensuplarının Görüşleri: Kars Örneği”(Y.Lisans Tezi), Kars,

TOPTAŞ, Ülker (1998), “Kayıt dışı Ekonominin Nedenleri”, TES-AR Yayınları No: 26, Ankara

TORGLER, B. (2003), “To Evade Taxes or Not To Evade: That is The Question”, **Journal Of Socio-Economics**, Vol:32

TORGLER, B. (2005), “Tax Morale And Direct Democracy”, *European Journal of Political Economy*, Vol:21

TOSUNER, Mehmet (1995), “Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:85, Ekim www.gib.gov.tr/fileadmin/yeni/Kayit_disi_ekonomi.pdf

TOSUNER, Mehmet ve İ. Cemil DEMİR (2009), “Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C:14, S:1 <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2009-1-1.pdf>

TUAY, Elif ve İnci GÜVENÇ (2007), “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”, ODTÜ Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı, www.gib.gov.tr (10.10.2010)

TUNÇER, Mehmet (2002), “Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi”, *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57. Cilt, Sayı: 3

TUNÇER, Mehmet (2003), “Vergi Ahlakı-Vergi Uyumu İlişkisi ve Türkiye”, *Vergi Sorunları*, sayı:181, Ekim

TUNÇER, Mehmet (2005), “Vergi Yardımcılarının Vergi Uyumuna Etkisi”,*Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7/1 217-228 (Erişim: 19.10.2010)

http://www2.bayar.edu.tr/iibf/maliye/sureyya_sakinc/docs/KamuMaliyesi/MehmetTUNCER.pdf

TURHAN, Salih (1975), **Vergileme ve İktisadi Büyüme**, İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Konferansları, Seri:23; İstanbul

TÜRK, İsmail (2002), Kamu Maliyesi, Turhan Kitapevi, Ankara

UÇAK, Cemalettin (1997), “Vergilendirme Psikolojisi”, Vergi Dünyası, Sayı:189, Mayıs

US, Vuslat (2004), “Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, Türkiye Ekonomik Kurumu Tartışma Metni 2004/17, Haziran <http://www.tek.org.tr/dosyalar/VUSLAT-US1-KAYITDISI.pdf>, (10.11.2010)

USER, İnci (1992), “Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,

USER, İnci (1994), “Davranış Araştırmaları Işığında Vergi Kaçakçılığı”, mali Çözüm Dergisi, Sayı: 26, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos

ÜNSAL, Şamil (1987), “Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkenler”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Vergi Hukuku Ders Notları, AÖF, <http://www.aofbilgi.net/-vergi-hukuku-ders-notlari-t-6247.html> (10.11.2008)

Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği, (Çevrimiçi) <http://tsrsb.org.tr>, 12.10.2009

WENZEL, Michael (2004), “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychology**, V:25

WITTE, A. D. & D.F. WOODBURY, (1985), “The Effect of TaxLaws and Tax Administration on Tax Compliance”, **National Tax Journal**,

YAZICI, Kuddusi (2007), “Ekonomik İstikrarın Devamı ve İstikrarsızlığın Tekrar Yaşanmaması İçin Yapılması Gerekenler”, Vergi Dünyası, Sayı: 312, Ağustos <http://www.vergidunyasi.com.tr/ara.php>

YENİÇERİ, Harun (2004), Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, 9. Türkiye Maliye Sempozyumu,

YILMAZ, Hakan (1996), “Türkiye’de Vergi Yapısı ve 1980’den Sonra Sektörel Vergi Yüklerinin Gelişimi”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, Aralık <http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/yilmazh/vergi.html> ,(Erişim: 06.10.2009)

YILMAZ, Gülay Akgül (2006), Kayıt dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları, İSMMMÖ Yayınları, İstanbul

YILMAZ, Elif ve Murat ŞEKER (2007), Vergiye Karşı Tepkiler: Mükellef Davranışları (İstanbul Örneği), İstanbul: İSMMMÖ Yayınları Yayın No.86

YÖNDEM, Sevil (2005), “Kayıt dışı Ekonomi ve Vergi Adaleti Arasındaki İlişki”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2005

“Tax Avoidance and Tax Evasion” (Çevrimiçi) http://en.wikipedia.org/wiki/Tax_evasion 09.10.2010

SAYIN MÜKELLEFLER

Bu çalışma GOP Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Yüksek Lisans bitirme tezi için hazırlanmış bir ankettir. Yaptığımız bu anket çalışması ile Tokat ilinde kayıtlı mükelleflerin vergi kaçakçılığı ve vergi sistemi ile ilgili samimi görüşleri alınmak istenmektedir. Bu çalışmanın verimli olabilmesi için soruların samimi ve doğru bir biçimde cevaplandırılması gerekmektedir. Hiçbir mükellefin işi, ismi ve yanıtlarla ilgili kişisel bilgileri bu çalışmada kullanılmayacaktır.

Şimdiden size yapmış olduğunuz yardımlardan dolayı teşekkür ederiz.

GOP Üniversitesi SBE Maliye
Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
Şehnaz BODUR

Ankete Katılan Mükelleflerin Öğrenim Durumu

İlköğretim	Ortaöğretim	Yüksek Öğretim ve Üstü

Ankete Katılanları Yaş Dağılımı

18-30 arası	31-40 arası	41-60 arası	61 yaş ve üzeri

Ankete Katılanların Cinsiyet Dağılımı

Kadın	Erkek

Mükelleflerin Kazanç Gruplarına Göre dağılımı

Ticari Kazanç	
Zirai Kazanç	
Serbest Meslek Kazancı	
Ücretli	
Basit Usul	
Kurum Kazancı	
Diğer	

İşletmelerin ve Mükelleflerin Yükümlülük Süreleri

1-10 yıl	
11-20 yıl	
21-30 yıl	
31 yıl ve daha yukarı	
İşletme sahibi değilim	

Mükelleflerin Beyanname Çeşitlerine Göre Dağılımı

Gelir Vergisi	
Kurumlar Vergisi	
KDV	
Diğer	
Hiçbiri	

ANKET SORULARI

1. Vergi denilince ne anlıyorsunuz?
  - a) Zorunlu bir ödemedir
  - b) Kamu hizmetlerinin karşılığıdır
  - c) Bir ödevidir
  - d) Bir yüküdür
  - e) Teşebbüs kabiliyetini engellemektedir.
2. Sizce vergi oranları yüksek midir?
  - a) Evet, çok yüksek
  - b) Oldukça yüksek
  - c) Evet, ama çok değil
  - d) Hayır
3. Vergi oranlarının düşürülmesi sizce vergi kaçakçılığını azaltır mı?
  - a) Evet tamamen
  - b) Evet oldukça
  - c) Kısmen
  - d) Hayır
4. Vergi sistemi sizce adil midir?
  - a) Evet tamamen
  - b) Evet oldukça
  - c) Kısmen
  - d) Hayır
5. Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir?
  - a) Vergi oranlarının yüksek olması
  - b) Denetimin yetersiz olması
  - c) Vergi cezalarının yetersiz olması
  - d) Kamusal hizmet olarak geri dönmemesi
6. Sizce hangisi önemlidir?
  - a) Verginin toplanması
  - b) Verginin harcanması
7. Ödediğiniz vergiler sizce kamu hizmetlerinde kullanılıyor mu?
  - a) Evet
  - b) Hayır
  - c) Zaman zaman
8. Kamu harcamalarında sizce savurganlık oluyor mu?

- a) Evet
  - b) Hayır
  - c) Zaman zaman
9. Yapılan kamu harcamalarını takip ediyor musunuz?
- a) Yalnızca izliyorum
  - b) İzliyorum ve değerlendirmeler yapıyorum
  - c) İzlemiyorum
  - d) Bu konu hakkında bir fikir sahibi değilim
10. Vergi kanunlarındaki değişiklikleri takip ediyor musunuz? Hangi yolla?
- a) Gazete, dergi, radyo - TV ya da diğer resmi yayınlardan
  - b) Muhasebe elemanları aracılığıyla
  - c) Vergi dairesinden
  - d) İş arkadaşlarım ve çevremdekiler aracılığıyla
  - e) Meslek odalarından
  - f) Takip etmiyorum
11. Vergilendirme sürecindeki formaliteler sizce gereğinden çok mudur?
- a) Evet
  - b) Hayır
12. Yapılan denetimler ve vergi cezaları, mükellefleri vergi ödemeleri açısından olumlu yönde etkiler mi?
- a) Evet
  - b) hayır
13. Sizce diğer mükellefler vergilerini tam olarak ödüyorlar mı?
- a) Evet
  - b) Hayır
14. Bazı mükelleflerin vergilerini ödememeleri sizi nasıl etkiliyor?
- a) Vergi ödeme şevkimi kırıyor
  - b) Bizleri vergi kaçırmaya itiyor
  - c) Daha fazla vergi ödemeye itiyor
  - d) Herhangi bir etkisi olmaz
15. Hangi sıklıkta vergi incelemesi geçirdiniz?
- a) 1 defa
  - b) 2-10 arası
  - c) 10 kereden fazla
  - d) Hiç inceleme geçirmedi
  - e) İşletmem yok
16. Son on yılda geçirdiğiniz denetimlerde herhangi bir cezaya muhatap oldunuz mu?
- a) Evet
  - b) Hayır
  - c) Yanıt yok

17. Desteklediğiniz iktidar vergi oranlarını yükseltirse bir sonraki seçimlerde desteğinizi çeker misiniz?
- Evet
  - hayır
18. Sizce mükellefler hangi yollarla vergi kaçırıyor?
- Defterde sahtekarlık yaparak
  - Naylon fatura vererek
  - Vergi doğuran olayları kayıt altına almayarak
  - Evrakta sahtecilik yaparak
  - Hepsi
19. Vergi kaçıranlara karşı bakış açınız ne olur?
- Aşırı tepki gösteririm
  - Pek hoş karşılamam
  - Mecbur kaldığı için yapmıştır
  - Akıllı ve kurnaz bir adam diye düşünürüm
  - Olağan bir davranış olarak görürüm
20. Sizce vergi kaçıranlara nasıl bir ceza verilmelidir?
- Hapis cezası
  - Para cezası
  - Halk önünde teşhir cezası
  - Ticaretten men edilme cezası
  - İşyeri kapatma cezası
  - Ceza verilmemeli
21. Vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Devlete olan güveni sarsıyor
  - Vergi adaletini bozuyor
  - Dürüst mükellefleri bir nevi cezalandırma oluyor
  - Yararlı oluyor
  - Düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmuyor
22. Ekonomik krizler vergi ödemelerini olumsuz etkiler mi?
- Evet
  - Hayır
23. 'Vergi Barışı' uygulamasından yararlandınız mı?
- Evet
  - Hayır
24. Vergi denetimlerinin doğru ve dürüstçe yapıldığına inanıyor musunuz?
- Evet
  - Hayır
  - Herhangi bir fikrim yok
25. Sizin vergi idaresine bakışınız nasıldır?
- Olumlu
  - Olumsuz